

શ્રીમદ્ વિજય કમલસૂરિશ્ચરણુચ્ચૈ નમઃ

નીતિ વિચાર રત્નમાળા.

: લેખક :

પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી કેસરવિજયજી મણિ.

— 卐 —

— સંપાદિકા —

પ્રશાન્તમુર્તિ પરમ પૂજ્ય સાધ્વીજીશ્રી જ્ઞાનશ્રીજી
મહારાજ સાહેબ

દીર્ઘચારિત્રશીલા ક્ષમામુર્તિ પ્રવર્તિની પરમ પૂજ્ય
સ્વ. સાધ્વીજી મહારાજ શ્રી સૌભાગ્યશ્રીજી
મહારાજ સાહેબના સ્મરણાર્થે.

—: પ્રાપ્તિસ્થાન :—

કાન્તીલાલ મણીલાલ ખડખડ

કે. ઝવેરીવાડ, વાઘણપોળ, ખડખડની ખડકી-અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૨ જી

[પ્રત : ૨૦૦૦]

દિંમત : અધ્યાત્મ રસાર્વાદ.

શ્રીમદ્ વિજય કમલ સૂરિધર ગુરુઓ નમઃ

નીતિ વિચાર રત્નમાળા.

પંચાસજી મહારાજ શ્રી કમરવિજયજી ઝણિ

— 卐 —

— સંપાદિકા —

પ્રશાન્તમુર્તિ પરમ પૂજ્ય સાધ્વીજીશ્રી જ્ઞાનશ્રીજી
મહારાજ સાહેબ

સીર્ષચારિત્રશીલા ક્ષમામુર્તિ પ્રવર્તિની પરમ પૂજ્ય
સ્વ. સાધ્વીજી મહારાજ શ્રી સોભાચ્યશ્રીજી
મહારાજ સાહેબના રમણાર્થે.

—: પ્રાપ્તિસ્થાન :—

કાન્તીલાલ મણીલાલ ખડખડ

ઠે. ઝવેરીવાડ, વાઘણપોળ, ખડખડની ખડકી-અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૨ જી

[પ્રત : ૨૦૦૦]

કિંમત : અધ્યાત્મ રસાસ્વાદ.

મુદ્રક :— જયવંત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, દોશીવાડાની પોળ-અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના.

આ ગ્રંથનું નામ નીતિ વિચાર રત્નમાલા રાખવામાં આવ્યું છે. નામ પ્રમાણે તેમાં કાંઈક ગુણો પણ છે. વિવિધ પ્રકારનાં નીતિ વચનો અને વિચાર રૂપિ રત્નો તેમાં આવેલાં છે. આ ગ્રંથ કાંઈ સ્વતંત્ર લખાયેલ નથી પણ તેમાં આવેલા વિચારો સંગ્રહ કરાયેલા છે. મારામાં એક પ્રકારની એવી ટેવ છે કે, કોઈ પણ પુસ્તક વાંચતાં કોઈ ઉપયોગી બાબત આવે, પછી તે વર્તનમાં મુકવા યોગ્ય હાય, કે સમજવા લાયક હોય તે તે ઉપયોગી બાબતો ઉપર નીશાની કરતો જાઉં અને વાંચી રહ્યા બાદ જે વિચારો મને ગમ્યા હોય તેવાં વાક્યોનો સંગ્રહ પણ કરી લઉં છું. વખતે મને કોઈ કોઈ શાન્તિના વખતે ઉત્તમ વિચારો સ્ફુર્યાં હોય તે પણ લખી લઉં છું, તથા કોઈ કોઈ પ્રસંગે ઉત્તમ વિચારમાળા જ્ઞાની પુરુષોની પાસે બેઠો હોઉં અને તેમની સાથે થતા નિશ્ચયો તેનો સાર પણ નોટમાં ઉતારી લઉં છું તે પ્રમાણે થયેલો વાક્યોનો સંગ્રહ તે આ નીતિ વિચાર રત્નમાલા છે.

જે અવસરે કોઈ વ્યવહારની ઉપાધિથી મન અવ્યવસ્થિત થઈ ગયું હોય, કોઈ માનસીક આધિપીડા કરતી હોય અથવા શારીરિક વ્યાધિ હેરાન કરતી હોય તે પ્રસંગે આ બુકમાં લખેલાં વાક્યોમાંથી પોતાની માનસીક વ્યાધિને

લાગુ પડે તેવાં કોઈ પણ વાક્યરૂપ દ્વાને શોધી કહાડી તે
 હૃદ ઉપર આ વાક્યોનું વારંવાર મનન કરવારૂપ દ્વા
 લાગુ પાડવામાં આવે તો જરૂર થોડાજ વખતમાં તે
 માનસીક ઉપાધિરૂપ વ્યાધિ શાંત થયા સિવાય રહેતી
 નથી. આ વાતની મને ખાત્રી થવાથીજ આ વિચારોને
 વ્યવહારમાં રત્નની ઉપમા આપી છે. જુઓ કે રત્ન સાથે
 આ વાક્યોની ઉપમા ઘટી શકે તેવી નથી કારણ કે રત્ન
 પાસે હોવા છતાં મનની ઉપાધી શાંત થતી નથી ત્યારે
 આ વિચાર રત્નથી તો વિચારવાનને શાંતિ મળે છે. છતાં
 વ્યવહારમાં રત્ન ઉત્તમ ગણાય છે તેથી તેવા પ્રકારનું
 નામ આ વાક્યોને આપેલ છે. ઉત્તમ વાક્યપર વિચાર
 કરનારાઓ અને તે પ્રમાણે વર્તન કરનારાઓ અથવા
 વિપત્તિના પ્રસંગમાં આવાં સુંદર વાક્યોથી હિલાસો
 મેળવનારાઓ તેવા વિષમ પ્રસંગમાં પણ અડગ રહી
 વિપત્તિનોપાર પામેલા છે, તેવાં અનેક સુંદર વાક્યોવાળો
 આ લઘુ ગ્રંથ છે. મારા જેવા બીજા અનેક મનુષ્યોને
 આવાં સુંદર વાક્યોનો લાભ મળે અને તેમના હુઃખી
 જીવનને હિલાસો મળે. તેમના હૃદયને શાંતિ મળે આ
 ઇરાદાથી તે વાક્યોનો જુદો જુદો સંગ્રહ એકઠો કરી
 પ્રજાની સમક્ષ મુકવામાં આવ્યો છે. તેમાં નીતિનાં અનેક
 વાક્યો છે. કર્તવ્યમાં પ્રેરણા કરનાર વિવિધ પ્રકારનાં
 વચનો છે. આત્મ જાગૃતિ આપનાર વચનામૃતોનો પણ
 સંગ્રહ છે કોઈ પણ ધર્મપાળનારને થોડો પણ વિરોધ ન

આવે તેવાં વાક્યોનો સંગ્રહ છે. આમાં મતપંથના આગ્રહની વાતજ નથી પણ સામાન્ય રીતે સર્વને લાગુ પડે, શાંતિ આપે, કર્તવ્ય તરફ પ્રેરે, આત્મ સ્વરૂપની જાગૃતિ આપે, સમભાવમાં વધારો કરે તેવાં વાક્યો આવેલાં છે.

આ વાક્યો એકવાર વાંચી લઇ જે જે પોતાને લાગુ પડે તેવાં હોય તે તે વાક્યોપર નિશાની કરી, સવારમાં તે વાક્યો વાંચી તેના ઉપર મનન કરવાની ટેવ રાખવામાં આવશે તો સારો ફાયદો થવા સંભવ છે. અથવા પોતાને ઉપયોગી વાક્યોનો પાઠ દિવસમાં એકવાર વિચારપૂર્વક કરવાથી લાખે વખતે તેના દૃઢ સંસ્કારો પડવા સાથે મનમાં સારો સુધારો થવા સંભવ છે. એક એક શીખામણુ માટે લાખ લાખ રૂપિયાની કીંમત માણસોએ આપેલી છે, તેવી વાતો શાસ્ત્રોમાં વાંચવામાં આવે છે. અને તેવા વિષમ પ્રસંગે તે શિખામણોએ મહાન ફાયદા કરેલા અને જીવન બચાવવા સુધીના ઉપકારો કરેલા છે. તેવાં વાક્યોનો સમુદ્ધ મનુષ્યોને ઉપયોગી થાય તેમાં જરાપણુ નવાઈ કે આશ્ચર્ય જેવું નથી.

આ પુસ્તકમાં એક હજાર વાક્યોથી પણ વધારે વાક્યોનો સંગ્રહ થયેલો છે, તે વાંચીને વાંચનાર અને લખનાર બન્નેને શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ.

લી પં. કેશરવિજયજી ગાંધી.

સંવત ૧૯૭૩ માગસર સુદ ૧૧

શ્રદ્ધાંજલી

આપની પવિત્ર છત્રછાયામાં ૩૯ વર્ષ સુધી રહી જે
આત્મવિકાસ સાધ્યો તેમાં આપશ્રીની અસિમ કૃપા

અમાપ વાતસહ્ય અને નિષ્કામ સહાય ખરેખર
સાધનાની પગદંડી રૂપ બન્યા છે. દીર્ઘ સંયમ

યાત્રામાં પોતાના જીવન પુણ્યને સૌમ્યતા
શાન્તતા સેવા સૌજન્યતા આદિ અનેક

સફળુષ્ણોની સૌરભથી મહેકતું કરી

અપ્રમત્ત બાવે આત્મ કલ્યાણ

સાધતાં અને સમુદાયને તથા

બાવુક આત્માઓને આત્મ

કલ્યાણના માર્ગે સતત

પ્રેરણા આપતાં તીર્થ

સ્વરૂપ પરમ

કરુણા મુર્તિ

પરમોપકારી પ્રશાન્ત

મુર્તિ પરમ પૂ ગુરુજી

શ્રી સૌભાગ્યશ્રીજી મ. સાહેબના

પુનિત કરકમલમાં મહાન યોગીરાજે

બીજેલાં રત્નોથી બનાવેલી આ નીતિ

વિચાર રત્નમાળા બલ્યાત્માઓને શિવ

મુંદરીની વરમાળા પહેરવામાં સહાયજીવત

બનેા જોજ મંગલકામના

લી. આપની ચરણરેણુ

સાધ્વી જ્ઞાનશ્રીના

કોટીસઃ વંદન

યોગની સાધનાનો પ્રકાશ

- ૧ સમાનતાની અગ્નિ હૃદયમાં પ્રજ્વલીત થતાં તે બ્રહ્મ-
રંધ્ર ઉપર આવશે ત્યાં જવાળા પ્રકટ કરી ત્યાં રહેવો મળ
ખાળી નાખી બ્રહ્મરંધ્રની શુદ્ધિ કરી દ્વાર ખુલ્લું કરશે.
ત્યારબાદ તે અગ્નિ નેત્રમાં પ્રગટ થઈ આવરણ રૂપ રહેલા
ચોચાંશી બાનીક પડદાઓને ખાળી નાખશે. ત્યાં દષ્ટિ દોષ
નાશ પામી શુદ્ધ દષ્ટિ બ્રહ્મરૂપ થશે તે સાથે કાન આદિના
પડદાઓ પણ ખસી જશે, તેમ થતાં શબ્દો સાંભળવા
હેખવારૂપ વિગેરેમાં અત્યારની સ્થિતિ કરતાં ઘણો
ફેર પડી જશે. જરૂરીઆત સિવાયના વિષયો-શબ્દાદિ
સંભળાશે પણ અર્થ ગ્રહણ નહિ થાય.
- ૨ સર્વ ઉપર સમાન દષ્ટિ તેમાં વિધિભૂત શુ છે તે
તપાસવું. અને એક કરવું. બીજાને સમાન ગણીને લેઈ
તોડી નાખવો. તેથી સ્થીર બુદ્ધિ ઉપર અવાય છે. નાના
મોટાની બુદ્ધિ થવાથી જે વિક્ષેપ થાય છે તેની એકતા
સમાન રૂપ અગ્નિથી ખાળી નાખી વિષમતા દૂર કરી
સમાનતા લાવવી. આ વર્તનથી પૂર્ણતા પમાય છે.
સાધુઓનો આ પુરૂષાર્થ છે. આથી એક બીજા વચ્ચે
નું આંતરું લેદાય છે, લેદની દિવાલો તુટી જાય છે,
ચેતન્ય મહાસાગર દેખાઈ આવે છે.
- ૩ સમાનતામાંજ શુદ્ધિ રહેલ છે તે સિવાય જ્ઞાન બળ
નાશ પામે છે સમ્યક્ દષ્ટિ સિવાય નિષ્કામ કર્મ ન
થાય.

૪ શુદ્ધ વાણી તે પરમાત્મ ભાવ પ્રાપ્ત કરવાનું અમોઘ સાધન છે. અશુદ્ધ વાણી તે માયા છે માટે તે સાંભળવી નહિ. શુદ્ધ વાણી સાંભળવી. કાયમ દરેક વ્યક્તિમાં પરમાત્મ દર્શનનો અભ્યાસ કરવો.

૫ જ્યાં અંતઃકરણ શુદ્ધ છે ત્યાં પરમેશ્વર હાજર છે તો પછી બીજાની ખુશામત શા માટે કરવી જોઈએ ખરે-ખરો પુરૂષ કોઈ સ્થળ કે વખતને વશ નથી. અધેથી અપ્રતિબદ્ધ હોય છે.

૬ સ્વરૂપે ચરણં ચારિત્રં, તદેવ વસ્તુસ્વભાવત્સાદૃધર્મઃ તદેવ યથાવસ્થિતાત્મગુણત્વાત્સામ્યમ્ સામ્યં તુ અત્યંત નિર્વિકારો જીવસ્થ પરિણામઃ

સ્વરૂપમાં રમવું તે ચારિત્ર તેજ વસ્તુનો સ્વભાવ હોવાથી ધર્મ છે. અત્યંત નિર્વિકાર જીવનો પરિણામ તેજ ચારિત્ર અને સમતા તેજ સમ્યક્ત્વ.

૭ જે દ્રવ્ય જે કાળે જે ભાવે પરિણમે તે તે કાળે (ઉષ્ણ-તાથી પરિણમેલા લોહપિંડની માફક) તન્મય થાય છે તેમ આ આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોમાં પરિણમે તો ધર્મ થાય છે.

૮ જ્યારે આત્મા શુભ અશુભ કે શુદ્ધ ભાવે પરિણમે છે ત્યારે સ્ફટિકની માફક શુભ અશુભ કે શુદ્ધ સ્વરૂપે પરિણમે છે. શુભ અશુભ એ અશુદ્ધ ભાવ છે અશુદ્ધ એટલે રાગ ભાવે પરિણમવું. શુદ્ધ એટલે અરાગ ભાવે પરિણમવું. શુદ્ધ ભાવે પરિણમતો આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપ દશા ભોગવે છે આજ ચારિત્ર છે.

૯ વસ્તુમાત્ર પરિણામ સ્વમાવવાળી છે, પરિણામ ધર્મ વિના વસ્તુ સત્તા હોતી નથી, આશ્રય ભૂત વસ્તુના અભાવે નિરાશ્રય પણે પરિણામ ધર્મ કેના આધારે રહી શકશે.

૧૦ જ્યારે આત્મા પોતાના સ્વભાવ ધર્મમાં એટલે શુદ્ધ ઉપયોગ પણે પરિણમે છે ત્યારે તે સ્થળે કે તે વખતે પ્રતિપક્ષી રૂપ વિભાવ ધર્મની શક્તિ ન હોવાથી પોતાનું કાર્ય કરવામાં સમર્થ ચારિત્રવાન થાય છે કે બેનાથી સાક્ષાત્ મોક્ષ થાય છે.

૧૧ જ્યારે આત્મા શુભોપયોગની પરિણતિ પણે પરિણમે છે ત્યારે અહીં વિભાગ સ્વરૂપ પ્રતિપક્ષી શક્તિની હાજરી હોવાથી સ્વરૂપ સ્થિરતા રૂપ પોતાનું કાર્ય કરવામાં અસમર્થ થાય છે કેમકે સ્વરૂપથી વિરુદ્ધ કાર્ય કરવાવાળું શુભોપયોગરૂપ ચારિત્ર અહીં હોય છે. માટે શુદ્ધોપયોગ બ્રહ્મ કરવા યોગ્ય છે અને શુભોપયોગ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.

૧૨ આત્મા જ્યાં અશુભોપયોગ પરિણતિનું અવલંબન કરે છે ત્યારે દુઃખનાં બંધનો અનુભવ કરે છે. સુખદુઃખ માં સમદૃષ્ટિ હોય ત્યાં શુદ્ધોપયોગ હોય છે. ખરેખર શુદ્ધોપયોગ તેજ નિર્વિકાર જીવનો પરિણામ છે અને તેજ ચારિત્ર છે.

નીતિ વાક્યામૃત.

- ૧ ખાનપાનમાં વિવેક રાખવાથી જન્મનો નબળો બાંધો પણ સુધારી શકાય છે, આવરદાની દોરી લાંબાવાય છે. અને રાગોની ઉત્પત્તિની સંજ્યામાં ઘટાડો કરી શકાય છે.
- ૨ કેળવણીના અભ્યાસની મદદથી માનસિક શક્તિને તીવ્ર અને વિકાશીત કરી શકાય છે.
- ૩ સંકટ અને દુઃખનાં પ્રત્યક્ષ કારણો આપણાં કર્તવ્યોજ છે.
- ૪ આપણું ચારિત્ર સુધારવા તથા કેળવવા, અને ઉત્તમ પ્રકારનો સ્વભાવ બનાવવામાં, તથા આપણું જીવન સુખી કરવામાં, આપણી મનોવૃત્તિઓ ઘણા લાગે કારણભૂત છે.
- ૫ ઇચ્છાનું સ્વરૂપ ચારે તરફથી જુદા જુદા લોહચુંબકથી વીંટાયેલા લોહાના કકડા સમાન છે, અને તેથી તે બળવાન સત્તા તરફ ખેંચાય છે. ઇચ્છાની સ્થિતિ પવનચક્ષીના જેવી છે. તેને પોતાની માહિતિ હોતી નથી. અર્થાત્ ઇચ્છા વખતે આત્મભાન હોતું નથી.
- ૬ પૂર્વજન્મના સંસ્કાર અને આ જન્મના આજીબાજીના સંયોગો એ બન્નેને લઇને અત્યારની આપણી સ્થિતિનું સ્વરૂપ બનેલું હોય છે.

- ૭ સારા કે નફારા મનોરથો ઇચ્છા ઉપર ભારે અસર કરે છે, તેમ ઇચ્છા પણ તેના ઉપર અસર કરવાની શક્તિ ધરાવે છે.
- ૮ સુખ દુઃખનો આધાર મનની સ્થિતિ ઉપર રહેલો છે, બહારના સંયોગોને આપણા મનની રૂચીને અનુકુલ બનાવવાની કોશીશ કરવા કરતાં, આપણા મનને બાહ્ય સ્થિતિને અનુકુળ બનાવવાનો અભ્યાસ પાડવો, એ સુખ પ્રાપ્તિનું રહસ્ય છે.
- ૯ સુખ દુઃખનું કારણ મન નથી પણ પદાર્થો છે, એમ જોએ માને છે, તેઓમાં સ્પર્ધાનું જોર વધારે હોય છે. તેઓ શાસ્ત્રીય શોધખોળને આધારે મોજશોખના સાધનોમાં વધારો કરતા રહે છે, અને દુઃખના પ્રસંગોમાં ઘટાડો કરતા રહે છે. આવા સંયોગોમાં રહેલા લોકો સુખ પ્રાપ્તિને માટે મન અને સ્વભાવને અમુક પ્રકારનું વલણ આપવાને બદલે બાહ્ય સ્થિતિમાં સુધારો કરવાને પ્રયત્ન કરે છે, પણ એ તેમની ભૂલનું ભયંકર પરિણામ એકી વખતે અત્યારની જાદવાસ્થિતીરૂપે પ્રગટ થાય છે.
- ૧૦ લાખો રૂપિયાની આવકવાળી જાગીર મળતાં જે સુખ થાય છે, તેના કરતાં વસ્તુ સ્થિતિની ઉજળી તથા સુખકર બાબત જોવાની દેવથી વધારે સુખ મળે છે. જે મનુષ્યો દરેક વસ્તુમાંથી સાફ જ જીવે છે. તેમને માથે ગમે તેવી આફત આવી પડે છતાં તેમને સુખ-

શાંતિ દિલાસો મળ્યા વિના રહેતો નથી. આનંદી-
હસમુખો સ્વભાવ, તથા હરકોઇ બાબતની ઉજળી
તથા આશા ભરી બાબત તરફ જોવાની ટેવ, એ
જીંદગીના ઉપલોગનું મોટું સાધન છે.

૧૧ શરીર તથા મન બન્ને નિરામય હોવાં એ સુખની
ઉચ્ચ અવસ્થા મનાય છે. પણ મનની નિરામયતાનો
આધાર ઘણો ખરો શરીરની નિરામયતા ઉપર રહેલો છે.

૧૨ જે રીવાજો પ્રજાની સુખાકારીને લાભકારી હોય,
અથવા નુકશાન પહોંચે તેવા નહોય, તે રીવાજોને
ઉત્તેજન આપવામાં જે દેશમાં સત્તાનો ઉપયોગ
કરવામાં આવે છે. તે દેશને ભાગ્યશાળી સમજવો.

૧૩ ઉગતું ઝાડ જેમ વાળ્યું હોય તેમ વળે છે, તેવી રીતે
કુમળી વયમાં જેવી ટેવો પાડવી હોય તેવી પાડી
શકાય છે.

૧૪ પહેલી અવસ્થાની નાની ભૂલો પરિણામે ભારે નુકશાન
કરે છે.

૧૫ જે વ્યવહારનું યોગ્ય હકમાં કરેલું સેવન નિર્દોષ
હિતાવહ અને પ્રશંસનીય હોય છે, તેનીજ હક
ઐર્ષ્યાથી જવાથી ઘણાનાં આયુષ્ય ખંડિત થયેલાં
નજરે દેખાય છે.

૧૬ આરોગ્યતા ટકાવી રાખવા માટે મનની દૃઢતાના
ટેકાની ખાસ જરૂર છે. પુરતું કામકાજ એજ આપણી
આરોગ્યતાની દરરોજની કસોટી તથા હંમેશાનું અભય

પત્ર છે.

- ૧૭ જે માણસોના રોગો અસાધ્ય ગણાય છે, તેવા કાયમના દરદીઓને પણ ઉદ્યોગપૂર્ણ અને ક્રિયાશક્તિ જીવન ગાળવાની ટેવ પાડવામાં આવે અને પોતાના દરદનો વિચાર કરી પોતાના મનને ઉદ્વિગ્ન કરવાનો તેમને અવકાશ આપવામાં ન આવે તો. બરાબર અરધા દરદીઓ સાબળ થઈ જાય એમ હું ખાત્રીથી કહું છું.
- ૧૮ મનની નબળાઈ, નિર્જસાહીપણું, તથા ઉદ્યોગને તાણે થવાની ટેવના જેવી અત્યંત હાનીકારક બીજી કોઈ ટેવ નથી.
- ૧૯ મનની દૃઢતા એ જીવનનું સત્ત્વ છે. અને ઈચ્છાબળ એ મગજ અને જ્ઞાનતાંત્રુ મારફતે શરીર ઉપર બળવાન સત્તા લોગવે છે.
- ૨૦ હંમેશાં કોઈપણ ઉપયોગી કામ ધંધામાં રોકાયેલા રહેવાની ટેવ, સ્ત્રી પુરૂષ બન્નેની સુખ સંપત્તિ માટે અવશ્ય જરૂરની છે. જેનું જીવન આશંકા વિનાનું અને નિર્દયમી હોય છે, તેમના જેવા દુઃખી મનુષ્યો ભાગ્યેજ મળી આવશે.
- ૨૧ આજસ સર્વને એક સરખી રીતે પતિત કરનાર દુર્ગુણ છે, આજસે કદી પણ દુનિયામંનિશાન તોડીને નામના મેળવી નથી. લોહું જેમ કાટથી ખવાય છે, તેમ શરીર આજસથી ખવાય છે. આજસ બોલે છે. આજસ એક ઉપદ્રવ છે. કામના ઘસારા કરતાં

- આજસના ઘસારાથી, જાંઠગી, જદ્દીથી ઘસાઈ જાય છે.
- ૨૨ જેમાં ઉત્સાહની વૃદ્ધિ કરનારો તથા ચિંતાથી મુક્ત રાખવાનો ગુણ રહેલો હોય, તેવા કામ ધંધામાં કે પ્રવૃત્તિમાં નિયમિત રીતે મર્યા રહી જીવન પુરું કરવું, એજ જીવનની ઉચ્ચ દશા છે. આવું જીવન ભોગવનારા વિરલા હોય છે.
- ૨૩ ધીર પ્રકૃતિવાલા પુરૂષો જ્યારે માથે આફત આવી પડે છે ત્યારે, ખરા મદ્દની માફક બહાદુરીથી તેની સાથે બાથ લીડવા તૈયાર થઈ જાય છે. તેમ કરવાથી તેમનામાં આત્મ અવલંબનનો ગુણ જાગૃત થાય છે, તથા તેમની શ્રમ કરવાની તથા સહન કરવાની શક્તિઓ સજીવન થાય છે.
- ૨૪ આપણે આપણી વૃત્તિઓ શુદ્ધ અને પવિત્ર રાખીએ, જીદી જીદી બાબતોમાં અન્યનું હિત ધરાવતાં શીખીએ, અને ઉદ્યોગમાં મર્યા રહેવાની ટેવ પાડીએ, તો જીવનને અંગે જે નિરાશા તથા ઉદ્વેગ રહેલા છે. તેનું પણ નિવારણ કરી શકીએ,
- ૨૫ આફતમાં આવી પડેલા માણસોને, પોતાનાથી વધારે સંકટ ભોગવનારા માણસોની સ્થિતિનો વિચાર કરતાં દિલાસો મળે છે. અને તેમને પોતાના દુઃખનો વિસારો પડે છે. આવી ટેવ ઘણી ઉપયોગી છે.
- ૨૬ વિવેક પૂર્વક અગમચેતીના ઉપાયો લેવા, તે ક્ષતેહમદ જીવનનું મુખ્ય લક્ષણ છે પણ જો વિવેકથી

જર્ણવામાં ન આવે તો, જોજી ગુણ દોષ રૂપ થઈ પડે છે. ભાવી સંકટની આગળથી કલ્પના કરીને ઘણા માણસો પોતાના મનને સંતાપ કરે છે. એટલુંજ નહિ, પણ જે સંકટ કદી આવવાનાં નથી, તેમના ભયની કલ્પના વડે તેઓ મનને વ્યગ્ર કરી દે છે. અગમચેતીના ગુણોનો દુરૂપયોગ કરી ડગલે ડગલે અનિષ્ટ કલ્પના કર્યા કરવી, એ મનુષ્યની સ્થિતિ ખરેખર દયાપાત્ર છે.

૨૭ અતિશય મદ્યપાન અને વિષય લાંપટપણાથી તાંદુરસ્તીનો નાશ થાય છે, અને આયુષ્ય ટુંકું થાય છે.

૨૮ આળસ, જીગર અને કુરુછંદ એ સુખ સંપત્તિનો નાશ કરે છે,

૨૯ દુષ્ટ સ્વભાવ, સ્વાર્થ પરાયણતા અને ઈર્ષા, એ મિત્રતાનો ભંગ કરે છે, તથા વિરોધ અને અભાવ ઉત્પન્ન કરે છે.

૩૦ છળ કપટ, દગલખાણ, જોર જીલમ અને ખળાત્કારના માર્ગો ગ્રહણ કરવાથી, તેમજ અન્યના હુકોની અવગણના કરવાથી, કાયદા કે લોકમત મારફતે શિક્ષા મળ્યા સિવાય રહેતી નથી.

૩૧ સદાચરણનો માર્ગ સુખની પ્રાપ્તિ કરાવી આપે છે, અને દુરાચાર પરિણામે દુઃખનો ભેટો કરાવે છે.

૩૧ નિરુદ્ધમી અને આળસમાં ફેગટ ગુમાવેલું જીવન, જાતે નિરસ અને કંટાળા ભરેલું થઈ પડે છે.

એટલુંજ નહીં પણ આપણી સઘળી શક્તિઓને હિતકારી માર્ગે વાળવાથી જે આનંદ પ્રગટ થાય છે, તેનાથી આપણને યેનસીબ રાખે છે.

૩૩ અહંકારી માણસના તરફ કોઈ પણ માણસ દિલશેષ બતાવવાની દરકાર કરતું નથી.

૩૪ ઉદ્યમ, કર્તવ્ય પરાયણતા, અને સારાં આચરણ, એ ત્રણ ચીરસ્થાયી સુખનાં આવશ્યક અંગ છે

૩૫ દુરાચારથી મળતો આનંદ ક્ષણ ભંગુર યાને અશાશ્વત છે. અને ઘણી વખત તે પોતાની પાછળ કલેશ, નબળાઈ અને પશ્ચાતાપનો વારસો મુકતો જાય છે.

૩૬ સુખના સર્વ અંગમાં સદ્વર્તન જે સરસાઈ ભોગવે છે, તેનું કારણ એટલુંજ છે કે, તે ક્ષણિક સુખથી નહિં લોભાતાં, દીર્ઘ દ્રષ્ટી વાપરી સાચા અને લાંબી મુદત ટકે એવા શુદ્ધ સુખના માર્ગનું દર્શન કરાવે છે.

૩૭ પરોપકારી લાજણીઓનો આપણામાં વિકાશ થવાથી સ્વાર્થનિષ્ઠ અને હુપદ ભરેલી ચિંતાઓ દૂર હટી જાય છે. અને આપણા જીવનની દૃષ્ટી મર્યાદા વધારે ખડોળી વિસ્તૃત થાય છે.

૩૮ જેમ આપણે સ્વાર્થ ઓછો શોધીએ છીએ, તેમ આપણી રહેણી વધારે નિયમસર થાય છે. નિઃસ્વાર્થી જીવન હુગુણનો નાશ કરે છે, લાલસાઓ દૂર કરે

છે, મનને ક્ષેપ કરે છે અને હૃદયને ઉન્નતિમાં આણી, તેમાં વધારે ઉચ્ચ વિચારનો સંચાર કરે છે.

૩૬ જીવનને સુખા બનાવવામાં બુદ્ધિ કરતાં સારાં લક્ષણોનો હાથ વધારે હોય છે.

૪૦ એકલપેટાપણનો દુર્ગુણ આપણામાં દાખલ થતો અટકાવવાની, તથા સ્વાર્થ પરાયણતાની વધતી જતી કુટેવ અટકાવવા બહુજ કાળજી રાખવી.

૪૧ પાત્ર અપાત્રની તપાસ કર્યા વિના વગર વિચાર્યું પુણ્યદાન કરવાથી, જન સમાજને ભારે નુકસાન થાય છે. મજબુત બાંધાવાળાને ભિક્ષાથી પુરતો ખોરાક મળવાથી, મહેનત કરવાની કે ધંધે વળગવાની ગરજ રહેતી નથી. તેથી તેમનો આત્મ અવલંબન ગુણ નાશ પામે છે. તેઓ બેફીકરા, આજસુ અને અવિચારી થઈ જાય છે. આજસુ અને અવિચારને ઉત્તેજન મળે છે. અનુદયમી બીખારીનો કાળ ખટખટમાં જાય છે. તે વર્ગમાંથી સાધારણ ગુન્હા કરનાર માંણસો ઉત્પન્ન થાય છે આવાઓને ભિક્ષા આપવી તે પોતાના ખર્ચે ગુન્હેગાર મંડળી ઉભી કરવા જેવું છે. જેનું વર્તન સમાજની ઉન્નતિ કરવામાં સહાય ભૂત થઈ પડે તેનેજ પરોપકાર કરવો જોઈએ.

૪૨ અસ્થાને અઘટિત રીતે તથા પ્રમાણ વગરની દયા દેખાડવાથી દુનિયા ઉપર જેટલો અપકાર થાય છે, તેટલો ખીજ કશાથી થતો નથી. બહાર દેખાઈ

આવતા સંકટની આપણી દયાવૃત્તિ ઉપર ભારે અસર થાય છે. તેથી તેનું દુઃખ દૂર કરવા આપણે એકદમ કમર કસીને તૈયાર થઈએ છીએ. તે વખતે એટલો વિચાર કરવા પણ થોભતા નથી કે, આપણા કૃત્યનાં ફેળીતાં અને પ્રત્યક્ષ પરિણામ કરતાં, છુપાં અને પરોક્ષ પરિણામ વધારે વિશાળ અને દૂરગામી હોય છે નાના અનર્થને ટાળવા જતાં બીજે નહિ ધારેલો અનર્થ બીજા બાબતોથી છુપી રીતે ડોકું ઉંચું કરે છે. અને તેની માઠી અસર વધારે વિશાળ અને બહોળા વિસ્તારમાં થાય છે.

૪૩ જે માળાપ બાળકને અત્યંત લાડ લડાવી તેને સ્વચ્છંદ પણે વર્તવા દે છે, વાંક આપ્યા છતાં પણ કોઈપણ જાતની શિક્ષા કરતાં અચકાય છે, અથવા જે માંગે તે લાવી આપી તેનું મન ન દુભાય તેની કાળજી રાખે છે, તે માળાપ પોતાના બાળકના માટે દુઃખી જીવનનો પાયો તૈયાર કરે છે.

૪૪ વસ્તુ સ્થિતિનું ખરૂં સ્વરૂપ સમજવું અને વિકાસી કલ્પના શક્તિના દોરાયા દોરાણું નહિં. આ બે વાતો હંમેશાં ધ્યાનમાં રાખવી.

૪૫ કરકસર કરવી, મિત વ્યયી થવું, નિરંતર ઉદ્યમમાં પ્રવૃત્ત રહેવું, વચન પાળવામાં નિયમિતપણું જાળવવું, અને ભવિષ્યનો વિચાર કરી અગમચેતી રાખવી, એટલા ગુણ હાલના જમાનામાં સુધરેલી પ્રજાઓની

નીતિ સંબંધી ભાવનામાં અગ્રસ્થાન ભોગવે છે.

૪૬ હાલનો સુધારો ઉદ્યોગના જમાનાનો છે, અને લોકોને રૂચતી નીતિની ભાવનાનું સ્વરૂપ નક્કી કરવામાં ઉદ્યમ વિષયીક ખાસીયતો સૌથી વધારે સત્તા ભોગવે છે. ઉદ્યોગનો જમાનો ઉદ્યોગને પ્રાધાન્ય પદ આપે છે અને નીતિનું ધોરણ ઉદ્યોગ વિષયિક રૂબોને અનુસરતું થતું જાય છે.

૪૭ રાજનીતિની ખરી કળા, જે લોકો બોલતા હોય છે તેમનું સાંભળવામાં રહેલી નથી, પણ જે લોકો નથી બોલતા તેમની ઇચ્છા સમજવામાં રહેલી છે.

૪૮ દેશના રાજવહીવટના ન્યાયીપણા ઉપરથી બહારના લોકોની આસ્થા ઓછી થાય. તેથી દેશને જેટલું નુકશાન છે. તેટલું નુકસાન ખીન્ન કશાથી થતું નથી.

૪૯ મનુષ્યને જે અનેક વ્યવહારમાં પ્રવૃત્ત થવાનું છે, તેમાં પોતાની ચાલચલગતને કેળવવાનું અર્થાત્ પોતાનાં લક્ષણ ધડવાનું કામ સૌથી વિશેષ ઉપયોગી છે. તે કામમાં સફલ થવા માટે પોતાના સ્વભાવ અને મનોવૃત્તિનું શાંત અને કાળજીપૂર્વક નિરીક્ષણ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે.

૫૦ મનુષ્યે જેમ પોતાના દુર્ગુણોથી અભણ્યા રહેવું જોઈતું નથી, તેમ પોતાના સદ્ગુણોથી અંબઈ પણ જવું નહિં.

૫૧ શારીરિક સંપત્તિ ઉપર મનુષ્યનું જેટલું ચલણ ચાલી

શકે છે, તેટલું ચલણ અને તેટલીજ સત્તા, તે પોતાના આદિત્ર ઉપર પણ લોગવી શકે છે.

૫૨ જે માણસ સંયમશીલ કે અસંયમશીલ, નિયમિત, કે અનિયમિત જીવન ગાળતો હશે. પરચ કે અપરચ ખોરાક લેતો હશે, નખખા અવયવોને મજબુત બનાવવા કસરત કરતો હશે, આજસ કે દુરાચારમાં મગ્ન રહેતો હશે, અને જેટલા પ્રમાણમાં ગળા ઉપરાંત અવળે રસ્તે મહેનત કરતો હશે, તેટલા પ્રમાણમાં તેની શારીરિક સંપત્તિ ઉપર, તેના આયુષ્યની મર્યાદા ઉપર, શરીરમાં રોગ થવાની સંભાવના ઉપર, સારી કે મારી અસર થયા વિના રહેશે નહિ.

૫૩ મધ્યાન તથા બીજા વિષય લોગોનું અમર્યાદ પણ સેવન કરવાથી, તેમના ઉપલોગ માટેની તૃણા અત્યંત ઉત્કટ અને બલિષ્ઠ થઈ જાય છે. અને માણસ આખરે તેનો ગુલામ થઈ રહે છે. જેના ઉપર માણસનો વિશેષ ભાવ હોય છે, જે વસ્તુ વિશેષ આનંદ આપે છે, તેજ આગળ જતાં પ્રધાન પદ લોગવે છે.

૫૪ બળવાન મનોવૃત્તિના સામર્થ્ય ઉપરજ મનુષ્યના વર્તનનો આધાર રહેલો છે. જેની મનોવૃત્તિ દુષિત કે દુષ્ટ નથી હોતી તેનેજ ખરા ભાગ્યશાળી ગણવો જોઈએ.

૫૫ વયે પહોંચતાં મનોવિકાર શાંત પડતા જાય છે, તેના

વેગ અને જુસ્સામાં ઘટાડો થતો જાય છે, તેની પણ આદતો (ટેવો) દઢ અને બળવાન થતી જાય છે. આ ઉપરથી જીવનને સુખી બનાવે તેવી ટેવો પાડવી અને વૃત્તિઓને ઇષ્ટ વલણે વાળવી એ બાલ્યાવસ્થાનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે.

૫૬ બાલ્યાવસ્થા સુખમય નિવડે તેવી શિક્ષકે કેશીશ કરવાની જરૂર છે. પુખ્ત ઉંમરને લાયકના વિષયો બાલ્યાવસ્થામાં શીખવાડવામાં આવે તો તે બોબરૂપ થઈ પડે, છતાં તેના બીજા તો બાલ્યાવસ્થામાં વાવવાની જરૂર છે.

૫૭ વિષયો ભોગોની પસંદગી કરતી વખતે એ નિયમ ખાસ લક્ષમાં રાખવો, કે વિષયોનો ઉપયોગ એવી રીતે કરવો કે તેથી ભવિષ્યનાં સુખ કે આનંદનાં ઉપભોગને બાધા કર્તા થઈ પડે નહિં.

૫૮ જે માણસ યુવાવસ્થામાં અત્યંત મદ્યપાન, વિષયા-શક્તિ, જુગાર, ઉડાઉપણું, સ્વેચ્છાચાર વિગેરે દુર્ગુણોના સેવનમાં સુખ અને આનંદ માને છે, તેનો જન્મારો ખરાબ થયા સિવાય રહેતો નથી.

૫૯ વાંચનનો શોખ આનંદનાં દ્વાર ખુલ્લાં મુકવાની મહાન સત્તા ધરાવે છે મંદવાડ અને નબળાઈને લીધે એકાંત વાસમાં સડતા આબરૂની મનને રંજન કરવાનું તે મુખ્ય સાધન છે. નિદ્રા વગરની રાત્રીના શૂન્ય પહોરને તે પ્રકાશીત કરે છે. મનમાં સુખદાયિ

વિચારોનો સંચાર કરે છે. વિષાદ અને ગ્લાની મટાડે છે. ક્રિયામાં અશક્ત અથવા વ્યવસાયી જીવનના કામ વગરના અવકાશને અંગે રહેલી બેચેનીને તે ખસેડે છે. કાંઈ નહીંતો થોડા વખતને માટે પણ મનુષ્યની ક્રીકર ચિંતાનો નાશ કરે છે. આ વાંચનના શોખનું વિવેક પૂર્વક પોષણ કરવામાં આવે તો ચારિત્ર કેળવવાનું, વિચારને ઉમદા અને વ્યવસ્થિત બનાવવાનું તે અત્યંત બળવાન સાધન થઈ શકે છે. વાંચનનો શોખ બીજી જાતના આનંદને પણ પુષ્ટી આપે છે. જ્ઞાનની મર્યાદા વિસ્તૃત થાય છે. સહાનુભાવની તથા ગુણની કદર કરવાની વૃત્તિ તેથી બળવાન થાય છે. સોખત, પ્રવાસ, કળા, કૌશલ્ય ઇત્યાદિ મારફતે મળતા આનંદમાં અને સંસાર રૂપી નાટ્ય ભૂમી ઉપર બનતા અનેક બનાવોમાં હિત ધરાવતા શીખવાના ગુણોમાં બેસુમાર સુધારો વાંચનથી થાય છે.

૬૦ બચપણથી વાંચન ઉપર રૂચી થવી તે બાળ શિક્ષણનું ઉમદા ફળ છે. પણ જો વાંચનના શોખની સાથે જ્ઞાન સંપાદન કરવાનો શોખ ઉત્પન્ન થાય, તેમજ ખાસ એક વિષય ઉપર ચિત્તની એકાગ્રતા કરવાની ટેવ પડે, તથા અવલોકન કરવાની શક્તિ આવે, તો તે ઘણો જ ફાયદો થાય.

૬૧ ઘણી વખત એક જાતનો શોખ બીજી જાતના આનંદનો

માર્ગ અંધ કરે છે. બીજી જાતના આનંદ મેળવવાની શક્તિનો નાશ કરે છે. ચારિત્ર ઉપર માઠી અસર કરે છે. દાખલા તરીકે નોવેલ કથાઓ વાંચવાની ટેવ પડવાથી ઉમદા સાહિત્ય ઉપરની રૂચી નષ્ટ થાય છે. આ હલકા સાહિત્યમાં મર્યા રહેવાથી રસજ્ઞતા નષ્ટ થાય છે. એક પ્રકારનો શોખ બીજી જાતના શોખનો પોષક હોવો જોઈએ.

૬૨ પહેલાની કેળવણીનો એવો ઉદ્દેશ હતો કે, મનને કેળવીને તથા અંકુશમાં રાખીને ઇચ્છાબળ વધારવું. સુખની ઉપેક્ષા કરીને દુઃખ સહન કરવાનો અભ્યાસ પાડવો. સ્વાભાવિક રૂચિઓ તથા વૃત્તિઓને અંકુશમાં રાખવી. કામનાઓની સત્તા અને સંખ્યામાં ઘટાડો કર્યા જવું. બહારના પદાર્થોની ગરજ રાખ્યા સિવાય નિર્વાહ ચલાવી લેવાનો મહાવરો પાડવો. અને એકંદર રીતે આત્મોન્નતિનેજ પરમ પ્રાપ્તવ્ય ગણવું એવું શિક્ષણ અપાતું હતું.

૬૩ પહેલા પ્રકારની કેળવણી ઇચ્છાઓને કેળવે છે. અને બીજા પ્રકારની કેળવણી મનને કેળવે છે હાલની કેળવણી પહેલા પ્રકારની છે. જ્ઞાન અને નીતિને ઇચ્છાના વિષય બનાવવા એ હાલની પદ્ધતિનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

૬૪ શરીર બળમાં પુરૂષથી ઉતરતી જણાતી સ્ત્રીઓ, મનના બળમાં અને સહન શીલતામાં પુરૂષોના કરતાં

ચડીયાતી જણાય છે.

૬૫ નીતિની અને શિક્ષણની પદ્ધતિઓમાં મનના બળને પોષવા ઉપર વિશેષ લક્ષ અત્યારે આપવામાં આવતું નથી. બચપણથીજ આત્મસંયમ અને સ્વાર્થ ત્યાગના ગુણ પ્રાપ્ત કરવા, અને એકાગ્ર ચિત્તથી નિયમિત પણે ઉત્સાહ પૂર્વક કામે વળગવાની ટેવ પાડવી, એના જેવું બીજું હિતકારી એકે શિક્ષણ નથી.

૬૬ શુકાનીના અંકુશમાં નહિં રહેનારું વહાણ, પવન અને ભરતીની અનુકુળતા છતાં પણ, સહીસલામત ધારેલે બંદરે પહોંચતું નથી. તેવીજ રીતે માણસનો સ્વભાવ ગમે તેટલો માયાળુ, પ્રેમાળ અને પવિત્ર હશે પણ, જો તેના ઉપર આત્મસંયમનો અંકુશ નહિં હોય અને તે મનોવિકારના આવેશમાં આમ તેમ ઘસડાઈ જતો હશે તો તેનાથી કોઈ દિવસ ઉત્તમ કાર્યબની શકનાર નથી.

૬૭ કેટલાક એક માણસોએ પોતાના મનોવિકારને સ્વચ્છંદપણે વર્તવા દીધેલા હોવાથી, તેમની મનો-વૃત્તિઓ એટલી બધી બ્રૂટ અને બલિષ્ઠ થઈ ગયેલી હોય છે, તથા સન્માર્ગે દોરવાની વૃત્તિઓ એટલી બધી નિર્બળ થઈ ગયેલી હોય છે કે તેમના સ્વભાવમાં કોઈપણ ઉપાયથી સુધારો થઈ શકવાનો નથી, એમ નિશ્ચય માણસને થાય છે.

૬૮ બીજાના સ્વચ્છંદ વ્યવહાર કરતાં, આપણા પોતાનો

- સ્વચ્છંદ વ્યવહાર વધારે હાની કરતાં છે.
- ૬૯ કોઈના ઉપર હુકમ ચલાવવો તેના કરતાં, આપણે કોઈના હુકમમાં રહેવાનું ન થાય એ પસંદ કરવા યોગ્ય છે.
- ૭૦ બીજાને અંકુશમાં રાખવાની ઇચ્છા રાખવી, તેના કરતાં પોતાની જાતને અંકુશમાં રાખવી તે વધારે સારું છે.
- ૭૧ પોતાના આત્મા ઉપર પ્રીતિ રાખવી એ પાપ નથી પણ, પોતાની ઉપેક્ષા કરવી એના જેવું બીજું પાપ નથી.
- ૭૨ મનોવિકારના દાસ થવું તેના જેવું એકે દુઃખેવ નથી.
- ૭૩ જે માણસ પોતાની જાતને કાળુમાં રાખી શકતો નથી, તે બીજાનો ઉપરી શી રીતે થઈ શકવાનો ?
- ૭૪ જે પોતાના મન પર જીત મેળવે છે તે આખા જગતને વશ કરી શકે છે. જે પોતાને વશ કરી શકતો નથી, તે બીજાને વશ થાય છે.
- ૭૫ ક્રોધમાં વરસાદ જેવો ગુણુ રહેલો છે. તે જેની સાથે અફલાય છે તેને કાંઈ થતું નથી. પણ પોતે તો છિન્નભિન્ન થઈ જાય છે ક્રોધી માણસ સામાનો પરાભવ કરવા જતાં પોતેજ હારખાઈ પાછો હાડે છે.
- ૭૬ ડાહ્યા માણસે હમેશાં શાંત વૃત્તિનુંજ સેવન કરવું, પોતાની વૃત્તિઓને બહેકી જવા ન દેવી.
- ૭૭ સફળુણી કે દુર્ગુણી થવું તે આપણા પોતાના હાથની

વાત છે. બીજી બધી વાતો પ્રારબ્ધાધિન છે.

૭૮ પોતાને નુકશાન થવામાં કદાચ કોઈ બાહ્ય નિમિત્ત હશે, પણ ખરી રીતે તેનું મૂળ કારણ પોતાની દુષ્ટ વૃત્તિઓજ છે. બીજાને કાંઈ લેવા દેવા નથી

૭૯ લુહાર લોહાને ટીપીને (સોની સોનાને ટીપી કે ચોપીને) તેના સારા ઘાટ બનાવવાની જેટલી કાળજી રાખે છે, તેટલી કાળજી તમારા આત્માને ઉન્નત કરવા માટે પણ તમે રાખતા નથી એ કેટલી શરમની વાત છે?

૮૦ કોમળ પાણીના મારાથી જ્યારે પથ્થર પણ ઘસાઈ જાય છે, તો પછી આપણા હૃદય તથા મનનો મગ આપણે કેમ ઘસી કે દૂર કરી ન શકીએ?

૮૧ વિષય લંપટ અને વ્યસની માણસો પશુ કરતાં પણ હલકાં છે. દેહનો દુરુપયોગ, અતિ ઉપયોગ અને અનાદર થાય. ત્યારે આધિ, વ્યાધિ, તેને ઘેરી લે, અને અસહ્ય યાતના લોગવવી પડે તેના કોનો દોષ? પોતાનોજ.

૮૨ સંતોષી સ્વભાવવાળાના શરીર રૂઝ પુઝ હોય છે, પણ બળેલા સ્વભાવવાળાનાં શરીર સુકલકડી જેવાં હોય છે. ચિંતાવાળા, ઈર્ષાળુ અને અસંતોષીના શરીરે લોહી ચડતું નથી.

૮૩ છોકરાંને છાનાં રાખવા માટે કેટલીક માતાઓ, ઓ

વાઘ આઁયો ! ઓ ઘોઘર આઁયો ! ઓ ખાઉ આઁયું !
 ઇત્યાદિ કહી ખીવરાવનારી માતાઓએ યાદ રાખવું કે
 તેથી છોકરાં કાયમ માટે ખીકણ થઈ જાય છે. એટલું
 નહિ પણ કેટલીક વખત તેમાંથી ગંભીર પરિણામો
 નીપજે છે.

૮૪ ઘણા ખરા મંદવાડનું મૂળ કારણ અજીર્ણ વિકાર
 હોય છે. હંમેશાં જઠરાગ્નિ ઉપરાંત બોલો નાખવાથી,
 અનેક જાતના રોગોનાં ખીજ રોપાય છે. અદ્ય
 આહારથી શરીર હલકું રહે છે, મન પણ સ્ફુર્તિવાળું
 થાય છે અતિ આહારથી શરીર ભારે લાગે છે.
 ઇંદ્રિઓમાં જડતા આવે છે, અને બુદ્ધિપણ કહ્યું
 કરતી નથી. એક તરફ દુનિયાના તમામ રોગો અને
 ખીજ તરફ અજીર્ણ વિકારથી થતા રોગોનું પ્રમાણ
 સરખું આવે છે.

૮૫ રસના ઉપભોગથી થતો આનંદ ક્ષણિક છે, અને
 પરિણામે હાનિકારક છે. તરવાર કરતાં સ્વાદ ઇંદ્રિયે
 મનુષ્યના ઘણા ભોગો લીધા છે. સ્વાદ ઓછો કરો
 અને જીવનને ખચાવો. સઘળાં ખંડ કરતાં હોજરીનાં
 ખંડ વિશેષ લયંકર છે. સાદો અને માફકસરનો
 ખોરાક લ્યો હોજરી પુરેપુરી ભરેલી હોય છે, ત્યારે
 મગજ ખરાબર કામ કરી શકતું નથી, આ કારણથીજ
 ઉપવાસનો દિવસ ધર્મક્રિયા માટે યોગ્ય મનાયેલો
 દેખાય છે.

૮૬ આધિ, વ્યાધિ, કલહ, બકબકાટ અને વિના પ્રયોજને માર સહન કરવો એ સઘળું એક સ્થળે દેખવામાં આવે છે? એમ મને જો કોઈ પ્રશ્ન કરે તો હું તેનો ઉત્તર એટલોજ આપું કે જ્યાં આગળ લોકો એકઠા થઈ દારૂ પીવે છે ત્યાં તે સર્વ હોય છે.

૮૭ મધપાનના સેવનથી માણસ નિર્ધન થાય છે. મધપાનને અંગે રહેલા અનર્થમાં આતો સૌથી નજીવો અનર્થ છે. પણ મધને લીધે માણસ પશુ કરતાં પણ નીચ બને છે. તેને મોટી આફતો આવી પડે છે તે તેણે જાતે માંગી લીધેલી હોય છે. મધથી વધારે ખીવાનું કારણ એ છે કે તેનું ખરૂં સ્વરૂપ અત્યંત ભયંકર છતાં બહારથી તે ઘણુંજ મોહક લાગે છે. મધપાનના સેવનથી બેચેની દૂર થઈ ઉત્સાહી થવાશે. એવા ખોટા, ખ્યાલથી અનેક માણસો ખુવાર થયા છે, અને થાય છે. મધપાન શરીર સંપત્તિને હાની કરે છે. મધપાન કરનારાનાં આયુષ્યો મધપાન નહિં કરનાર કરતાં ઘણાં ઓછાં હોય છે. માનસિક સંપત્તિની પણ હાની થાય છે. શાન્ત અને સુસ્ત માણસો પણ મધપાનથી તકરારી અને ટંટાખોર થાય છે. તેના વિષય ઇંદ્રિયો અમર્યાદિત થાય છે.

૮૮ કોમળ અને સુગંધીદાર પુષ્પ તો માથા ઉપર ધારણ કરવા યોગ્યજ ગણાય, તે કાંઈ પગતળે કચરી ન નખાય તેમ આ શરીરનું દિવ્ય મંદિર બનાવવું એ

આપણી મરજી અને સત્તાની વાત છે.

૮૯ પરિશ્રમ-મહેનત એ સર્વ મુશ્કેલીઓનો પરાભવ કરે છે. યોગ્ય પરિશ્રમ જાતેજ આનંદરૂપે છે. આગસ એ શરીરનો કાટ છે. લોહું કાટથી જેમ ખવાઈ જાય છે તેમ શરીર આગસથી ખવાય છે.

૯૦ દિવસે કામ કરનારને રાત્રે શાંત અને ગાઢ નિદ્રા આવે છે. ઘણી જવાબદારી અને જંગ્ગળોવાળા માણસો ઉંઘથી ઘેનસીબ રહે છે. દિવસ નો સારી રીતે કામમાં ગાળવામાં આવે તો રાત્રે નિદ્રા આપો-આપ આપણી સેવામાં હાજર થાય છે. ઔષધની મદદ વડે કૃત્રીમ ઉંઘ લાવવી એ ઘણું જોખમ ભરેલું છે. એવી લાલચમાં કદી ફસાવું નહિ. આપણા આચરણો વ્યવસ્થિત રાખીશું તો થોડીવારમાં પૂર્વની માફક નિદ્રા આવ્યા કરશે. ઉંઘ શરીર અને મનનો યોજો ઓછો કરે છે.

૯૧ વિશ્રાંતિ લેવાના વખતમાં પણ આપણે જો દુનિયા દારીનાં સંકટ, જંગ્ગળો, દુઃખ અને મુસીબતોનોજ પિયાર કર્યો કરીએ, મગજને વિશ્રાન્તિ ન આપીએ, તો તે કાળ કામ કરવા કરતાં પણ વધારે કંટાળા ભરેલો આપણને લાગશે એવી વિશ્રાન્તિ કરતાં કામ હજાર દરજ્જે સાફ છે.

૯૨ દિવસની સખ્ત મજૂરીથી શરીર અને મન જેટલાં ઘસાય છે, તે કરતાં રાત્રે કંટાળા ભરેલા વિચારોમાં

- જાગતા પડી રહેવાથી બન્નેને વધારે ઘસારો પડે છે.
- ૬૩ આપણે આપણા મનને શુદ્ધ અને આનંદદાયક વિચારોમાં રોકવું જોઈએ, અથવા વર્તમાન કાળની સાથે જેને સંબંધ નથી એવી પુરાતની કાળની કોઈ કથા, શૌર્ય કે પ્રવાસની વાર્તા, ઉત્તમ જીવનચરિત્ર ઇત્યાદિ વાંચવામાં મનને રોકવાથી નિત્યની જાંજળોનું વિસ્મરણ રાત્રે થઈ શકશે. આવે પ્રસંગે કલ્પનાની પાંખો ઉપર બેસી અનંત દેશ કાળના પ્રદેશમાં મોજથી ઉડ્યા કરવાથી પ્રસ્તુત કામની દુઝધાઓનું વિસ્મરણ થઈ મન આનંદમાં મગ્ન થશે. વળી આગ્રહ પૂર્વક પરમાત્માનું સ્મરણ કરવામાં મનને જોડવામાં આવે તો ઘણીજ થોડીવારમાં ઉંઘ આવી જશે.
- ૬૪ રાત્રિનો સમય દિવસ કરતાં વધારે રમણીય અને વિશ્રાન્તિદાયક હોઈ, દિવ્ય વિચારનો પોષક છે પુરાતન કાળમાં જે રૂપી, મહર્ષી, મહાત્માઓએ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર મેળવેલો હતો તે સૂર્યના પ્રચંડ તેજસ્વી પ્રકાશમાં નહિં પણ રાત્રીના શાંતિ-પ્રદ પ્રદેશમાંજ મેળવ્યો હતો.
- ૬૫ પાપી અને અજ્ઞાની હોય તેમનેજ મૃત્યુનો ડર હોય છે, પણ પુન્યશાળી કે જ્ઞાનીને મૃત્યુ એ માંગલીક પ્રસંગ જેવું આદરણીય લાગે છે.
- ૬૬ જે મનુષ્ય ઉત્તમ જીવન ગાળે છે તે દેવ સમાન થઈ શકે છે. અને જે મનુષ્ય અધમ જીવન ગાળે

છે. તે પશુ સમાન થઈ જાય છે.

૬૭ આહાર, નિન્દ્રા, લય, અને મૈથુન એ ચાર મનુષ્ય અને પશુમાં સમાન છે એમાં જે રચ્યો પરચો રહે તે પશુજ છે. પણ જે સત્ય, શૌચ, અહિંસા, આર્જવ, ઈન્દ્રિયદમન, શાન્તિ, લકિત, જ્ઞાન વિરકિત વીગેરે ધર્મનાં લક્ષણરૂપ મનાતા દૈવી ગુણોનું અનુકરણ કરે છે તે દેવજ છે,

૬૮ સ્વર્ગનાં અલૌકિક સુખનો અનુભવ કરવો, કે નરકની યાતનાઓ ભોગવવી, એ બન્ને વાતો આપણા હાથમાં છે. જો મનુષ્ય દુઃખ કે તિરસ્કારને પાત્ર નિવડે તો તેમાં પોતાનોજ દોષ છે.

૬૯ કુમળું ઝાડ જેમ વાળીએ તેમ વળે છે, તેમ બાળકોના અંતઃકરણ ઉપર કેવા સંસ્કાર પાડવા તે બાળકમાં માબાપે તથા શિક્ષકે ખાસ કાળજી રાખવી ઘટે છે.

૧૦૦ બાળકો જેમની સાથે વિશેષ રહેતાં હોય છે, તેમની અસર તેમનાં ચારિત્ર ઉપર વિશેષ પડે છે. બાળક સામાને જેવાં હોયે તેવાં થતાં શીખે છે. માટે મા-બાપ તથા શિક્ષક ઉપર બાળકોને કેળવવાની મોટી જવાબદારી રહેલી છે.

૧૦૧ બાળકોનાં મન કોરા કાગળ જેવાં છે તેથી તેના ઉપર જે લખવા ધારીએ તે લખી શકાય છે. પણ એકવાર લખ્યું તે વળલેપ જેવું થઈ જાય છે, માટે

તેના ઉપર જે લખવું તે સંપૂર્ણ વિચાર કરીનેજ લખવું જોઈએ.

- ૧૦૨ બાળકોને ઉપદેશ કરીએ, તેના કરતાં આપણા વર્તનની તેમના ઉપર વધારે ઉંડી છાપ પડે છે. આથી કરીને જેમના વર્તનના સંસ્કાર, બાળકના ઉપર પડવાનો સંભવ હોય તેમણે પોતાનું વર્તન ઉંચા પ્રકારનું રાખવું જોઈએ.
- ૧૦૩ પુરૂષોમાં શરીરબળ વધારે હોય છે. પુરૂષોમાં મનની દૃઢતા અધિક હોય છે, સ્ત્રીઓમાં સંભાવનાની દૃઢતા અધિક હોય છે.
- ૧૦૪ મનુષ્ય ગમે તેટલો ગરીબ હોય પણ સદ્વર્તનશાળી હોય તો તે રાજ કરતાં પણ ચડીયાતો છે. પણ ધનવાન છતાં વિકારનો ગુલામ થઈ જાય, દુનિયા વૃત્તિઓ દોરવે ત્યાં દોરવાય, અને લાલચોમાં લપટાય તો તે અધમજ છે.
- ૧૦૫ મનુષ્યનું ખર્ચ મનુષ્યત્વ તેના ચારિત્રમાંજ રહેલું છે. મુગટ ધારી મસ્તક હુમેશાં બે ચેન રહે છે. રાજ વિગેરે મોટા લોકોની સ્થિતિ આકાશમાંના ચંદ્રો જેવી છે, તેમને વિશ્રાન્તિ હોતી નથી.
- ૧૦૬ બીજાને બંદીબાનામાં નાખનારો જુલમી રાજ પોતાના કેદી કરતાં વધારે છુટ લોગવી શકતો નથી. એટલુંજ નહિ પણ ઉલટું વધારામાં તેનો જીવ વધારે ધાસ્તીમાં હોય છે.

૧૦૭ માણસ જો નિર્દોષ અને નિષ્કલંક હોય, તેનું અંતઃ-
કરણ પવિત્ર અને ચિત્ત સ્વસ્થ હોય તો કેદખાનું
પણ તેને સારું છે, પણ જો ફીકર અને ચિંતામાં
અસ્ત હોય, તો મોટું રાજ્ય પણ નકામું છે.

૧૦૮ સુખ પ્રાપ્તિના કામમાં જોર જુદમ કે બળાત્કારનો
ઉપાય કામમાં આવતો નથી.

નીતિ વાક્યામૃત.

મણકો ૨ જો.

- ૧ બીજાઓની ઉપર અધિકારી લોગવવા ખાતર પોતાની સ્વતંત્રતા ખોવી એ તો ખોટનોજ ધંધો છે. સત્તા, ખોળવી અને સ્વતંત્રતા શુભાવવી, બીજા ઉપર સત્તા ચાલવવા મથવું, અને પોતાની જાત ઉપરનો કાળુ ખોઈ ખેસવો, એતો પુત્ર લેવા જતાં ધણી ખોઈ ખેસવા, જેવું અયોગ્ય છે.
- ૨ કીર્તિએ સુખના સ્મશાન તુલ્ય છે.
- ૩ સંપત્તિ, માનપાન, અને સત્તાને લીધે માણસ, જીવનનાં બીજાં સુખોનો ઉપલોભ કરવા માટે નાલાયક થઈ જાય છે. એવા વૈભવ અને મોટાઈ તને રામ રામ છે !
- ૪ જે માણસ બીજાના માથા ઉપર પગ દઈને ચાલવાની ઇચ્છા રાખે છે, તેમને કોઈ દિવસ શાંતિ કે સુખનો અનુભવ મળતો નથી. શાંત અને સુખી જીવન ગાળવાની ઇચ્છા રાખનારે મોટા થવાની લાલસા ઝૂંકી દેવી જોઈએ.

- ૫ દુનિયામાં પોતાની વાહવાહ કહેવરાવવી, મોટાઈ મેળવવી, એના જેવો જોખમ ભરેલો ધંધો ખીજો એક પણ નથી. કીર્તિ કે સત્તા મેળવના માટે કોશીશ કરવાની કે વલખાં મારવાની જરૂર નથી. તમે શાણુ અને સાચા હશે તો તમારી ઇચ્છા વિના પણ તે તમારી સમક્ષ હાજર થશે.
- ૬ ખીંટીએ લટકાવી રાખેલી કટાઈ અચેલી તલવાર માલીકની હાંસીજ કરાવે છે. તેમ આગસુ થઈ જવાથી બટ્ટો લાગે છે. દૃઢ ઉદ્યોગમાં મર્યા રહેવાથીજ કીર્તિ ઉજવળ રહે છે.
- ૭ બાળકોને માટે દ્રવ્ય કે ઉંચા અધિકારનો વારસો મૂકી જવાનું બધાથી બની શકે તેવું નથી, પણ બાળકોને સદાચારી અને સદ્ગુણી બનાવવા જેવો એકે કીંમતી વારસો નથી. માટે તેવાં બાળકોને બનાવવા પ્રયત્ન કરવો એ માતા પિતાનો અમૂલ્ય વારસો છે.
- ૮ શ્રીમંત અને સત્તાવાન પુરૂષો પોતાનાં દુષ્ટ વર્તનથી જગત્ને સુધારવાને બદલે બગાડતા જાય છે.
- ૯ સત્યજ્ઞાન એ પર્વતમાંથી નિકળતાં નિર્ઝરણુ જેવું છે. તે પાણી નિત્ય પ્રવાહથી વહ્યા કરે છે, તોજ સ્વચ્છ અને નિર્મળ રહી શકે છે. નહિંતર ખાડામાં ભરાઈ રહી બંધિયાર થતાં તેમાં દુર્ગંધ ઉત્પન્ન થાય છે. આજ પ્રમાણે શાસ્ત્રિય જ્ઞાનનો પ્રવાહ

નિરંતર વહેતો રહે તેજ યોગ્ય છે,

૧૦ પ્રજના આરોગ્ય, સુખ અને ખરા મનુષ્યત્વમાં
સુધારો, વધારો થાય, તેની ઉપરજ દેશની ઉન્નતિનો
આધાર છે.

૧૧ જો તને ઇષ્ટ વસ્તુ પ્રાપ્ત ન થાય, તો જે પ્રાપ્ત
થયેલું હોય તેને ઇષ્ટ માનીને ઝેસી રહે.

૧૨ પ્રકાશને જેમ અંધારૂં વળગેલું છે તેમ સુખને, દુઃખ
વળગેલું છે. મનુષ્યોની આનુષાંગી સુખ દુઃખની
ભરતી ઝોંટ થયાજ કરે છે.

૧૩ હરકતમાં ખરકત રહેલી છે. મુસીબતો, એ સામર્થ્યની
કસોટી સમાન છે. આફતો, એ સારવચેતીની સૂચના
કે ચેતવણી સમાન છે.

૧૪ શરીરને વૃદ્ધાવસ્થા આવવા ન દેવી એ આપણા
હાથમાં નથી, પણ શોક અને સંતાપને લીધે મનનેજ
વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે તે આવવા ન દેવી, એ
આપણી સત્તાની વાત છે. મન જ્યાંસુધી જીર્ણ
થયું નથી, ત્યાંસુધી શરીર અમે સેટલું જીર્ણ થાય
તો પણ હાની નથી.

૧૫ દુઃખના સો ઉદ્ધાર કાઢવાની તસ્દી લેવી તેના કરતાં,
એકવાર પેટ ભરીને હસવું તે પસંદ કરવા યોગ્ય છે.

૧૬ જેમ સુખ આદ્યું ગયું તેમ દુઃખ પણ આદ્યું
જશે. છતાં ખેદ કરીને આપણા જીવન રૂપી વાઙ્મને
ઝેસુર બનાવવું એ તો મૂર્ખાઈ છે.

- ૧૭ આવી પહેલું દુઃખ ભોગવ્યા સિવાય છુટકો નથી
તો પછી બડબડાટ કરીને ભોગવ્યા કરતાં આનંદથી
ભોગવવું એ ડાહ્યાપણુ ભરેલું છે.
- ૧૮ મનુષ્યો જે શોક અને સંકટ ભોગવે છે તેમાં કેટલાંક
તો પોતપોતાની મેળેજ માથે વહોરી લીધેલાં હોય
છે. તે દુઃખમાંનો મોટો ભાગ દુર્વ્યસન, દુરાચરણ
દુષ્ટ સ્વભાવ, અને ખાવાપીવામાં અમર્યાદિતપણું એ
મધાને લીધે ઉત્પન્ન થવા પામ્યાં હોય છે.
- ૧૯ માણસ જે બરાબર કાળજી રાખી સર્વ વાતનો
વિચાર કરીને પગલું ભરે, તો ઘણી ભૂલો ટાળી
શકાય તેવી હોય છે તેમાંથી બચી શકે છે.
- ૨૦ સુખ દુઃખનું કારણ મન છે, જેવી જેના મનની
વૃત્તિ તેવો તેને સંસાર લાગે છે. તારે જે સુખી
જીવન ગાળવું હોય, તો જગતના બધા વ્યવહાર
તારી મરજી મુજબ ચાલે એવી ઈચ્છા કરીશ નહિં
પણ તુંજ જગતના જેવો થા.
- ૨૧ પોતાના પગમાં જોડા પહેર્યા એટલે, તે આખી
પૃથ્વી ઉપર ચામડું પાથર્યા સમાન છે તેજ પ્રમાણે
આપણે શાન્ત વૃત્તિનું સેવન કરીશું, તો માથા
ઉપર દુઃખના ડુંગર તુટી પડશે તો પણ આપણા
સુખમાં અંતરાય આવશે નહિં.
- ૨૨ આ દુનિયાનું કોઈપણ સુખ એવું નથી, કે જે
દુઃખની છાયાથી તદ્દન મુક્ત હોય, તેમ કોઈપણ

દુઃખ એવું નથી, કે જેમાં સુખનો અંશ-લેશ પણ ન હોય, માટે માથે સંકટ આવી પડે ત્યારે આકંઠ કરવા બેસવું કે રોદડાં રડયા કરવાં, એના જેવી બીજી મૂર્ખાઈ શું હોઈ શકે? એમ કરવાથી સંકટ નિવારણ થતું નથી, માટે ધૈર્યતાથી સહન કરો, અને ચિત્ત શાન્ત કરી નિવારણનો ઉપાય શોધો.

૨૩ જેની પાસે ધૈર્ય રૂપી ધન નથી, તેના જેવો બીજો નિર્ધન કોઈ નથી.

૨૪ જે થાય છે તે સારાને માટે થાય છે, એમ માની હંમેશાં આનંદમાં રહેવું, ફાગટની હાયવોય કરવાથી ખમણે ખેદ થાય છે.

૨૫ સુખ મળે તો મેં મેળવ્યાં અને દુઃખ પડે તો દૈવે મોકલ્યાં એવી વૃત્તિ ન રાખવી. કાંતો ખન્ને પોતે ક્યાં, અને કાંતો ખન્ને દૈવે આપ્યાં એમ માનો, જેથી મન ખેદ કરતું અટકશે પોતે કત્તા થતાં પોતાની ભૂલ સુધારાશે, અથવા દૈવ ઉપર ભરોંસો રાખતાં તેની નિશ્રા કબુલ કરાશે.

૨૬ સ્વાર્થ પરાયણતા, લુંટફાટ, ઇર્ષા એનબાજી, લોભ, અહંકાર ઇત્યાદી દુર્ગુણોનો ફેલાવો થવાથી જગતમાં જ્યાં ત્યાં ટંટાકિસાદ, લડાલડી, હોંસાતોસી અને શોકના ઉદ્ગાર સભળાય છે.

૨૭ ઘણી વખતે ખોટામાંથી સાફ નીપજે છે. અને દેખીતી આફત આશીર્વાદ સમાન થઈ પડે છે,

કેટલાક, અલૌકિક ગ્રંથો તેમના લેખકોએ, કારાગ્રહમાં હતા તે વખતે અને તેને લીધે લખાયેલા છે. એવી આકૃતને લીધેજ તેમનાં નામ અમર થવા સાથે દુનિયાને મોટો લાભ થયો છે.

૨૮ હું જે સ્થિતિમાં હોઉં તે સ્થિતિમાં સંતોષ માનવાને મને અભ્યાસ પડી ગયો છે, તેથી મને દારિદ્ર તરફથી ખીલકુલ ચિંતા નથી.

૨૯ સારાં ક્રમ કરનાર કદી નકારી ગતિને પ્રાપ્ત થતો નથી.

૩૦ અન્ન, વસ્ત્ર, પાણી અને છાંયા, એટલી વસ્તુઓજ જીવન નિર્વાહ માટે આવશ્યક છે અને તે વસ્તુઓ થોડા જીવનનિર્વાહ માટે આવશ્યક છે. અને તે વસ્તુઓ થોડા પરિશ્રમથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. માટે નિર્વાહ સાડું ચિંતાતુર રહેવાથી ખીલકુલ જરૂર નથી પણ તૃષ્ણાને લગામ નથી હોતી.

૩૧ વિકટ પ્રસંગે ખેદ ન કરવો, તેમ ના ઉમેદ થઈ જવું નહિ પણ કમર કસીને તેની સામે બાથ લીડવી. મુસીબતોથી ડરીને નાશી જતાં તે આપણી પાછળ પડી આપણને પકડી પાડ્યા સિવાય રહેતી નથી. પણ હિંમતથી તેની સામે થતાં તે પાછી હઠી જાય છે અને આપણો વિજય થાય છે.

૩૨ મહાન પુરૂષોનું ખરૂં સામર્થ્ય વિપત્તિના પ્રસંગેજ પ્રગટ થાય છે, સંપત્તિના પ્રસંગમાં તેટલું પ્રગટ

થતું નથી. અગરને દેવતામાં નાખ્યાથી તેમાંથી જે સુગંધ પ્રગટ થાય છે, તે સુગંધ બહાર હોય છે ત્યારે તેટલી દેખાતી નથી,

૩૩ સંપત્તિના પ્રસંગમાં મહાન્ પુરૂષોત્તું ચિત્ત કમળ જેવું કામળ હોય છે પણ વિપત્તિના પ્રસંગમાં તે પર્વતથી પણ વધારે કઠીન મન હોય છે.

૩૪ જગત્માં સંકટ કાંતો કરેલ કર્મની શિક્ષા તરીકે હોય છે અથવા આગામી સંકટથી સાવધ રહેવાની ચેતવણી રૂપે હોય છે. ઠેકરો ખાધા સિવાય માણસમાં હેંશિયારી આવતી નથી સંકટ આપણને સાવધ કરે છે સાવચેતીના ઉપાય સૂચવે છે.

૩૫ બીજી જાતનાં સંકટ આપણા ધૈર્યની તથા આપણા દેવતાની પરિક્ષા કરે છે. પ્રહ્લાદ, ધ્રુવ, હરિશ્ચંદ્ર, નળ, મહાવીર ઇત્યાદિ પુરૂષોપર સંકટ ગુજ્યાં ન હોત તો તેમની ખરી કિંમત દુનિયા કરી શકત નહિ. જે મુસીબતો મૂખ લોકોને હેરાન કરી નાંખે છે. તેજ મુસીબતો શાળા પુરૂષને ચડતીનાં સાધનરૂપે થાય છે.

૩૬ વિપત્તિ માણસમાં માણસાઈ લાવે છે. જ્યારે સંપત્તિ આરોગ્ય માણસને રાક્ષસ બનાવે છે.

૩૭ મિત્રની પરિક્ષા વિપત્તિ પ્રસંગે થાય છે. અને વૈલવનો જે ક્ષય અર્થાત્ ગરીબાઈ વખતે સ્ત્રીની પરિક્ષા થાય છે. જે સાચો સ્નેહી હોય છે તેજ વિપત્તિના પ્રસંગે પાસે ઉભો રહે છે, અને જે સ્વાર્થ

સાધવા ભોગા થયા હોય છે તે વિપત્તિ પ્રસંગે કે
વૈભવ ક્ષય થયે પાસે આવતા નથી.

૩૮ અગ્નિમાં તપાવવાથી સોનારૂપા અને કથીરની પરિક્ષા
થાય છે તેમ આપત્તિકાળે ખરા અને સ્વાર્થી^૯ મિત્રો
પરખાઈ આવે છે.

૩૯ આખા દેશપર સંકટ આવી પડે છે ત્યારે ખરા
સ્વદેશ પ્રેમી પુરૂષો પોતાની અગત લાગણીઓને
કોરે મૂકી દઈ દેશના રક્ષણ માટે એક દીલ થાય છે.

૪૦ આ જગતમાં થોડા થોડામાં ના ઉમેદ થઈ કે નાસી-
પાસ થઈ જનારનું કામ નથી 'ભૂદ્યા ત્યાંથી ફરી
ગણો' આ સૂત્રને લક્ષમાં રાખી જે માણસ, પાછો
પડ્યા છતાં તેની પાછળ મંડયો રહે છે. તેજ આ
જગતમાં વિન્ય મેળવે છે. પ્રોફેસર હક્ષલી મહાન
વક્તા હતો. શરૂઆતમાં તેની ફજેતી થઈ, લાપણ ન
કરવા કોઈએ ગુપ્ત ચીઠ્ઠી લખી, કોઈએ સલાહ
આપી, પણ તે પ્રયાસમાં મર્યો રહ્યો તો છેવટે તે
એક મહાન વક્તા થયો.

૪૧ અભ્યાસ વડે હરેક કામમાં નિપુણતા મેળવી શકાય
છે. અનેક અડચણો નડવા છતાં ઉત્તમ માણસો
હાથમાં લીધેલું કામ છોડતા નથી

૪૨ આફત આવી પડ્યા પહેલાં શોક કરવા બેસવું એના
જેવું દુઃખ બીજા કશાથી થતું નથી કલ્પનાએ ખડાં
કરેલાં દુઃખ પ્રત્યક્ષ દુઃખ કરતાં વધારે ત્રાસ

દાયક છે.

- ૪૩ માણસોને જેની દહેસત વધારે લાગતી હોય છે, તે તેમના સ્મરણમાંથી જલદી નીકળી જતું નથી. રખેને કાંઈક જોખમમાં આવી પડીશું એવી ખીકથી ઘણા માણસો દુઃખ અનુભવતા હોય છે. સંકટની ખીકજ ઘણી વખત સંકટનો જન્મ આપે છે.
- ૪૪ કેટલીક વખત સુખની અવગણના કરવાથીજ આપણે દુઃખી થઈએ છીએ. કેટલીક દવાઓ સસ્તી છતાં રામબાણ હોય છે, પણ કેટલાક એવા મૂખ હોય છે કે સસ્તી દવાથી મોટા રોગો મટે તે વાત તેમના માન્યામાંજ આવતી નથી. અને સામે આવેલા સુખના સાધનનો અનાદર કરી દુઃખ લોગવ્યા કરે છે.
- ૪૫ કેટલીક વખત માણસો નજીવી અડચણને દર ગુજર નહિં કરવાને લીધેજ મોટા કંકાશનાં મૂળ રાપે છે. જગત્ ઉપર જળ પ્રલય, અગ્નિકૌપ, મરકી, દુકાળ ઇત્યાદિ દૈવી ઉપદ્રવને લીધે જેટલાં માણસ મરે છે, તેના કરતાં મારામારી, લડાલડી, અને કાપાકાપીને લીધે માણસોનો વધારે ઘાણ નીકળી જાય છે.
- ૪૬ કેટલાક તો “કાજીને સારા ગામકી ફીકર” ને લીધે દુખળા થાય છે જેમાં પોતાને ખીલકુલ લેવા દેવા ન હોય, એવા કામમાં માથું મારવાની અને પારકાની ભાજગડમાં પડવાની ટેવને લીધે ઘણા માણસો દુઃખી

થતા હોય છે મૂખ લોકોને બીજાની ભાંજગડમાં
પડયા સિવાય ચેનજ પડતું નથી,

૪૭ આપણે જો બીજાના કામમાં માથું મારવા ન જઈએ,
તો આપણા કામમાં તે માથું મારવા નહિંજ આવે.

૪૮ દુનિયામાં દેષી અને વિના કારણે બીજાને ઉપદ્રવ
કરવાના સ્વભાવવાળા માણસોની ખોટ નથી.

૪૯ શાંતિના ચાહનારાઓએ આ સૂત્ર અજમાવી જોવા
જેવું છે કે વઢવાડ કરનારીને વઢવાડ કરનાર કોઈ
સામું નહિં મળે તો એની મેળે થાકીને તે ઘરમાં
બેસશે.

૫૦ આપણા પોતાના દોષ કે પાપાચરણને લીધે આપણે
જે દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. તે આપણે જાતે ઘેરો
લીધા જેવાંજ છે. ન્યાય રીતે તેમાં ફરીયાદિ ઉઠા-
વવાનો આપણને જરા પણ હક નથી. દારિદ્ર, મંદવાડ
કે સંકટ એ બધાને લીધે જીવન કષ્ટમય થતું નથી,
પણ એકલપેટાપણું, અતિલોભ, અહંકાર અને પાપા-
ચરણ ઇત્યાદિ દુર્ગુણને લીધેજ જીવન અસહ્ય દુઃખ-
રૂપ થઈ પડે છે.

૫૧ ઉપલક દષ્ટીથી જોતાં કેટલીક બાબતો આપણને
કલેશ કારક લાગે છે. પણ વાસ્તવિક રીતે જોતાં તે
આપણું હિત કરતી હોય છે. સંકટને ઘેરથી સહન
કરીએ અને કેડ બાંધીને સામા થઈએ તો આપણી
ઉન્નતિ થયા સિવાય રહેતી નથી. શીયાળાની ટાઢનો

- ચમકારો શરીરને ઘુજવે છે ખરો, પણ તેથી શરીર દૃઢ ને મજબુત થાય છે. સંપત્તિએ જેમનાં હાડ શીથીલ કરી નાંખ્યાં હોય છે તે માણસો વિપત્તિનો ઝપાટો સહન કરી શકતા નથી.
- ૫૨ આ દુનિયામાં સંપત્તિએ જેટલાં માણસોને ખરાબ કર્યાં છે તેટલાં વિપત્તિએ કર્યાં નથી.
- ૫૩ ગમે એવો પ્રચંડ વાયુ વાતો હોય તો પણ સવાર થતાં તે શાંત થાય છે, અને મુસલધાર વરસાદ વરસતો હોય, તો પણ અમુક વખતે તે શમી જાય છે. એમ આ મહાભૂતોની કરણી પણ મર્યાદિત છે. તો પછી મનુષ્ય ઉપર ગુજરતી આફતો મર્યાદિત અને અશાશ્વત હોય તેમાં નવાઈ શી? ગમે તેવું સંકટ આવી પડે તો પણ માણસે ના ઉમેઠ થવું જોઈએ નહિં.
- ૫૪ છેદાયેલું વૃક્ષ પણ ફરીથી કુટે છે, ફીણ થયેલો ચંદ્ર પણ ફરીથી પરિપૂર્ણ થાય છે. એવો વિચાર કરી શાણા પુરૂષો કદી પણ સંતાપ પામતા નથી.
- ૫૫ આર્થિક સંપત્તિનો પણ ઉપયોગ શારીરિક સંપત્તિની માફક વિવેકથી કરવાનો છે. સંપત્તિ જીવવાનું કામ વિપત્તિ સહન કરવા કરતાં વધારે કઠીણ છે.
- ૫૬ વિપત્તિના સમયે સહિષ્ણુતા કે ધૈર્ય એ એકલોજ સદ્ગુણ હોય તો પણ ચાલે. પણ સંપત્તિમાં જો શાણપણ, દીર્ઘદષ્ટી, મિતાહાર, નિઃસ્વાથીપણ,

ઔદાર્ય વિગેરે અનેક સદ્ગુણો હોય તોજ તે ટકી શકે છે, નહિં તો તે પાયમાલ કરી નાખે છે.

૫૭ જેને ધૈર્ય રૂપી ધન નથી તેના જેવું નિર્ધન બીજું કોઈ નથી જે જે ઉમદા પાઠો આપણને શીખવાના મળે છે, તે સંપત્તિના વખતમાં નથી મળતા, પણ વિપત્તિના વખતમાંજ મળી શકે છે.

૫૮ મહા પુરૂષોના કાર્યની સિદ્ધિ પોતાના પરાક્રમથીજ થાય છે, કેવળ બાહ્ય સાધનની સહાયતાથી નથી થતી.

૫૯ સંકટ સહન કરવાં અને દૃઢ થતા જેવું એ દૈવી પરાક્રમનો અંશ છે. સંકટમાં શાણુ પણ વાપરીને સાર લેવામાં આવે તો તેથી આપણી રહેણી કરણી કેળવાય છે. અને આત્માવલંબીપણાનો તે ગુણ જાગૃત થાય છે.

૬૦ દુઃખ આવી પડતાં કોઈએ સાહસ કરી મરવું જોઈએ નહિં, કારણ કે દુઃખરૂપી રાત્રી પસાર થઈ જઈ સુખરૂપી સૂર્યોદય થયા સિવાય રહેવાનો નથી.

૬૧ જગત્ ઉપર બનતા કોઈ પણ બનાવો નુકશાનકારક હોતાજ નથી. જે થાય છે તે યોગ્ય થાય છે જળ પ્રલયથી અત્યંત નુકશાન થાય છે ખરું, પણ જે દેશ ઉપર તે ફરી વળે છે તે દેશ અત્યંત રસાળ અને ફળદ્રુપ થાય છે. જવાળામુખી ફાટવાથી આસપાસનાં ગામ સમૃદ્ધિમાન થાય છે લંડન શહેરમાં

૧૬૬૬ માં મોટી આગ લાગી હતી તે એક રીતે લાલદાયક નીવડી હતી. તેથી હવા સુધરી ગઇ અને મરકીના ત્રાસનો અંત આવ્યો હતો.

૬૨ વાવણીની મોસમમાં ખેડુત જેમ ધાન્યનાં કણસલાંને ઝુટે છે. તેમ હજેવ પણ કેટલીક વખત આપણને નિર્દયપણે ઝુટે છે, અને આફતોનો વરસાદ વરસાવે છે. પણ દૈવે ખેદરકારીથી અફાળેલું ઝુડીયું જ્યારે દાણાવાળા પુજા ઉપર પડે છે ત્યારે ફક્ત ઘાસ કે પરાળજ છુંદાય છે, અને દાણાને જરાપણ ઇજા થતી નથી.

૬૩ સંકટ રૂપી લઠ્ઠી ઘણી વખત માણસને તપાવી શુદ્ધ કરે છે. તે માણસની વૃત્તિરૂપી ધાતુના મેલને બાળી નાખે છે. તેથી તેનું શુદ્ધ સત્ત્વ વિશેષ ઝળકી નીકળે છે.

૬૪ કાલે શું થશે તેની નકામી ચિંતા છોડી દઇને આજના દિવસ ઉપર નજર રાખ.

૬૫ કોઇ માણસ કાંઇ ખોટું કામ કરે તો તેણે અમુક ખોટું કામ કર્યું એટલુંજ આપણા જાણવામાં આવે છે. પણ તે કેવા ખરાબ સંયોગોનો ભોગ થઇ પડ્યો હતો. કેટલી લાલચોને નહિં ગાંઠતાં નિરૂપાયે તેને કામ કરવું પડ્યું હશે, એ કશું આપણા જાણવામાં આવતું નથી. અર્થાત્ તે કામ તેણે ઇરાદા પૂર્વક કર્યું કે અજાણતાં થઇ ગયું તે સર્વાંશે આપણે

- જાણી શકતા નથી. જો સર્વ હકીકત આપણા જાણવામાં આવે તો તેવા દરેક કાર્યે ક્ષમા કરવા યોગ્ય લાગી આવે અને આપણે તેને માફી આપી શકીએ.
- ૬૬ પોતાની જાતને ઓળખતાં શીખવું તે સૌથી કઠણ કામ છે. અને બીજાના કામમાંથી ભૂલો કાઢવી એ સૌથી સહેલું કામ છે.
- ૬૭ અમુક માણસે આમ કરવું જોઈએ અને આમ ન કરવું જોઈએ એવી લાંબગડમાં પડવાને બદલે માણસ માત્રે પોતાનાજ કર્તવ્યના ચિંતનમાં તત્પર રહેવું જોઈએ. આપણા સિવાય બીજા બધા ઉપર ક્ષમાશીલ વૃત્તિ રાખવી પોતાના દોષ ઉપર કડક દૃષ્ટી રાખી બીજા બધા માણસોના દોષ ઉપર મીઠી દૃષ્ટી રાખવી.
- ૬૮ આપણા સ્નેહીઓનાં છીદ્ર ખોળવા કરતાં શત્રુઓના ગુણ લેવાની ટેવ વધારે રાખવી જોઈએ.
- ૬૯ આપણે પોતેજ જ્યારે જેવા થવા ધારતા હોઈએ છીએ તેવા થઈ શકતા નથી, તો પછી સામે ધણી આપણી મરજી પ્રમાણે વર્તે એવી આશા શા માટે રાખવી જોઈએ? આપણી મરજી પ્રમાણે લોકો ચાલે એવી જેની ઇચ્છા હોય તેણે લોકોની મરજી પ્રમાણે ચાલવાને તત્પર થવું જોઈએ.
- ૭૦ આપણે હંમેશાં બીજાની ભૂલો કાઢવા બેસીએ છીએ. પણ આપણા પોતાના દોષને લીધે આપણે કેટલું બધું નુકશાન વેઠતા હોઈએ છીએ તેનો જ્યાંસ પણ

આવતો નથી ખીજના દોષો કરતાં આપણા પોતાના દોષો આપણને ઘણું નુકશાન કરે છે.

૭૧ આપણા પોતાના ચિત્તની શાંતિ અને સ્વસ્થતાની ખાતર જેમની સાથે આપણને પાનાં પડ્યાં હોય, તેમનાં છિદ્ર કે ખામીઓ ન ખોળતાં તેમની ભૂલો દરગુજર કરવી જોઈએ.

૭૨ આકાશ ઉપર ગુસ્સો કરવાથી હવામાં સુધારો થવાનો જરાપણ સંભવ હોતો નથી. તેમ સામા માણસના ઉપર અકળાવાથી આપણે તેની કુટેવો-કે ભૂલો જરા પણ સુધારી શકવાના નથી. ઉલ્ટા તેને કાયર કરીને વધારે બગાડીએ છીએ, સમજવી પડાવીને યુક્તિથી કામ લેતાં ઘણો કંકાશ ઓછો થાય છે.

૭૩ ક્ષમા કરવાથી આપણે કાંઈ ગુમાવના નથી પણ કાયદો થવાનો સંભવ છે, કારણ કે ક્ષમા એ આપણા મનોનિગ્રહની એક કસોટી છે. વળી સામા માણસ આપણું મોટું મન જેખી લજવાઈ વખતે પોતાનો અપરાધ કબુલ કરી વેર છોડી દે અને કેટલીક વખત મિત્ર પણ થઈને રહે છે.

૭૪ શિક્ષા કરીને અગર વેર લઈને દુશ્મનાવટ વધારવી તેના કરતાં ક્ષમા કરી મિત્રતા જોડવી એમાંજ ખરું હકાપણ રહેલું છે.

૭૫ જે માણસના મનમાં સામાને માટે જરાપણ દયા, અનુકંપા કે સહાનુભૂતી નથી, તે માણસ પોતે જરા

પણ દયા કે અનુકંપાને પાત્ર નથી આપણું હૃદય તેને આવકાર આપવા તત્પર નથી તો સામાનું હૃદય આપણા તરફ સ્નેહની લાગણી ધરાવવાનું જ નહિ, અન્યો અન્ય હૃદય સાક્ષી છે.

૭૬ પ્રત્યેક મનુષ્ય પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે કુટુંબનો, સમાજનો, દેશનો, અને જગતનો રૂણી છે. એ રૂણી યથાશક્તિ ફેડવું એ પ્રત્યેકનું કર્તવ્ય છે. પરોપકાર કરીને તથા બીજાને ઉપયોગી થઈને તે રૂણ ફેડી શકાય છે.

૭૭ લોકો પર ખરેખર ઉપકાર કરવો હોય તો પ્રથમ તેમની ખરી સ્થિતિથી વાકેફ થવું, અને તેમના ઉપર પ્રીતિ પણ રાખવી જોઈએ. સાથે પરોપકાર કરવામાં સદ્વિચાર પૂર્વક વિવેક બુદ્ધિની પણ ખાસ જરૂર છે. વિવેક વગરની દયા લાભને બદલે હાની કરે છે કુપાત્રે આ આપેલું દાન દુધ પાઈને સાપ ઉછેરવા જેવું થાય છે.

૭૮ દરિદ્ર લોકોને સહાય કરવામાં તેમને સ્વાવલંબી બનાવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખવો. વિવેક વગરની સખાવતમાં એ દોષ રહેલો હોય છે કે, સખાવત લેનાર પરાવલંબી થવા શીખે છે. તેથી તેનું જીવન બગડે છે.

૭૯ પાસે સંપત્તિ હોય તો યાચકને આપી દેવું એ કામ સહેલું છે. પણ સ્વાવલંબન ગુણને હાની ન પહોંચે

તેવી રીતે આપણું એ કામ સહેલું નથી. દાન કરવામાં આપણે ઉદ્દેશ સામાની બીડ લાંગવી એટલેજ હોવો જોઈએ, પોતાની મેળે રળીખાતાં શીખે એ લક્ષ હોવું જોઈએ. આપણા દાનથી તે આજસુ અને પરાવક્ષની બને તે આપણે તેને લાલને બદલે નુકશાનજ કયું છે.

૯૦ દુઃખી લોકોનું શાંતવન કરો, નિરાશ્રિતોને આશ્રય આપો, નિરાધારોનું રક્ષણ કરો, તમારા હાથે થયેલી ભૂલોને સુધારો. કોઈનું અહિત તમારાથી થયું હોય તો તેનો બદલો આપો. લોકોને સારી સલાહ આપો. સારાં કામ તરફ સહાનુભૂતિ દર્શાવો, ગઈ ગુજરી ભૂલી જાઓ. અન્ય બદલો મોટામાં મોટો પરમાત્માના સાક્ષાત્કાર પર્યંતનો તમને મળશે.

૯૧ એક નિષ્કુર કે ગુસ્સા ભરેલો શબ્દ હસ્તા ચહેરાને નિસ્તેજ કરવાને માટે પૂરતો છે, તેમ મમતા કે સહાનુભૂતિવાળો એક શબ્દ નિસ્તેજ ચહેરા ઉપર આનંદ ઉપજાવી શકે છે. બીજાને આનંદ આપવા- માંજ આપણને આનંદ મળે તેમ છે.

૯૨ આપણે કોઈના મનના ધા રૂઝાવી શકીએ, કોઈના અંતઃકરણમાં ચોંટી રહેલું સત્ય કાઢી શકીએ, કોઈના મગજમાં ભરાઈ રહેલી ક્રીકર ચિંતાને બહાર કાઢી શકીએ, અગર કોઈની છાતીનો દાહ મટાડી શકીએ, તો તે જેવા તેવા પરોપકારનું કામ નથી.

૮૩ તમારાથી કાંઈ બની ન શકે તો બોલવામાં પણ મમતા ચૂકશે નહિં, દુઃખીના દુઃખની વાત સાંભળવાથી પણ તેનું દુઃખ ઓછું થાય છે. તેનો ઉમેરો શાંત થાય છે. કેવળ શુભ ચિંતનથી પણ સામાનું ભલું કરી શકાય છે.

૮૪ નિર્બળ મનુષ્ય તરફ રોડ ભાવથી વર્તે, તેમનામાં જે કોઈ સારા ગુણ હોય તે તરફ આદર બતાવે. અને તેનામાં જે કાંઈ દોષ કે દુર્ગુણ હોય તેની ઉપેક્ષા કરે. કોઈ પણ રીતે મનુષ્યે અન્યને ઉપયોગી થવું જોઈએ,

૮૫ કોઈની પ્રીતિના પાત્ર થવું, તે કરતાં કોઈને પ્રીતિનો પાત્ર બનાવવો એ વિશેષ સારું છે. પ્રેમનું સામર્થ્ય અગાધ છે. ભય કરતાં પ્રીતિ ઘણું ફળ નીપજવી શકે છે. તેમાં નાનાં બાળકો તો જેટલાં પ્રીતિથી વશ થાય છે, તેટલા ભયથી વશ થતાં નથી. ઇશ્વર પણ હઠ યોગ કરતાં પ્રેમથી વશ થાય છે. તે બીજા માટે શું કહેવું. અર્થાત્ પ્રેમથી જગત્ જીતાય છે.

૮૬ બીજો આપણને બગાડ કરે, તે કરતાં આપણે તેનો બગાડ કરીએ તેથી આપણને વધારે નુકસાન છે. કોઈ આપણો અપકાર કરે તો તે સહન કરીને બેસવું પણ આપણે કોઈનો અપકાર કરવાની ઇચ્છા ન કરવી. અને ખાનગી તથા જાહેર વર્તમાનમાં હમેશાં ભલેમનસાઈ વાપરવી.

૮૭ ક્ષમા કરવામાં શક્તિ-સામર્થ્યનો ખપ પડતો નથી, પણ માત્ર ઇચ્છાની જરૂર પડે છે. આપણે અપરાધ કરનાર, આપણને પોતાનો અપરાધ ક્ષમા કરવાની તથા પોતા ઉપર આપણા ક્ષમા રૂપી દૈવી ગુણનો ઉપયોગ કરવાની આપણને તક આપે છે એ રીતે તે આપણો ઉપકારી છે. ક્ષમા સાધુ પુરુષનું લક્ષણ છે. વેર વાળવાની વૃત્તિએ પામર જીવનું કામ છે.

૮૮ અપકારના બદલામાં ઉપકાર કરનાર એ સાધુ પુરુષના નામથી ઓળખાય છે. આપણે બીજાના અપરાધની ક્ષમા ન કરીએ, તો આપણને પરમાત્મા પાસે ક્ષમા માગવાનો અધિકાર રહેતો નથી.

૮૯ વેર લેવાની દેવ રાખવામાં કાયદો અનિશ્ચિત છે, અને નુકસાન તો ચોક્કસ છે. ક્ષમા કરીને શત્રુને ઠેકાણે લાવવો એ વેર લેવાનો સુંદર ઉપાય છે.

૯૦ ઇર્ષા સર્પના વિષ કરતાં પણ વધારે અનર્થકારક છે. કારણ કે સર્પનું વિષ સર્પને નુકસાન કરતું નથી, પણ ઇર્ષા તો તેના માલીકને પણ નુકસાન કરે છે.

૯૧ સાચો સ્નેહી મિત્ર એ રીતે ઉપયોગી છે તેના સમાગમ સંપત્તિને વિશેષ સુખદાયિ બનાવે છે, અને વિપત્તિને સુસહ્ય બનાવે છે. સુખના દિવસમાં મિત્રનો સહવાસ આનંદમાં વધારો કરે છે. દુઃખના દિવસમાં દુઃખનો વિસારો કરાવે છે.

૬૨ આફલ વખતે મિત્રને પડખે રહી તેનું રક્ષણ કરવું.
સંકટ વખતે સહાય કરવી અને દુઃખમાં દિલાસો
આપવો. કારણ કે ખરા સ્નેહી મિત્ર મળવા દુર્લભ
છે, કે જેઓ પોતાના જીવના લોગે પણ ખરી વખતે
મિત્રને સહાય કરે છે

૬૩ મિત્રના ઉપર આપણો બધી રીતનો હુક છે ખરા,
પણ તેની પાસે કોઈપણ પોટું કે આબરૂને લાંછન
લાગે એવું કામ કરાવવાની આશા રાખવી જોઈએ
નહિં. સ્નેહ દુર્ગુણનો નહિં પણ સદ્ગુણનો પોષક
થવો જોઈએ,

૬૪ ખરા મિત્રે જરૂરના પ્રસંગે પોતાના સ્નેહીના કાન
ઉઘાડવામાં જરા પણ સંકોચ માનવો કે પાછી પાની
કરવી નહિં. ફક્ત તેની ફજોતી ન થાય, અને તે
ઉપહાસને પાત્ર ન બને એ ઢબથી કહેવું જોઈએ.
શત્રુને માહું લગાડવાની હિમ્મત ગમે તે માણસ કરી
શકે છે, પણ મિત્રને માહું લગાડનારા વિરલાભ
મળી આવે છે.

૬૫ મિત્રોની સાથે વાદવિવાદ કરવામાં ઘણું જોખમ રહેલું
છે. તકરારમાં ઉતરવાથી ઘણી વખત વિપરીત
પરિણામ આવે છે. મિત્રજો ખોઈને ખોલવાથી માહું
પરિણામ આવે છે. મનુષ્યનો સ્વભાવજ એવો છે કે
પોતાની ભૂલ કબુલ કરવી તે તેને બહુ વસમું લાગે
છે. માટે મિત્રોએ કોઈ દિવસ વાદવિવાદમાં ઉતરવું

નહિ. તેમ કરવાથી મિત્રતામાં હંમેશ માટે કાટ પડે છે.

૯૬ મૈત્રી અમંડ જાળવવાની ઇચ્છા રાખનારાએ મિત્રની સાથે વાદવિવાદ, પૈસાનો વ્યવહાર, અને તેની સ્ત્રીની સાથે વાતચિત, એ ત્રણનો ત્યાગ કરવો.

૯૭ જેના સમાગમમાં આવ્યા હોઈએ તેની વૃત્તિ કે શોખને અનુકુળ એવા વિષયજ અર્થાને માટે પસંદ કરવા ભેદએ. વાતમાં ને વાતમાં કેટલાક આડા અવળા સવાલ પુછીને સામાની વૃત્તિ અગર રૂચી શી છે તે જાણી લઈએ, તો દુનિયામાં એક પણ માણસ એવો નહિ મળે, કે જેના સમાગમથી લાભ અગર આનંદ ન પ્રાપ્ત થાય.

૯૮ સમાન આચાર વિચારવાળા મિત્રો સાથેનો વાર્તા-વિનોદ અને તેમના સમાગમમાં વખત ગાળવાથી થતો આનંદ અને સુખ અવશ્યનીય છે. સંપત્તિથી મળતો આનંદ પણ તેની આગળ તુચ્છ છે.

૯૯ જેને સમાન હીલનો રનેહી ન મળે, તેણે સૃષ્ટિ સૌંદર્ય ઉપર પ્રીતિ રાખતાં શોખનું ભેદએ, જેને સૃષ્ટિ ઉપર પ્રેમ છે, તેને ખીલકુલ એકલાપણું છેજ નહિ. સૃષ્ટિ સૌંદર્ય શાંત અને સ્વસ્થતાનું પોષક છે સૃષ્ટિની લીલા નિહાળવામાં જેનું મન મગ્ન રહે છે, તેને આનંદનો સુકળ છે.

૧૦૦ એકાંતવાસ સુખકર કે દુઃખકર નિવડવો તેનો આધાર

પોતાની જાતના ઉપરજ રહેલો છે. જેવી જેની વૃત્તિ, જેવું જેનું વર્તન, તે પ્રમાણમાં એકાંત વાસ તેને માટે સ્વર્ગ કે નર્ક સમાન, વિશ્રાંતિ કે શાંતિનું સ્થળ, અગર દુઃખ કે સંતાપનું સ્થળ નિવડે છે. એકાંત વાસ કેટલાકને આશિર્વાદ સમાન નિવડે છે, તો કેટલાકને શ્રાપ સમાન થઈ પડે છે. એકાંત કેટલીક વાર દુષ્ટ વિચાર અને વાસનાને જન્મ આપે છે અને પોષે છે. દુષ્ટ મનુષ્યને એકાંત વાસ દુષ્ટત્યનું સ્મરણ કરાવી તેના હૃદયમાં દાહ ઉત્પન્ન કરે છે. ત્યારે વૈરાગ્યશીલ મનુષ્યને એકાંત અત્યંત પ્રિય લાગે છે.

૧૦૧ આત્મ જાગૃતિ વિનાના માણસના સહવાસમાં જેમ જેમ વધારે રહેવાય છે, તેમ તેમ ખરું મનુષ્યપણું ઘટતું જાય છે. જે ખરો માણસ છે, તેણે માણસોથી અલગ રહેવું જોઈએ.

૧૦૨ જેનું મન સ્વાધિન છે, તેને ભરવસ્તીમાં પણ એકાંતજ છે. અધારી ગલીઓમાં તથા ઘોંઘાટવાળા રસ્તામાં ફરવા છતાં પણ ઘણા માણસો પોતાનું નિત્યકર્મ વધારે ઝડપથી કરી શકે છે. જે માણસ જનસમૂહની વચમાં રહેવા છતાં પણ સંપૂર્ણ સ્વચ્છતાથી એકાંતની મધુર શાંતિના સુખનો અનુભવ કરી શકે છે, તેજ મોટો માણસ છે.

૧૦૩ વાતચિતમાં સામાને શીખવવા કે શીખામણ આપવા

કરતાં આપણે પોતે તેમાંથી શીખવા કે શીખામણ લેવાની વિશેષ ધારણા રાખવી જોઈએ.

૧૦૪ ગમે તેવો છટાદાર વક્તા હોય તે પણ વચ્ચે થોડીવાર વિશામો લે, તો તેના ભાષણની અસર વધારે ઉંડા સુધી પહોંચે છે.

૧૦૫ પાંડિતોની સભામાં મૌન ધારણ કરવું એજ મૂર્ખ માણસનું ભૂષણ છે.

૧૦૬ સાંભળી રહેવાની ટેવ પાડવી એ બોલતાં શીખવાના જોટલુંજ મહત્ત્વનું છે. જે સાંભળ સાંભળ કરે છે તેને શીખવાનું ઘણું મળે છે તેની સોખત કોઈને કંટાળા ભરેલી લાગતી નથી.

૧૦૭ આપણા મિત્રના કે આપ્ત જનના સંબંધમાં કોઈ વિરુદ્ધ વાત આપણે કાને આવી હોય, તો તે એકદમ ખરી નહિ માની બેસતાં તેનો ઉદાર અર્થ ગ્રહણ કરવો જોઈએ, અને રૂબરૂમાં મળતાં તેના સંબંધમાં તે જે ખુલાસો કરે તે સ્વીકારવો જોઈએ. વિવેક દૃષ્ટિથી વિચાર કરીશું તો આ માર્ગ સર્વ રીતે પસંદ કરવા યોગ્ય છે. બીન જરૂરી મુખાંધ ભરેલી લઢવાડો અનર્થકારક છે. તે જે ખુલાસો કરે તે ન સ્વીકારતાં ફેગટ તકરાર ઉભી કરીએ, તો આખરે ગેરચ્યાજબી તકરાર માટે પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે.

૧૦૮ ગંધ શુબરી વીસરી જઈ ક્ષમા કરવી એજ સાધુતાનું લક્ષણ છે.

નીતિ વાક્યામૃત.

મણિકો ૩ જો.

- ૧ મિત્ર કે સ્નેહીઓ તરફથી મોકલાયેલી ભેટની ચીજ, તેના ઉપયોગીપણા કે બજારની કિંમત તરફ લક્ષ નહિ કરતાં કેવળ ભાવથી તે મોકલી આપવામાં આવી છે, તેના તરફજ લક્ષ રાખવું જોઈએ. કિંમત વસ્તુની નથી પણ ભાવની છે.
- ૨ સ્નેહી એ મનુષ્યનો મોટો વિસામો છે, અને સ્નેહી દૂર હોય પણ બેનાં હૃદય એક હોય તો હમેશાં પાસેજ છે. પ્રેમ મર્યાદિત નથી. પ્રેમનો પ્રદેશ અતી વિસ્તિષ્ઠ અને આશ્ચર્યજનક છે. તેનું રાજ્ય જડ અને ચૈતન્ય સર્વ વસ્તુઓ ઉપર છે.
- ૩ ચાહો સર્વને, વિશ્વાસપાત્ર થોડાનેજ ગણો, ભુંડું કોઈનુંએ કરતા નહિં. શત્રુને સામર્થ્યથી જીતો અને મિત્રનું રતનની માફક જતન કરો. ઝોછાબેલામાં ખપો પણ વાચાલપણા બદલ ઠપકાને પાત્ર થશે નહિં.
- ૪ ઇર્ષાખોર કે શંસથી સ્વભાવ મિત્રતાને હાનિકારક છે.

એવા જીવનથી ઘણાનાં જીવન ખરાબ થઈ ગયાં છે. ઘણી વખત એવા વહેમ ખીલકુલ નાપાયાદાર હોય છે. એક વખત મનમાં વહેમ પેદા થયો એટલે પછી દરેક પ્રસંગ, દરેક હિલચાલ, અને દરેક ખોલ, એકંદર રીતે તદ્દન નજીવી ખીના પણ વહેમનું પોષણ કરે છે. જેના ઉપર ઈતરાજ થાય છે, તેના દરેક કામમાં દોષ માલુમ પડે છે, પણ જેના ઉપર મમતા હોય છે, તેનાં દરેક કામ સારાં લાગે છે. જેના ઉપર તમે વિશ્વાસ રાખી શકો નહિં તેની સાથે મિત્રતાનો સંબંધ જોડો નહિં અને એકવાર મિત્ર માનો તો પછી તેના ઉપર અવિશ્વાસ કદી રાખો નહિં.

૫ શત્રુ આપણને નુકસાન કરી જાય છે, અને મિત્ર અત્યંત લાલકર્તા છે તે યથાંથ છે, પરંતુ આપણી જાતના જેવો ખરો મિત્ર અને કદો શત્રુ ખીજે કોઈ નથી.

૬ પૈસા અને સંપત્તિઓ, એ ઈંદ્રવારણાનાં ક્ષણ જેવાં છે. તથા સત્તા અને પ્રતિષ્ઠા, એ પવન ભરેલા ખાલી પરપોટા જેવી છે. સત્કર્મ એજ માણસની ખરેખરી સંપત્તિ છે, સદ્વર્તન એજ દુનિયા ઉપર કિંમતિ ચીજ છે.

૭ જગતમાં સૌથી અગત્યની ચીજો તપાસીએ તો

સ્વરૂપ હવા, ચોખ્ખું પાણી, સારો ખોરાક, નિરામય શરીર પ્રકૃતિ, અને પવિત્ર અંતઃકરણ એટલાં છે.

૮ ગરીબ માણસમાં ને ઉલ્લોગીપણું, અને ખંત એ બે ગુણ હોય તો તે સુખી જીવન ગાળી શકે છે. પણ શ્રીમંતનામાં ને ઉદારપણું, દાનશીલપણું, મિતાચાર, દીર્ઘ દૃષ્ટી, ઇન્દ્રિયદમન ઇત્યાદિ ગુણ હોય તોજ, તે અંકુશમાં રહી શકે છે. નહિંતર તેનું અધઃપતન થયા સિવાય રહેતું નથી.

૯ અધિકાર અને ધન એ બે ઘણી ઘણી લયંકર વસ્તુ છે. તેના લીધે ઘણા અનર્થ ઉપજે છે તે ઇતિહાસ ઉપરથી જણાય છે. રોમના કેટલાક શહેનશાહ બચપણમાં સારા હતા, પણ ગાદીએ બેઠા પછી ધન અને અધિકારના મદને લીધે તેઓ લૂંટ થયા છે. નેપોલીન પણ આખરે ગર્વિષ્ટ થયો હતો.

૧૦ દ્રવ્યનો અતિલોભ નિંદ્ય અને ત્યાજ્ય છે ખરો, પણ ન્યાયમાર્ગથી દ્રવ્ય સંપાદન કરીને ભર્વિષ્યના ખચાવ સાફ કરકસરથી રહેવું તે કોઈ પણ રીતે અઘટિત નથી.

૧૧ આજની આવક ખરચી નાખવા કરતાં ગઈ કાલની બચતમાંથી ગુજરાન ચલાવવું તે વધારે પસંદ કરવા યોગ્ય છે, પણ આજના ગુજરાનનો આધાર આવતી કાલની પેદાશ ઉપર રાખવો, તે મુખોંધ ભરેલું છે. અર્થાત્ “આગળ કમાઈશું” એવી આશાએ અચારની

જરૂરીયાતો માટે દેવું કરવું તે મૂખાંધનું લક્ષણ છે. આજનો ઉડાઉ તે આવતી કાલનો નિર્ધન છે. ઉડાઉ માણસ નિર્ધન થયા વિના રહેતો નથી.

૧૨ થોડી પુંજીએ થોડી કાળજી, મોટાની જવાબદારી પણ મોટીજ હોય છે. જેટલું તું લોગવીશ, અગર સુપાત્રને દાન કરીશ, એટલુંજ ધન તારૂં છે. બાકીનું તે બીજાનું છે. તું તો માત્ર તેનો રક્ષણ કરનાર ચોક્કીદાર જેવોજ છે.

૧૩ જેમ અજ્ઞાન વધારે તેમ બીક પણ વધારે હોય છે.

૧૪ રસીક અને સહુદય પુરૂષોને આ સૃષ્ટિ પ્રત્યેક ડગલે આનંદમયજ લાગે છે. શાણા અને સર્વવર્તનશાળી પુરૂષોને આ સૃષ્ટિ દૈવી સત્વથી ભરેલીજ લાગે છે, પણ તેનું ખરૂં સ્વરૂપ સમજવા માટે આપણે તેના તરફ પ્રેમની દૃષ્ટીથી જોવું જોઈએ.

૧૫ જે લોકો સૃષ્ટિનું સૌંદર્ય સમજી શકે છે, તેમને દુઃખ કોઈ જાતનો સંતાપ કરી શકતું નથી. એવા લોકો નિર્મળ, ભૂરા આકાશ તરફ, કે તારાના સમૂહ તરફ, કે ધૂધવાટ કરતા સમુદ્ર તરફ, કે પર્વતના શિખર તરફ દૃષ્ટી કરે છે, કે તરતજ તેમનાં સંસારના સંકટ પલાયન કરી જાય છે.

૧૬ સ્વચ્છ અને વાદળાં વિનાના દિવસે, શાન્તિના સમયમાં, ખુલ્લા મેદાનમાં કે ઉપવનમાં વિશ્રાંતિ લેવા છતાં, જે ચિંતાનું શમન ન થાય તે ચિંતો અત્યંત

ધોર સમજવી જોઈએ. સુંદર આંખો છતાં તેનું મન ચિંતાના ઉદ્યોગમાં કેમ રહી શકતું હશે તે સમજાય એમ નથી.

૧૭ સૃષ્ટિને જ્યાં સુધી મનુષ્યનો હાથ અડકતો નથી, ત્યાં સુધી તેના સૌંદર્યમાં જરા પણ ઘટાડો થતો નથી. તમારા કૃત્યથી થયેલા ઘા અગર કાપા આપો-આપ રૂઝાઈ જશે અને સૃષ્ટિ ટુંક મુદતમાં હતી તેવી ને તેવીજ શોભાયમાન થઈને રહેશે.

૧૮ કુદરતના ચમત્કાર સર્વના નિરીક્ષણ માટે હમેશાં ખુલ્લાજ રહે છે અને તે માણસની સર્વોત્તમ કૃતિ કરતાં પણ વિશેષ આશ્ચર્યકારક અને સુંદર છે, છતાં ફક્ત થોડાજ માણસો તેનું અવલોકન કરવાની કાળજી રાખતા હોય છે. એ કેટલું બધું ખેદકારક છે ?

૧૯ જગત્ ઉપરનું પ્રત્યેક સ્થળ કળા કૌશલ્યની કારીગરીની અસંખ્ય કૃતિઓથી ભરપૂર છે, છતાં જે માણસ તે રહસ્યને સમજી લેવાની શક્તિ ધરાવતા નથી. તેને મન તે સઘળું નકામું છે. આ જગત્ ઉપર નિર્દોષ આનંદનાં એટલાં બધાં વિપુલ સાધનો નથી, કે જેથી આપણને આવા એક સર્વોત્કૃષ્ટ સાધનનો અનાદર કરવાનું પાલવે.

૨૦ કુદરતનો આદરભાવપૂર્વક અભ્યાસ કરવાથી, મનુષ્ય-જીવનને અંગે રહેલા સુખ સાધનોમાં, કેટલો બધો વધારો કરી શકાયો છે, તે ફક્ત વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓજ

સમજી શકે છે.

૨૧ જે માણસ કુદરતને સચોટ પ્રશ્નો પૂછવાની શક્તિ નથી ધરાવતો, તેને તે પોતાનું સુંદર રહસ્ય સમજાવવાની ખીલકુલ દરકાર રાખતી નથી, અને જે માણસ તેના તરફ પ્રીતિની દૃષ્ટિથી જોતો નથી તેની સામે તે જોતી પણ નથી.

૨૨ ઓ બુદ્ધિમાન! વર્તમાનકાળને લક્ષમાં રાખીને સર્વ વ્યવહાર કરી લે. કાલ કેવી થશે તે કોણ જાણે છે? શાણા! આવતી કાલપર ભરોંસો ન રાખતાં કરવાનાં કાર્ય આજ અને અત્યારેજ કરી લે. આડી રાત તેની શી વાત!

૨૩ જે નાવિક ભરતીનો સમય સાચવી લે છે, તેને દરિયાની મુસાફરી સુગમ નિવડે છે. તેવીજ રીતે મનુષ્ય જીવનમાં પણ જે માણસ અનુકુળ સંયોગોને પુરેપુરો લાભ લઈ લે છે તે સમૃદ્ધિવાન થાય છે, જે માણસ તે સંધી સાંધવાનું ચૂકી જાય છે તેની જીવનયાત્રા સંકટમય અને નિષ્ફળ નિવડે છે.

૨૪ ભૂત, ભવિષ્ય, અને વર્તમાન તેમાં ભૂતકાળ એટલે જે કાળ પસાર થઈ ગયો તે, તે ગયો તે ગયોજ, ફરી આપણા હાથમાં આવતો નથી. ભવિષ્ય કાળ, જે હવે પછી આવશે તે, તે આવે તો આપણો, પણ તે આવશેજ એવી ખાત્રી નથી. માટે વર્તમાન એટલે ચાલતો કાળ તેજ આપણો રહ્યો.

- ૨૫ વર્તમાનકાળજ તમારી જાતને સુધારવા માટે સર્વોત્તમ છે. તે કાર્યને માટે જો તમે આજે તૈયાર નહિં હો તો કાલે થશો-અગર હશો, એવી શી ખાત્રી ?
- ૨૬ લાંબુ આયુષ્ય લોગવવાના ધોરણે તમારો કાર્યક્રમ ગોઠવશો નહિ, પણ બીજીજ પળે તમારા આયુષ્યની દોરી તુટી જવાની છે, એ ભાવનાથી કાર્યમાં તત્પર રહો, અને જીવનને સાર્થક કરો. મુલતવી રાખવાનાં હમેશાં માઠાં ફળ છે એ સતત લક્ષમાં રાખજો.
- ૨૭ પુરેપુરો બદલો લીધા સિવાય કાળની એક પળ પણ હાથમાંથી પસાર થવા દેવી નહિં. પ્રત્યેક પળ કેટલી કીંમતી છે તે જે લોકો મરણપથારીએ પડ્યા હોય તેમને પુછી જોશો તો બરાબર સમજાશે- ગુમાવેલું દ્રવ્ય પાછું મળવાનો કોઈ દિવસ સંભવ રહે છે, પણ ગુમાવેલો વખત કદી પણ પાછો આવતો નથી.
- ૨૮ શાણા પુરૂષનું એ કર્ત્તવ્ય છે કે આ જગત્ ઉપર જેટલો કાળ રહેવાનું હોય, તેટલા કાળમાં બને તેટલું જીવનનું સાર્થક કરી લેવું; પસાર થતી પળનો જે સારો ઉપયોગ કરી લે તેજ શાણો પુરૂષ છે. જેણે પોતાનું જીવન સારી રીતે ગાળ્યું હોય તેજ દીર્ઘાયુષી ગણાય છે. જે કાળનો દુરૂપયોગ થાય છે તે કાળને જીવ્યાની ગણતરીમાં લેવાનો નથી, કેમકે તે તો એળે ગુમાવ્યો ગણાય છે.
- ૨૯ તમે જો શાણા હો, તો કોઈપણ કામ આવતી કાલપર

મુલતવી રાખશે. નહિ, કેમકે આવતી કાલનો સૂર્યોદય તમે નજ દેખી શકો એમ પણ કદાચ બને.

૩૦ દરેક કામને માટે નક્કી કરી રાખેલા વખતમાં તે કામ પૂર્ણ કરી દેવું, જેથી બીજા કામની આડે તે આવે નહિ. દિવસમાં જે કામ કરવાનાં હોય, તેનો ક્રમ તથા તેની પાછળ ગાળવાનો વખત સવારમાં કે પાછલી રાત્રે નક્કી કરી રાખવો. જો તેમ નહિ કરે તો ઘણો કિમતી વખત નકામો ચાલ્યો જશે. ‘વખત આવે થઈ રહેશે’ ‘થવાનું હશે તે થશે’ એમ બોલનારો વિનાશ પામે છે.

૩૧ જે માણસ પોતાનું કામ નિયમિત રીતે અને વ્યવસ્થાસર કરે છે તે માણસ ચાર ગણું કામ કરના છતાં પણ આખો દહાડો નવરો ને નવરોજ માલુમ પડે છે. આગળ ઉપર કરવાના કામનું ધારણ આગળથી નક્કી કરી રાખનાર માણસ મુંઝાતો નથી.

૩૨ ઘણાં કાર્ય કરવાનાં હોય છે ત્યારે કયા કાર્યથી શરૂઆત કરવી? આવી મુંઝવણ ઘણી વાર થાય છે, એ વખતે જે કાર્ય સૌથી ઓછી રૂચીવાળું હોય તે પહેલું હાથ ધરવું. દેખીતી અરૂચીવાળું પણ કોઈ વખત તે પરિણામે લાભદાયક નિવડે છે. વળી જે વખતે સર્વ શક્તિઓ તથા મન તાજાં હોય અને થાક્યા વગરનાં હોય છે, તે વખતે એવાં કામ જલ્દી સિદ્ધ થાય છે. અને જે કામ વિશેષ રૂચીવાળાં હોય

તે કામ થાક્યા પછી હાથ ધરવામાં આવે તો પણ હોશે હોશે કરાય છે.

૩૩ કાળ નિર્દય પણ છે, અને દયાળુ પણ છે. તેણે હજારો માણસોનાં જીવન ખરાબ કરી નાંખ્યાં છે, અને તેણે હજારોને સુખની પરાકાષ્ટાએ પહોંચાડ્યા છે, સારાંશ કે જેણે કાળનો જેવો વ્યય કર્યો છે તેવું ફળ તેને પ્રાપ્ત થાય છે.

૩૪ આયુષ્ય ક્ષણિક છે. જે ઘડી જાય છે તે આપણી છે, ખીજી પણ કોને દીઠી છે? આવાં વચન ઉપરથી કેટલાક એવો સાર ગ્રહણ કરે છે કે ચેનખાજી ઉડાવવી એજ ખરું છે જેટલું ભોગવી લીધું તેટલું આપણું. પાછળ શું થશે? કાણે દીકું છે? આ વિચાર શ્રેણી અત્યંત હાનીકારક છે. ગઈ કાલ પાછી આવવાની નથી એ વાત ખરી, પણ પ્રત્યેક પળની કૃતિનું ફળ ચીરસ્થાયી છે, માટે દરેક પળ સત્કાર્યમાં યોજવી જોઈએ. આયુષ્ય ટુંકું છે માટે તેનો દુર-પયોગ નહિ કરતાં, સત્કર્મ કરવામાં તે વ્યતિલ કરવું જોઈએ.

૩૫ આપણે જે કર્મ કરીશું તે ઉડી જવાનાં નથી, પણ તેના સંસ્કાર પાછળ રહી જવાના છે. આપણી કૃતિનાં ફળ ભોગવ્યા સિવાય છુટકો નથી, તો પછી તે કર્મો સારાંજ જોઈએ. જેથી ચીરસ્થાયી શાન્તિ મળી શકે. સત્ય પૂર્ણ જીવન જીવો, અને ખીજને

સંકટ સામે હિંમતથી બાથ લીડતાં શીખવો. દીર્ઘ-
દષ્ટિ અને દૃઢ નિશ્ચય એ બેનો સુયોગ કરવામાંજ
જીવન રહસ્ય રહેલું છે.

૩૬ પ્રત્યેક માણસ પોતાના કાળનો કર્તા છે. તેજ સારો
અને નઠારો બનાવી શકે છે. સત્યયુગ પણ આજ
છે અને કલીયુગ પણ આજ છે. આપણી જેવી ભાવના
હોય છે તેવી ભાવના કાળની પણ થાય છે. માટે
સર્વ મનુષ્યોએ સત્યયુગ બનાવવા પ્રયત્ન કરવો. કાળ
અમુલ્ય છે એટલુંજ નહિ, પણ તેની અસર કોઈપણ
રીતે નાબુદ કરી શકાતી નથી.

૩૭ જેટલું બોલવું ઉચીત હોય તે કરતાં વધારે બોલી
નાખવા બદલ પોતાની જાતને ઠપકો આપવાનો
પ્રસંગ લગભગ દરેક માણસને પ્રાપ્ત થતો હશે,
પણ જરૂર કરતાં થોડું બેલ્યા બદલ પસ્તાવું પડે
એવો પ્રસંગ તો બિરલજ હોય છે, મૌન સર્વાર્થ સાધક
એ વાક્યાનુસાર મૌન કરવું તે સોના જેવું છે.

૩૮ રાજ્ય પ્રકરણને લગતા કામકાજમાં ધીમાસ કરતાં
ઉભાચળની બીક વધારે રાખવાની છે. પુખ્ત વિચાર
કર્તા વગર બાંધવામાં આવેલા કચઢા અત્યંત
હાનીકારક નિવડે છે. એવા કામમાં ઉભાવળ કરવી તે
શાણપણ નથી.

૩૯ જે માણસ વગર વિચાર્યું બોલે ચાલે છે તેને પાછળથી
પસ્તાવું પડે છે. જે શરૂઆતના કામકાજમાં થોડી

ધીરજ રાખશો તો પસ્તાવામાંથી બચશો.

૪૦ કોઈ કામ દોડાદોડ કરી પૂરું કરી નાંખવામાં શાણપણ નથી-પણ તેમાં ગુંચવાડો ઉત્પન્ન થાય તો, તે કામ તેમજ રહેવા દઈ વચમાં એક રાત્રી પસાર થવા દેવામાં લાલ છે. રાત્રીની શાંત નિદ્રામાં આપણું મગજ ગુંચવાયેલું કોકડું ઉકેલવાનો ઉપાય શોધી કાઢે છે. અથવા વખત જતાં સારી સલાહ મળે છે.

૪૧ ઉતાવળે કામ કરી પાછળથી તે ભૂલ સુધારવા બદલ, ઉભાગરા કરવા કરતાં, કામ અધુરું મૂકી ઉંઘ લેવી એ વધારે ઠાઠાપણ લરેલું કામ છે. શાણપણને ઈમારત બાંધવા માટે જે સામાન જોઈએ તે જ્ઞાન પુરું પાડે છે. એ ઈમારતનો પાયો જ્ઞાનજ છે.

૪૨ શાણા માણસો બીજાના અનુભવને પોતાનો કરી લે છે. જે માર્ગે જવાથી બીજા માણસે ખત્તા ખાતા હોય છે તે માર્ગે તે કદી પણ જતા નથી.

૪૩ મૂર્ખ માણસ જાતે ખત્તા ખાય છે ત્યારેજ તેનામાં જ્ઞાન આવે છે ત્યારેજ તે પાછો હટે છે.

૪૪ સદુપદેશ વડે સુધરવું એ શાણપણનું લક્ષણ છે. જાતે ઠોકર ખાધા સિવાય બીજાની શીખામણ સાંભળવાથીજ સુધરવું તે સર્વોત્તમ છે. પણ બીલકુલ નહિં સુધરવું તેના કરતાં ઠોકર ખાઈને સુધરવું એ બહેતર છે.

૪૫ અનુભવની શાળા દુઃખથી લરેલી છે પણ મૂર્ખ માણસ

માટે તે સિવાય બીજી કોઈ શાળા ક્રમની નથી. બીજાનું જોઈ તેઓ શીખી શકતા નથી, પણ જ્ઞાતના અનુભવ પછીથીજ તેની આંખો ઉઘડે છે. અર્થાત્ અનુભવની સપ્તશાળામાં ઘડાયા સિવાય તેઓ સુધરી શકતા નથી.

૪૬ મનન કે અધ્યયનનું કામ ઘણું કઠણ છે. માનસિક શ્રમની આગળ શારીરિકશ્રમ છોકરાંની રમત જેવો છે. વળી સ્નાયુનો થાક. જ્ઞાનતાંતુઓ કરતા વધારે ઝડપથી ઉતરી જાય છે અધ્યયન કે ચિંતનનો માર્ગ અત્યંત વિકટ છે ખરો, પણ તેનાથી કર્તવ્યનો માર્ગ સરલ અને સ્પષ્ટ થાય છે.

૪૭ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન સર્વ બાબતમાં હાનિકારક છે. સદ્ગુણને પણ મર્યાદા હોય છે અને તેનું અતિક્રમણ થતાં તે કેટલીક વાર દુર્ગુણ થઈ પડે છે. એકંદર રીતે ઉપયોગી, નિર્દોષ કે આખરે ક્ષમા કરવા યોગ્ય બાબતો પણ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરવાથી ત્યાજ્ય કે નિંદ થઈ ગણાય છે.

૪૮ ઉદારતા એ સદ્ગુણ છે પણ મર્યાદા કે વિવેક વગરની ઉદારતા એ ઉડાઉપણું ગણાય છે. તેવીજ રીતે ગભા ઉપરાંતની હિમ્મત એ અવિચારીપણામાં ખપે છે.

૪૯ દુર્ગુણ એ એવો ભયંકર પિશાચ છે કે તેને જોતાં પેંતજ તેના તરફ તિરસ્કારની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જો રોજ ને રોજ તેના તરફ જોયા કરીએ,

તેની સાથે પરિચયમાં આવીએ તો શરૂઆતમાં આપણે તેની ઉપેક્ષા કરવા લાગીએ છીએ, પણ પાછળથી આપણા મનમાં તેના માટે દયા ઉત્પન્ન થાય છે અને આખરે આપણે તેને ભેટી પડીએ છીએ.

૫૦ દુબ્ટ પુરૂષોને શિક્ષા કરવા ઇશ્વર કાંઈ નવાં હથીયાર બનાવતો નથી પણ તેમના હુશુંણ વડેજ તેને શિક્ષા થાય છે. વ્યસની માણસોને તેનાં દુર્વ્યસનોજ ખરાબ કરે છે. પાપજ પાપીને ખાય છે.

૫૧ કોઈ કોઈ વખત મૂખાંઈ પણ હુશુંણ કે વ્યસનના જેટલીજ ઘાતક નીવડે છે. દુનિયા ઉપરના ઘણા અનર્થ મૂખાંઈને પણ આભારી છે. એક માણસ બીજા માણસને મારી નાંખે, પછી તે પૈસાના લોભે, જુના વેર નિમિત્તે કે ગાંડછાન્ય આવેશમાં, એ બધાનો નિર્ણય તેને કેવી સજા કરવી, કેટલે અંશે દોષપાત્ર ગણવો, એ ગુન્હા શોધક ખતાની બાબતમાં ઉપયોગી છે, પણ તેના કૃત્યથી જગત્તે નુકસાન થયું, એક જીવની હાની થઈ, તેમાં તેને લીધે કશો ફેર પડતો નથી. અર્થાત્ સમાજને શિર દુર્જનને સુધારવા જેટલીજ મુખાંઈ સુધારવાની જવાબદારી રહેલી છે.

૫૨ જગત્તમાં ઘણો પરોપકાર નામના મેળવવાની લાલસાથી કે બીજો કોઈ સ્વાર્થ સાધવાની ઇચ્છાથી થતો હોય

છે, છતાં એવી ઉત્તમ પ્રમારની સ્વાર્થ દષ્ટીથી દોરાઈને પણ જે સત્કર્મ થાય છે, તેનાથી જગત્ને તો શુદ્ધ પરમાર્થના જેટલોજ લાભ થાય છે.

૫૩ આપણને જે શક્તિઓ મળેલી છે તેનો કેવો ઉપયોગ કરવો, તે આપણા મુનસફી ઉપર રહેલું છે. આપણને માટે સદ્ગુણના કે દુર્ગુણના બંને માર્ગ ખુલ્લા છે. આ મુનસફીને બદલે જવાબદારી કહેવી વધારે યોગ્ય છે. આ બંને માર્ગ ખુલ્લા તો ખરા પણ એક માર્ગ સ્વર્ગે પહોંચાડે છે, જ્યારે બીજો માર્ગ નરકે લઈ જાય છે.

૫૪ યોગ્ય અવસરે જરા મદદ કરવી, સારી સલાહ આપવી, બે માયાળુ શબ્દ બોલી પ્રોત્સાહન આપવું. એવું એવું કર્યાંથી ઘણા મણસોના દુઃખમાં ઘટાડો કરી શકાય છે. એક નાની સરખી મીઠુમત્તી પોતાનો પ્રકાશ કેટલો બધે દૂર સુધી પ્રસારે છે? એવી રીતે એક નાનું સરખું સત્કર્મ પણ દુષ્ટ જગતમાં સર્વત્ર દીપી રહે છે.

૫૫ પોતાની જાતની બાબત કરતાં બીજાની બાબતમાં શાણા થવું એ વધારે સહેલું છે.

૫૬ આપણા અંતરાત્માના જેવો શાણો માર્ગદર્શક આપણને બીને કોઈ સ્થળેથી મળનાર નથી. જ્યારે આપણા વર્તનના સંબંધમાં આપણને શંકા પડે, ક્યો માર્ગ લેવો તે સહેલાઈથી સમજાય નહિ. ત્યારે

તેની સલાહ લેવી. તે કોઇ દિવસે ખોટે માર્ગે દોરી
આપણને ફસાવશે નહિ. તેના ઉપર કોઇની લાગવગ
કે સત્તા ચાલશે નહિ. વળી તે એવો સાક્ષી છે કે
આપણે ખોતે પણ કદી લાલચ આપી તેને ફેડી
શકતા નથી આપણુ કોઇ વર્તન તેનાથી છાતું
રહેતું નથી.

૫૭ આપણે આપણી જીભને અંકુશમાં રાખી શકીએ.
આપણા ખરા ભાવ છુપા રાખી મુખમુદ્રા ઉપર ધીજી
ભાવ પ્રગટ કરી શકીએ. મનોવિકારને નિગ્રહ કરી
શકીએ, પણ આપણા હૃદયમાં વસ કરી રહેલા
અંતર આત્મા ઉપર, આપણો અમલ જરા પણ ચાલી
શકવાનો નથી. આપણે દુષ્કર્મ કરવા જઇએ કે
તરતજ તે આપણને ઠપકો આપી પાછા હાથે છે.
ઠપકાની ઉપેક્ષા કરી આપણે દુષ્કર્મમાં પ્રવૃત થઇએ
તો પણ તે શાંત બેસી રહેતો નથી. આપણું અંતઃ-
કરણ હમેશાં આપણને ડંશ દે છે અને આપણી
ચિત્તની શાંતિનો હંમેશાં માટે નાશ થાય છે. માટે
સર્વ કાર્યમાં તેની સલાહ માંગવી. અને તે જે
સલાહ કે આજ્ઞા આપે તેનું અનુકરણ કરવું એજ
ખરા શાસ્ત્રપણનું ક્રમ છે,

૫૮ મનમાં દુર્વિચારનો પ્રવેશ થવા ન દેવો તે મનની
શુદ્ધિ છે. સ્ત્રીર અન્ન, વસ્ત્ર, જળ, ઇત્યાદિ વસ્તુઓ
સ્વચ્છ રાખવી તે બાહ્ય શુદ્ધિ છે. બહારની સ્વચ્છતા

મનને પ્રકુલ તથા શુદ્ધ રાખે છે. બાહ્યરની મલીનતા મનને મલીન તથા વિકારી બનાવે છે. પવિત્ર વાતાવરણમાં હોવા હોઈએ ત્યારે મનમાં વિચાર પણ પવિત્ર આવે છે. સ્વચ્છ સ્થળમાં મન પવિત્ર રહે છે બાહ્ય શુદ્ધિ કરતાં આંતર શુદ્ધિ વધારે કીંમતિ છે. મન મેલું હોય તો ફક્ત બાહ્યરનો ઠાઠમાઠ દુનિયાને છેતરવાનોજ અર્થ સારે છે.

૫૬ ઈંદ્રિઓને સ્વચ્છંદપણે વર્તવા દેવામાં આવે તો તે મનને વિષયોના બાડામાં લઇ જઇ નાંખ્યા વગર રહેતી નથી, અને તે જેમ જેમ નિરંકુશ થતી જાય છે તેમ તેમ તેમને તૃપ્ત કરવા માટે મન પણ ચથેચ્છ વર્તન કરવા માટે આપણને લલચાવે છે, અને પાપાચરણ કરાવરાવે છે. માટે તેને અંકુશમાં રાખવી.

૬૦ ધર્મના માર્ગમાંથી પતિલ થવાની ઇચ્છા રાખનારાઓએ દરરોજ રાત્રે આખા દિવસનું વર્તન તપાસી જવું જોઈએ. પોતાની જાતને આ પ્રમાણે સવાલો પૂછવા કે શરીરને આરોગ્ય રાખવા પ્રયત્ન કર્યો ? વૃત્તિઓ અને મનોવિકારને અંકુશમાં રાખ્યા છે ? ખોટી લાલચોની સામે થઇ તેનો પરાલવ કર્યો છે ? કોઈ પાપાચરણ મેં આજે કર્યું છે ? કોઈને ઇન્ન કરી છે ? માફું લગાડ્યું છે ? કોઈનું લલું કર્યું છે ? આ વિચારણાથી ભૂલો સુધારવા સાથે નવિન માર્ગમાં

વધી શકાય છે.

૬૧ ધર્મ ભાવનાને લીધે ગરિબ માણસ પણ ઉદાર, ઉદાત્ત અને પરોપકારી થઈ શકે છે. ધર્મનો ઉદ્દેશ મનુષ્યને સ્વર્ગમાં પહોંચાડવાનો નથી, પણ અંતઃકરણમાંજ સ્વર્ગ લાવી મુકવાનો છે. દુષ્ટ વિચારો મનમાં બન્યા રહે તો ધર્મનો ઉદ્દેશ સફળ થતો નથી.

૬૨ માણસ ઉઘાડાં પાપ બેટલાં કરે છે તે કરતાં હજાર-ગણાં પાપ મનમાં વિચાર વડે કરે છે. જે માણસ નિરંતર દુષ્ટ વિચાર કર્યા કરે છે તેને આખરે પોતાના વિચારોને વર્તનમાં ફેરવી નાંખતાં વાર લાગતી નથી તેમ જે માણસ હમેશાં પવિત્ર વિચારોમાં રમ્યા કરે છે, તે અયોગ્ય વર્તન કરે એમાં બહુ સંભવ હોતો નથી. મન ઉપર વિચારોનો પટ જલદી બેસી જાય છે. માટે મનને હમેશાં સારા અને પવિત્ર વિચારોમાં રોકાયેલું રાખવું.

૬૩ પરધર્મ તરફ અસહિષ્ણુતા બતાવવી એ આપણી પોતાની હલકાઈ બતાવે છે. જે માણસ પોતાથી બુદ્ધિ ધર્મ પાળતો હોય છે તે પોતાના ધર્મનો વિરોધી છે એમ લોકો ગણે છે. તથા ધર્મની બાબતમાં શંકાશીલ વૃત્તિવાળાને માણસો નારિતક ગણે છે, આ રીતે પસંદ કરવા યોગ્ય નથી.

૬૪ ધર્મને લગતા કેટલાક ભેદ તો ફક્ત આચારના

સંબંધમાં હોય છે, છતાં તેજ ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંત હોય તેમ લોકો તેને માટે એક બીજાને ધિક્કારે છે. મુખ્ય બીનામાં મતભેદ ન હોય તો પછી એક ઉભું ટીલું કરે અને બીજો આડું ટીલું કરે અને ત્રીજો અંદર ટપકું વધારે કરે તેમાં શું બગડી જતું હશે? સર્વને પોતાની આસ્થા પ્રમાણે ધર્મ પાળવાનો હક છે.

૬૫ ઉપદેશકોએ સાચું, પવિત્ર, આદર્શ રૂપ જીવન કહેવું જોઈએ, તેના ખ્યાલ શ્રોતાઓને આપવો જોઈએ. ઉંચું જીવન કેવું હોઈ શકે તેના વિચારમાં મગ્ન થતાં લોકો પોતાની દુનિયાદારીની ઉપાધીઓ વિસરી જાય, શાશ્વત સુખ અને શાન્તિની આગળ આ દુનિયાનાં સુખ કશા હિસાબમાં નથી એવું લોકોને લાગે થાય, આવા ઉપદેશકો, કે આવી ધર્મ સંસ્થાઓને કોઈપણ જાતનો વિરોધ નડવાનો બીલકુલ સંભવ રહેશે નહિં.

૬૬ જેને ફક્ત એકજ ધર્મના સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન હોય છે તે કોઈપણ ધર્મ જરાબર જાણતો નથી એમ કહેવું જોઈએ. તેની સાથે એમ પણ કહેવું જોઈએ કે જે માણસ ફક્ત એકજ ધર્મની ખુબીઓ સમજવાની કોશીશ કરી બેસી રહે છે તે કોઈપણ ધર્મની ખુબીઓ સર્વાંશે સમજી શકતો નથી.

૬૭ ચિત્ત સ્વસ્થ હોય ત્યારેજ સુવિચારો સ્કુરે છે. જીત મેળવવા કરતાં શાંતિ જાળવવી તે વધારે કીર્તિ છે. પોતાના ચિત્તની શાન્તિમાં વિશ્લેષ પડવા ન દેવો એ માણસોના પોતાના હાથની વાત છે. આપણી નામરજી છતાં કોઈનો મગદુર નથી કે આપણી શાન્તિનો ભંગ કરી શકે. આપણી શાંતિનો શત્રુ આપણા સિવાય બીજો કોઈ નથી. દુર્જનોની સાથે પ્રસંગ પડતાં મનનું સમતોલપણું ખસી ગયા સિવાય રહેતું નથી. તેમ છતાં દહ નિશ્ચયવાળાને માટે એ કામ કેવળ અશક્ય નથી.

૬૮ જ્યાં નિરંતર કલહનો વાસ છે એવા ભવ્ય મંદિરમાં રહી મિષ્ટાન્ન જમવા કરતાં, શાંતિવાળી ઝુંપડીમાં રહી સુકો રોટલો ખાવો તે સારો છે, વિરૂધ્ધ યા ઉંચા મનવાળાનું મિષ્ટાન્ન જમવા કરતાં ભાવની ભાજી પણ સારી છે. મતલબ કે શાંતિની કીર્તિ અમૂલ્ય છે.

૬૯ માણસો નજીવી બાબતોમાં પોતાની શાંતિનો ભંગ કરી બેસે છે, અને તેથી શરીરની માફક મન પણ કોઈ વખત માંડું પડી જાય છે. શરીરના વ્યાધિની માફક મનના વ્યાધિનું શમન એટલી સહેલાઈથી થતું નથી. દરેક મુશીબત જેમ જેમ આવતી જાય તેમ તેમ તેનું નિવારણ કરતા જવાની ટેવ રાખવી.

૭૦ આપણે જમતને સુખી કરવા બેસીએ તો તે કદાચ

આપણાથી ન બને એ સ્વભાવિક છે. પણ જો આપણે યોગ્ય પગલાં લરીએ તો, આપણી જાતને તો સુખી કરી શકીએ. દરેક માણસ ધારે તો પોતાના ચિત્તને એકંદર રીતે શાંત, સંતોષી અને આનંદી રાખે શકે એમ છે.

૭૧ માણસ નિર્ધન હોય તો પણ, જો તે જીતેદ્રિય, શાંત, સમદર્શી હોય, અને તેનું મન હમેશાં સંતુષ્ટ રહેતું હોય, તો તેને દશે દિશાઓ સુખજન્ય છે. જો તમારા મનમાં શાંતિ નહિ હોય તો તેની બાહ્યર શોધ કરવાથી કાંઈ વળવાનું નથી.

૭૨ માણસ પોતાની જાતને (દેહાભિમાનને) ભૂલી જાય છે ત્યારેજ તેને વિશ્રાંતિ મળે છે. દેહાભિમાનની વિસ્મૃતિ સિવાય આત્મ શાંતિ મળતી નથી.

૭૩ જે સંકટ લવિષ્યમાં ગુજરવાનાં છે, તે કદાચ ન પણ ગુજરે. એવા સંકટના વિચાર કરીને આગળથી દુઃખી થવું એ મોટામાં મોટી ભૂખાંધ છે. સતત ચિંતા કરવી એ જાથુકની આફત વહેરી લેવા જેવું છે. પ્રત્યક્ષ મૃત્યુ કરતાં મૃત્યુની ખીક વધારે ત્રાસદાયક છે. આફતની સામે બાથ લીડવાથી તેની તીવ્રતામાં ઘટાડો થાય છે, પણ તેનાથી હારો જઈ હાય વરાળ કરવાથી તે આપણા ઉપર ચઢી બેસે છે.

૭૪ જે માણસ સંપત્તિના મંદિરમાં ભોગવિલાસના દ્વારે થઈ દાખલ થાય છે, તે પશ્ચાતાપના દ્વારે થઈ પાછો

ખાહાર નીકળે છે. સંપત્તિના સમયમાં જે મોજશોખ અને લોગવિલાસમાં રચ્યોપચ્યો રહે છે, તે આખરે વિપત્તિનો લોગ થઈ પડયા વગર રહેતો નથી.

૭૫ ઇચ્છારૂપી ખજાનાની કુચી ધૈર્યજ છે. બંધ ખારણું. ખોલી નાંખનાર પણ ધીરજ છે. માણસની હિંમત મોઢાના તડાકા મારવાથી સમજાતી નથી, પણ તેની હિંમત તેની ધીરજથી નિર્ણિત થાય છે.

૭૬ જેના દ્વારથી લિક્ષુક નિરાશ થઈ પાછો ફરે તેના જેવી શરમ, ઉદાર હીલના માણસને ખીજી એકે પણ નથી.

૭૭ મન મોઢોટું રાખ, જેવું તારું મન, તેવોજ તારાપર લોકો વિશ્વાસ રાખશે.

૭૮ યથાર્થ નિશ્ચય અને સંપૂર્ણ પ્રયત્ન સિવાય કોઈની ઇચ્છાઓ પાર પડી નથી, જે જે દિશામાં તારી નિશ્ચયતાની લગામ તું ફેરવે, ત્યાં એટલી સંભાળ રાખજે કે આનાકાનીને હાથે તે લગામને ઢીલી પડવા દેતો નહિં.

૭૯ માણસને મહેનત સિવાય કાંઈ મળવાતું નથી. મારી ઇચ્છાનો છેડો હું મજબુત પકડું તો જરૂર શોક અને દિલગીરીમાંથી છુટી શકું.

૮૦ કુલ્લક, નીચ કામ કરતાં પ્રાણ જાય તેના કરતાં કોઈ ઉત્તમ મહાન્ કાર્ય કરતાં આ દેહનો અંત આવે તે વધારે ઉત્તમ વાત છે. કામમાં તો યત્નપૂર્વક મંડ્યાજ

રહેણું. ચત્તથી ગમે તેવી અસાધ્ય વસ્તુ પણ સાધ્ય થાય છે.

૮૧ સારા ભાગ્ય વડે તું ઉચ્ચ દરજ્જે પહોંચ્યો છે ત્યારે તું દયા રાખવામાં પણ મજબુત રહે. જુદમી અધિકારીઓ જે જોરજુલમથી પોતાના આશ્રિતોને દુઃખ આપે છે તેજ કારણથી તે પોતાને દુઃખી મનવાળો બનાવે છે. જુદમી માણસ પોતાનાજ પુન્યના મૂળનો નાશ કરે છે. જેણે જુલમની કમાનપર અન્યાયનું બાણ ચડાવ્યું છે તેને તમે કહો કે અરે! તું સાવધાન થા. આ તારી પાછળ તેના નિશ્વાસનું હૃદયભેદક તીર છુપાઈ રહ્યું છે તેનો વિચાર કર.

૮૨ જેવો ક્ષમા કરવામાં આનંદ છે તેવો વેર લેવામાં નથી. હું તારી સમક્ષ અપરાધી છું. તું પ્રભુની સમક્ષ અપરાધી છે. જો તું મને માફ કરશે તો પ્રભુ તને પણ માફી આપશે ક્ષમા વૃત્તિએ મોટો સદ્ગુણ છે. જેનામાં ક્ષમાગુણ છે તે મોટો નસીબવાન છે. ક્ષમાના પ્રકાશથી હૃદય પ્રકાશિત થાય છે.

૮૩ તું પોતે બીજાની મદદ ઇચ્છે છે તો તું પણ બીજાને મદદ કર. દુઃખી માણસનું દુઃખ ટાળ-નાસીપાસ થયો હોય તેની ઇચ્છા પૂરી પાડ. ન્યાયથી તારા ધર્મને અને ધરને આબાદ કર. આ અસ્થિર માનવ જીવંતીમાં કાંઈ હમેશ આપણે ટકી રહેવાના નથી, પણ સાફ જીવંત કામ હમેશાં યાદ રહે છે. તેમાં ખાસ

- કરીને સારા કામ માટે નાંખેલા પાયાની અસર જમાનાની સપાટીપરથી કોઈ દહાડો ભુંસાતી નથી.
- ૮૪ સારા સ્વભાવ સિવાય બીજું કાંઈ પણ માણસાઈમાં સાડું નથી દરેક પ્રસંગોમાં આ વાત ભુલાવી ન જોઈએ. લોકો જોડે ખુશ મીઠાજ રાખવો અને હસીને વાતચીત કરવી. અર્થાત્ શોકમાં ડુબી ન રહેવું.
- ૮૫ તારા મનમાં જે આવે તે વિચાર કર્યા વિના સાહસથી કર નહિં, કારણ કે તેમ કર્યાથી ભવિષ્યમાં તારે પસ્તાવું પડશે.
- ૮૬ તારા ઘોડાને એટલો તોફાની ન બનાવ કે તેની લગામ તુ ખેંચી પકડી શકે નહિં. કોઈ પણ બનાવ બનતાં પહેલાં તેનો ઉપાય કરવો જોઈએ જ્યારે વાત હાથથી જાય છે ત્યારે દિલગીરી કાંઈ કામ આવતી નથી.
- ૮૭ ખુબસુરતિ છતાં પવિત્રપણું રહે અને મોટાઈ છતાં નમ્રતા પકડે તે ઉત્તમ મનુષ્ય કહેવાય છે.
- ૮૮ તું તારા કામમાં સચ્ચાઈ વાપર તેથી તું છુટશે ને મોક્ષ પામશે. કોઈ માણસ ગમે તેટલો કાવત્રાખોર હોય તો પણ આખરે તેને સત્યવાદીઓના શુભામ થવું પડે છે, કમાનની દોર ઘણી સખત હોય છે તો પણ તીરની પાસે તેને નમ્ર થવુંજ પડે છે.
- ૮૯ હમેશાં વિચાર કર્યા વગર કાંઈ કામ કરવું નહિં. ઉતાવળીયાપણાનો રસ્તો છોડી દેવો. જે કોઈ પણ

કામ કાજમાં ધીરજ રાખી વતે છે તેની અણુછુટકે
પણ મુરાદ પાર પડે છે.

૯૦ ઉતાવળ, કમાનમાંથી છુટેલા તીર જેવી છે, તે છુટયા
પછી પાછું ફેરવી શકાતું નથી. ધીરજ હાથમાંની
તલવાર જેવી છે, મરજી પડે તો તેને ઉપયોગમાં
લઇએ, નહીંતર પડી પડી કાંઇ નુકશાન કરતી નથી.

૯૧ ખની શકે ત્યાં સુધી તારી છુપી વાત કોઇને કહીશ
નહિ. કારણ કે તે કહ્યાથી આનંદ યા તો શોક થશે
તારી છુપી વાતના જનાનામાં કોઇ પણ માણસને
કોઇ વખતે આવવા ન દેતો.

૯૨ ભિક્ષુકો આપણા ખરા મિત્રો છે તેઓ આપણે
ખારણે આવે છે અને કહે છે કે તમારી પાસે કાંઇ
હોય તો તે અમને આપો. તે તમારે સાફ અમે
ઉચકીશું. અર્થાત્ પૂર્વભવમાં તમને તેનું ફળ મળશે.

૯૩ હજાર વખત માફી માંગે તો પણ નીચ માણસ
અરધો ગુન્હો પણ માફ ન કરે. પણ ખુશ થવાય
તેવી મહેરબાની સાથે મોટાં માણસો હજાર અપરાધ
ક્ષમા કરે છે.

૯૪ સારો સોખતી અત્તર વેચનાર જેવો છે, માનો કે
કદાચ તે પોતાના અત્તરમાંથી કાંઇ ન આપે તો પણ
તેનો સુવાસ લેવા બેઠલો તો ખીજને ફાયદો થાય
છે. તેમ ખરાબ મિત્ર હુહારની ભૂટી જેવો છે. એક
વખત ધારો કે તેના દેવતાથી કોઇ ખળે નહિ

તથાપિ તેના ગરમ ધુમાડાથી તે! ઇલા થવા વિના રહેજ નહિં.

૬૫ સલાહકારે સલાહ આપવામાં તથા રસ્તો બતાવવામાં નરમાશની રીત રાખવી જોઈએ. તેમજ સભામાં કે મીજલસમાં શીખામણ આપવી ન જોઈએ. પણ એકાંતમાં અને એવે પ્રસંગે આપવી જોઈએ કે જ્યારે તેને એમ લાગે કે હવે મારા વચનોની તેના પર અસર થશે. તે પણ નરમાશ અને સહ્ય-તાથીજ આપવી, કારણ હાલના જમાનામાં નરમાશથી બોલવું અને સારો સ્વભાવ રાખવો તેમાંજ સુખ રહેલું છે.

૬૬ બાબી દુનિયાને અકકલની ગરજ છે અને અકકલને અનુભવની જરૂર છે. કારણ એવું કહેવાય છે કે અનુભવ અકકલની આરસી છે તેમાં દરેક કામનો પડછાયો દેખાઈ આવે છે. અનુભવ મેળવવા માટે લાંબો વખત, લાંબો ઉમ્મર. અને બીલકુલ નિશ્ચિંત તાની જરૂર છે.

૬૭ અપૂર્ણ નીચ પતિત માણસોજ અહંકાર કરે છે. તેમનો સ્વાર્થ એટલોજ કે પોતાની અપૂર્ણતા ઢાંકવી, પણ ખરું જોતાં તો તેઓ પોતાના દુર્ગુણો ખુલા પાડે છે.

૬૮ કહાપણનો સ્થંભ સહનશક્તિ છે. જેનું મગજ હલકું તે હમેશ નીચ વૃત્તિનો હોય છે. ધૈર્ય સંપૂર્ણતાની

મીલકત છે.

૯૯ ઉત્તમ કાર્ય કરનારાઓને લગતી વાતાંઓ તથા તવારીખો મન તથા આંખને તેજ આપે છે તેમ વિદ્યા તથા હઠાપણ જોડે ઓળખાણ કરાવે છે.

૧૦૦ સારાં માણસ જોડેજ એકક રાખ જે તારા લાગકનો ન હોય તેની જોડે ન બેસ.

૧૦૧ પોતાની પાસે ચાડીઆને આવવા દેવો નહિં કારણ એક પળમાં તે સો તોફાન ઉભાં કરે છે. તેમ પોતાની પાસે બોલાવીને તેને દબાવવો પણ નહિ. કારણ આખરે બીજા પાસે જઈ તારૂં તે જુકું બોલશે.

૧૦૨ રાજા પાસે કોઈની નિન્દા કરવીજ નહિ. નિરપરાધિ માણસના નિસાસાથી ડરતો રહે. નિરપરાધિ. માણસોના નિશ્વાસ બહુજ બરાબ અસર કરે છે.

૧૦૩ દુનિયામાં દ્રેષી માણસને તેનો દ્રેષજ બહુ છે. કારણ કે તે તેને હંમેશ આફત, દિલગીરી, અને શોકમાં રાખે છે. દ્રેષી બીજા માણસને બાળવાને અગ્નિ ચલાવે છે. જે બરાબર જોઈએ તો પોતાનેજ તે તેમાં બાળે છે.

૧૦૪ નરમાશ ને ધીમાશથી કાંઈ કામ થાય તેવું હોય તો ત્યાં ગુસ્સો અને સખ્તાઈ બતાવવાં નહિ. અને જે સખ્તાઈ તથા ગુસ્સાની જરૂર હોય તો નરમાશ ને મિત્રભાવ દેખાડવો નહિં.

૧૦૫ હંમેશ લોકોપર મહેરબાની બતાવી શકાતી નથી.

વખત આવે બ્રહ્મી પણ ચઢાવ. મલ્લમ પટ્ટા નકામા થઈ પડે ત્યારે જખમ ઉપર નસ્તર મૂકવાની પણ જરૂર પડે છે.

૧૦૬ જેના ઝાડનું મૂળજ કડવું હોય, તેને ઉત્તમ બાગમાં જઈને રોપીએ અને ઉત્તમ નદીનું પાણી સીંચીએ અથવા મીઠા પદાર્થોથી સીંચન કરીએ તો પણ આખરે પોતાની જાતને તે જણાવશેજ.

૧૦૭ નીચ સ્વભાવના માણસોની સોખત કરવી યા પ્રશંસા કરવી એ પોતાની આખરૂં ખોવાનું કામ છે, કારણ જે દુષ્ટ બીજમાંથી જન્મ્યા હોય તે પોતા પ્રત્યે ભલાઈ કરનારના ઉપર યુરાઈ કર્યા સિવાય આ દુનિયામાંથી ચાલ્યા જાય તે તેના ધર્મથી ઉલટું છે.

૧૦૮ હસતું મોઢું, ખુશમિજાજીપણું ને આનંદવૃત્તિ એ સખાવત કરવામાં ઘણું અગત્યનાં છે.

વિચાર રત્નમાલા.

- ૧ આત્મદષ્ટિનો વિસ્તાર, અલેહનું સામ્રાજ્ય, આનંદની મૌનતા, અને લેહનું મિથ્યાત્વ અનુભવ કરો.
- ૨ નમ્રતા, અંતઃકરણની શુદ્ધતા, બુદ્ધિબળ અને હિમ્મત, આ ચારથી કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.
- ૩ મન, વચન, શરીર, એ ત્રણેનું એક સરખું વર્તન થવું જોઈએ. જેવું મનમાં તેવું જ ક્રિયામાં.
- ૪ ગમે તેવું સાંભળાને કે દેખીને મન ખેદ કે આશ્ચર્ય ન પામે, તેવી સ્થિતિસ્થાપક દશા મનની થવી જોઈએ.
- ૫ પદાર્થ માત્રની કાળી બાબુ ન દેખતાં, ધોળી બાબુજ દેખવી જોઈએ. સૌંદર્યતાજ ભેવી, તેથી આપણો ઉદ્ધાર થાય છે.
- ૬ પવિત્ર મહાપુરૂષના ઉંચામાં ઉંચા જીવનને દૃષ્ટી આગળ રાખી પોતાના મન, વચન, શરીરને તે પ્રમાણે પ્રવર્તાવવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.
- ૭ મનને શુદ્ધ કરવા માટે કાયમ પવિત્ર મંત્રનો જાપ કરવો, અને મનને સ્થિર કરવા નિર્વિકલ્પ ધ્યાન કરવું જોઈએ.
- ૮ યોગમાત્રનું પ્રથમ દ્વાર પ્રેમ, વિશ્વાસ, સાહસ, અને સ્વાર્પણ એ વિના અન્ય નથી. સત્યને અનુભવવાની ઈચ્છા હોય તો એ ચારે વાત ધારણ કરવી.
- ૯ આત્મ પ્રેમમાં પ્રારબ્ધનો અવકાશજ નથી. એ તો કેવળ સ્વતંત્ર પુરૂષાર્થ છે. પોતાના વિચારથીજ સિદ્ધ

થાય તેમ છે. એ તત્વાભ્યાસિઓએ સારી પેઠે મનન કરી સંગ્રહવા જેવું છે.

૧૦ જેવું જેવું આત્મસ્વરૂપ તેવોજ તેનો અનુભવ, અને તેટલોજ તેને આનંદ. દષ્ટિમાં સર્વસ્વ છે. જેવી જેની દષ્ટિ હશે, તેવી સૃષ્ટિ થશે એ વાત સારી રીતે લક્ષમાં રાખવા જેવી છે.

૧૧ મૌન આનંદ વિના સ્વરૂપાનુસધાનનું અન્ય સ્થાનજ નથી

૧૨ પ્રકૃતિનો એક પ્રવિત્ર નિયમ, કે જે ઉદ્ભવન કરી શકાય તેમ નથી. તે એ છે કે, તમે કોઈપણ અપવિત્ર વિચાર, અમંગળ ધ્યાન, કે તેવું કૃત્ય ગમે તેવા એકાંત સ્થળે કરો, તો પણ તમને પ્રકૃતિના દંઢ અને કદી કોઈથી પણ ઉદ્ભવન ન થાય તેવા નિયમ પ્રમાણે, તેનાં કૃત્યનો બદલો મળશેજ. દુઃખ અને દારિદ્ર પોતા ઉપર આવી પડશેજ.

૧૩ સર્વ નિર્બળતા અને દુર્ગુણોનું મૂળ મુત્ર અજ્ઞાનજ છે. આત્માને ન ઓળખવો તેજ છે. લોકો પોતાના શરીરને આત્મા સમજે છે અને બાહ્ય જગત્માંથી સંપત્તિ પેદા કરી આનંદ મેળવવા ઇચ્છે છે, પરંતુ જડ શરીર એ આત્મા નથી. તમે પરમાત્મારૂપજ છે એવી દંઢ ભાવના કરો, અને તે સાક્ષાત્કાર કરો.

૧૪ સામાન્ય અજ્ઞાનતાના પેટા વિભાગમાં પ્રકૃતિના નિયમોનું અજ્ઞાનપણું પણ મનુષ્યોને બાધા કરે છે.

૧૫ તમે પ્રકૃતિને છતરી શકશો નહિં. એકાંતની એકાંત
ગુફામાં જઈને છુપું પાપ કરો તો પણ જે ભૂમી
ઉપર ઉભા રહી તે પાપ કરો છો તે ભૂમી ઉપર
ઉગેલું નિર્જીવ ઘાસ પણ તે વાતની સાક્ષી પુરશેજ.

૧૭ હૃદયમાં પાપી વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે તેના પરિ-
ણામેજ બાહ્ય જગત્માં દુઃખદાયક બનાવો આપણને
વિંટળાઈ વળે છે. આવા દુઃખનું ખરું કારણ ન
જાણવાથી મનુષ્યો પોતાની સ્થિતિને દોષ દે છે,
આસપાસના બનાવો ઉપર દોષ મૂકે છે. મિત્ર, બંધુ,
સગા, આદિનો દોષ કાઢે છે, પણ આ પરમ સત્ય
વાત સર્વત્ર જાણીતી થવી જોઈએ કે, જગત્ની
આંખમાં ધુળ નાંખવાનો પ્રયત્ન કરવાથીજ આપણે
પોતે અંધ બનીએ છીએ.

૧૭ પ્રકૃતિનો નિયમ ડંકો વગાડીને કહે છે કે પવિત્ર
રહો ! છતાં અપવિત્રતાનો અશ્રય હોયો તો દુઃખો
લોગવવાને પણ તૈયાર રહો.

૧૮ દૈવયોગે આવી પડતા વ્યાધિરૂપ અતિથિનો જેઓ
ઘટતો આદર સત્કાર કરતા નથી તેઓ ખરેખર
કંગાળ અને કૃપણ છે, મતલબ કે વ્યાધિ, એ
આત્મ જાગૃતિનું ઉત્તમ નિમિત્ત છે.

૧૯ દેહાધ્યાસ (અહંકાર) નો ત્યાગ કરવો, અને પોતાનો
અત્મા એજ પરમાત્મા છે એવો. સ્વાનુભવ કરવો
એ સર્વ પુસ્તકોનો સાર છે.

- ૨૦ જધા લેહભાવ અને બંધનોનું મૂળ કારણ તે મિથ્યા અહંકારજ છે. તેનો નાશ કરો એટલે આત્મા પ્રત્યક્ષ થશેજ.
- ૨૧ વાદ વિવાદથી સત્ય કદી પ્રાપ્ત થતું નથી, પરંતુ ખરા આતુર અને જાંભિર વિચારથીજ એ પ્રાપ્ત થાય છે.
- ૨૨ શરીર અને મનનો ખરેખરો અને વ્યવહારિક ત્યાગ જ્યારે થઈ શકે છે, ત્યારેજ આત્મામાં પ્રેમનો અગ્નિ પ્રજ્વલિત થાય છે, ત્યારેજ મનુષ્યના આત્મામાં રહેલાં સ્વર્ગનાં દ્વાર ખુલ્લાં થઈ જાય છે.
- ૨૩ કોઈએ આવીને કહ્યું કે લોક તમારે માટે આમ બોલે છે ને તેમ બોલે છે વિગેરે અરે ભોળા મનુષ્ય ! તું આવી વાતોથી તારા કર્તવ્યમાં અંતરાય પડવા ન દે, કેમકે જગત્ત્રય રેંટીઆમાં મનરૂપિ ત્રાક તું સિધ્ધિ નહીં રાખશે તો જરૂર કોકડું ઘુંચાશે ને તાંતણે તુટશે માટે તું એમાં લક્ષ ન આપ, ચિત્તમાં ત્યાગ અને આત્માનંદ ભરી તો જો, કે તે સઘળી બલાઓ આંખ મીંચીને ઉઘાડતામાં સાત સમુદ્રની પાર પહોંચી જાય છે કે નહિં ?
- ૨૪ સમદષ્ટિ તો ત્યારે પ્રાપ્ત થાય કે જ્યારે લોકોમાંથી ભલાઈ પુરાઈની ભાવના નષ્ટ થાય, રાગ દ્વેષનો અગ્નિ ખુલ્લો અને છાતીમાં ઠંડક થાય.
- ૨૫ જો આત્મારૂપિ મહારાજને મળવું હોય તો, કામના,

વાસના, ને ઇચ્છા રૂપિ પુરાણાં ને ફાટેલાં ચીથરાંને
ઉતારી મૂકો. રાબને ત્યાં તો રાબજ પરોણા હોય.

૨૬ મનમાં હરકોઇ પ્રકારની આશા કે ઇચ્છા હોય ત્યાં
સુધી વૃત્તિ એકાગ્ર થતી નથી. જેને કોઇ આવશ્યકતા
કે કર્તાવ્ય ઘસડી ન જાય તેજ શાંત બની શકે છે.

૨૭ અંદર દેહાભિમાન રૂપી મેલ રાખી ઉપર સોહંનો
ઢોળ ચડાવવો તે વ્યર્થ છે.

૨૮ દેહાદિ સ્વાપ્નને દૂર ફેંકીને, ભેદ ભાવનાનો ત્યાગ
કરીને, અંતર દષ્ટિ ઉઘાડો તો સંસારનાં સર્વ તત્ત્વ
તમારાં બની જશે અને એ સર્વને તમારી પોતાની
ઇચ્છાનુસાર નચાવી શકશો.

૨૯ લોકું અગ્નિમાં પડે છે એટલે અગ્નિનો ગુણ તેમાં
આવી જાય છે એવીજ રીતે જ્યારે મન
ચૈતન્યમાં થોડો કાળ અભેદ રહે છે એટલે તેમાં
વિચિત્ર શક્તિ આવી જાય છે.

૩૦ કોઇ મહાન્ કાર્ય માથે લીધું હોય તો નિરંતર
એકાંતમાં બેસી સર્વ દિશામાંથી વૃત્તિને ખેંચી લઇને
આત્મામાં અભેદ ભાવના કર્યા કરે એટલે યશઃકીર્તિ
ખેંચાઇને તમારે આંગણે નૃત્ય કરવા માંડશે.

૩૧ જ્યાં સુધી દેહમાં પ્રીતિ અથવા કોઇ પણ પ્રકારની
કામના હોય છે ત્યાં સુધી તો હૃદયમાંથી ભેદ
ઉપાસનાજ નીકળવાની. મન વિક્ષિપ્ત રહેવાનુંજ.

૩૨ જે પુરૂષ સંશય રહિત થઇને પોતાની જાતને પૂર્ણબ્રહ્મ,

શુદ્ધ સત્ચિદાનંદ જાણે છે અને સર્વમાં શુદ્ધ સ્વરૂપનેજ દેખે છે. તેના ભાગ્યમાંજ નિર્ભયતાનું સામ્રાજ્ય છે બીજા કોઈના નસીબમાં નથી.

૩૩ જો પૂણું ત્યાગ કર્યો હોય તો પછી સર્વ જગત્ તમારુંજ છે. ખરી રીતે તો શક્તિઓ-સિદ્ધિઓ તમને જોળતી આવે એજ રસ્તો પકડવો જોઈએ. તે શક્તિઓની પાછળ તમારે દોડવું ન જોઈએ. પોતાની તૃષ્ણાઓમાં બંધાઈ રહેલાંઓજ માત્ર ભૂત પિશાચનાં રૂપ ધારણ કરે છે,

૩૪ જ્યારે તમે નિરિચ્છ અને નિઃસ્પૃહ થશો ત્યારેજ તમે જગત્ તરફથી સન્માન પામશો.

૩૫ જ્યાં સુધી ઇચ્છાઓ કરો છો ત્યાં સુધી તમે એક માંગણુ ભિખારી છો. જે વખતે ઇચ્છાઓને તમે લાત મારો છો અર્થાત્ ઇચ્છા રહિત થાઓ છો તેજ ક્ષણે તમે દેવ બનો છો.

૩૬ દેહાભિમાન અને દેહાધ્યાસને નિમૂળં કરવું એ અનંત જીવનનું પુનરુજ્જીવન છે. જેટલા પ્રમાણમાં આ પ્રમાણે જીવતા છતાં મૃત્યુ પામેલા જેવા બનીએ છીએ તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણું કયું સિદ્ધ થાય છે.

૩૭ જગત્ આપણે માટે શું કહે છે તેના જે ક્ષણે આપણે વિચાર કરવા માંડીએ છીએ, તેજ ક્ષણે આપણે સત્ય જીવનમાંથી અહ, મમત્વ રહિત જીવનમાંથી પતિત થઈએ છીએ આપણા ચારિત્રને

ખીલવવા માટે દુઃખ જરૂરનું છે.

૩૮ જ્યાં સુધી આપણે પોતાના શરીરના બનાવની વૃત્તિ-
વાળા અને પોતાને નુકસાન કરનાર પ્રત્યે વેર લેવાની
વૃત્તિવાળા છીએ ત્યાં સુધી આપણે સત્ય જીવનથી
મરણ પામેલાજ છીએ, માન અપમાનનો પ્રસંગ
આવતાં તેની જરા પણ આપણા ઉપર અસર થવા
ન દેવી એ આપણા મહાનુપણાની ઉત્તમમાં ઉત્તમ
કસોટી છે..

૩૯ તમે નિરુપદ્રુપણાના ઠરવાજામાંથી સ્વામીપદના મેહેલમાં
પ્રવેશ કરો. આત્મજ્ઞાનના ઠરવાજામાંથી મુક્તિપદના
ખુલ્લા મેદાનમાં વિચરો જે કાંઈ તમારી પાસે છે તે
અન્યને આપી દો. તે સર્વ ઉપરથી તમારો હાથ
ઉઠાવી દેવો. અને પછી જુઓ કે તમે અખિલ
બ્રહ્માંડના સમ્રાટ અને અધિરાજ બની જશો.

૪૦ કિંવ્ય સ્વરૂપ સાથેનો સંબંધ શાથી છુટે છે? બાહ્ય
અસર, લોકો સાથે હક ઉપરાંત સંસર્ગ રાખવો અને
ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક જીવનમાંથી ઘણીવાર વિમુખ રહેવું.
આ સર્વ બાબતોને લઈ ઉચ્ચ સ્થિતિમાંથી આપણા
અધઃપાત થાય છે.

૪૧ હે આત્મન! તું શુદ્ધ છે, અવિનાશી છે. તું સર્વ
જ્ઞાનરૂપ છે, તું સર્વ શક્તિ રૂપ છે. તું સર્વ
શક્તિનો નિયંતા છે. તું સર્વ સૌંદર્યનો ઠાતા છે.

તું આ વિશ્વમાં સકળ આનંદ સ્વરૂપ છે. આ શરીર તે તું છે એમ માનીશ નહિં. આ જગતની વસ્તુ ઉપર તું આધાર રાખીશ નહિં. એ બધાથી તું પર મા. તેનો વિચાર કર. શત્રુ અને મિત્ર તું પોતેજ છે.

૪૨ કુદ્ર સ્વાથી^૧ ઇચ્છાઓ કે જે તમને શુંગળાવી નાંખે છે તેનો ત્યાગ કરવાથી તમે નિવૃત્તિની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકશો. ઇચ્છાઓનો ત્યાગ કરો એટલે તમે લોહચુંબકની માફક આકર્ષણ સ્વરૂપ બનનો.

૪૩ દુનિયાની દૃષ્ટિમાં જે કંતેહ જણાય છે તે તો કેવળ ઇદ્રિયોનો ભ્રમ છે ખરી કંતેહ તો ત્યારે તમને મળે છે કે જ્યારે તમે “હું પરમાત્મ સ્વરૂપ છું” “હું દિવ્ય સ્વરૂપ છું” હું જાતેજ કંતેહરૂપ છું એવી ભાવના કરશો.

૪૪ પરમાત્મ સ્વરૂપ અને આનંદ પ્રાપ્ત કરવાનો રાજમાર્ગ હું પોતેજ સાક્ષાત્ પ્રભુ અને આનંદ સ્વરૂપ છું, એવી આત્મ પ્રતીતિ કરવી તેજ છે.

૪૫ મનુષ્યની સંગતિ અને કૃત્ય ઉપરથી તેના ઉચ્ચ નિઃચ જીવનની તુલના કરશો નહિં. પણ તેના આંતર વિચારો ઉપર ખરું ધોરણ બાંધવાનું છે, જ્યાં આપણે વિચારો હોય છે ત્યાજ આપણે હોંધએ છીએ.

૪૬ તમારામાં ઉચ્ચ વિચારોને ઉત્પન્ન કરી શકે તેવા તેમજ તમારા હૃદયમાં દિવ્યતા, ઉત્સાહ, આનંદ અને ઉન્નત ભાવ પ્રેરે તેવા શબ્દોને તમે પાસે રાખો,

નોટમાં ઉતારીને પાસે રાખો પછી જ્યારે કોઈ વખત પ્રતિકુળ સ્વભાવવાળા માણસ સાથે વાતચિત્ત પ્રસંગ આવ્યા પછી તમારા મનને તે થયેલી વાતચિત્તમાં જવા ન દેતાં તરતજ તે નોટ બુકમાંના ઉત્તમ ઉત્તમ ફકરાઓ તમારે વાંચવા અને મનને સ્થીર કરવું.

૪૭ ઓ રાજધિરાજ ! આત્મદેવ ! અજ્ઞાનાવરણમાં દાસત્વ ના સ્વીકારો, ઉઠો, જાગૃત થાઓ, ને તમારી પરમ સત્તા અનુભવો. તમે ઈશ્વર છો, તમે ઈશ્વર છો, તમે ઈશ્વર છો. ખીજું કંઈ નથી.

૪૮ તમને બંધનમાં કોણ નાખે છે ? તમને દાસત્વ કોણ આપે છે ? તમારી પોતાની તૃષ્ણાજ, રાજ સમક્ષ સંકેત પામે છે. હરો છે, કોકડું વળે છે, કારણ કે તમે તેમની કૃપાની અભિલાષા રાખો છો. ઈચ્છાઓથી મુક્ત થાઓ તો બાદશાહોના પણ તમે બદશાહ છો.

૪૯ દરેક કામ કરતી વખતે ઉંચામાં ઉંચી ભાવનાથી તે કામ શરૂ કરવું. તેનું રહસ્ય કે ફળ ઉંચામાં ઉંચી કોટીવાળું કહપવું અને તેમાં તદાકાર તદ્રુપ થઈને તે કામ કરવું અને તે સર્વકામ આત્માની ઉચ્ચ ભુમિ માટેજ કરવું.

૫૦ એક ઉપયોગી સૂચના એ છે કે પ્રાતઃકાળે તમે જ્યારે પથારીમાંથી ઉઠો અથવા જ્યારે ફરતા હો કે કંઈ કાર્યમાં મશ્ગુલ હોય તે સમયે તમારા વિચારોને

શ્રમણામાં ન રાખો. નિરંતર આત્મકેન્દ્રમાં રિથર રહો. કદી પણ દૂર ન ખસો.

૫૧ ચિત્તની એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરવા માટે કહો, કે સમાધિ અવસ્થાએ પહોંચવા માટે “કેવળ પ્રકાશમય છું. આ સર્વ વ્યવહાર પ્રકાશમય છે” એ ભાવના અત્યંત હિતકારક હોઇ, આવશ્યક છે.

૫૨ સંસારિક ઉપાધિ અને સુખ દુઃખથી જે પર રહી શકે છે, તે લોકોજ સાચા સુખી છે, સુખ અને દુઃખ બંનેનો ત્યાગ કરવામાંજ, આનંદથી ભોગવવા-સાચા સુખનું રહસ્ય સમાયેલું છે, જે સુખનો સ્વીકાર કરે છે તેણે દુઃખના ભોગ પણ થવુંજ જોઇએ.

૫૩ આત્મ અનુભવમાં મગ્ન રહેતાં કોઇ વિશ્લેષ પાડી શકશે નહિ. પ્રકૃતિ મુક્ત પુરૂષની દાસી બની રહે છે સત્તાને સત્ય બનાવવામાંજ તમે અધોગત થાઓ છો. મનુષ્ય જે વખતે જગત્માં દશ્ય પદાર્થોમાં કાર્ય કરણ સત્તાનો વિશ્વાસ રાખી તેને સત્ય (પ્રાપ્તવ્ય તરિકે) માનવા માંડે છે, તેજ પળે તેની અધોગતિ થાય છે.

૫૪ તમને નુકશાન કરવા જેઓ ઇરાદો રાખતા હોય તેમના લણી મમતા અને પ્રેમભરી લાગણી દર્શાવો. બીજાઓના અવાસ્તવિક અભિપ્રાયોનો વિચાર ન કરતાં કાયમ પરમેશ્વર સંબંધીજ વિચાર કરો. પ્રભુતામાં

વિરામ પામો.

૫૫ કાંઈ પણ આશાના પાશમાં ન બંધાઓ, ચિંતા, ભય, ઉપાધિથી દૂર રહો, તમારી વાસનાઓ તમારી નિર્બળતા છે. પોતાની વાસનાઓથીજ મુશ્કેલીઓ અને વ્યાધી ઉત્પન્ન થયાં છે તેમ બરાબર સમજો.

૫૬ જ્યારે જ્યારે નિર્બળતાને અંતઃકરણમાં સ્થાન આપી-
એ છીએ, કે વિષય સુખની વાસનામાં ફસીએ છીએ,
ત્યારે ત્યારે દુષ્ટ વિચારરૂપી દુશ્મનો નાના પ્રકારનાં
મોહક સ્વરૂપ કરી મોહ જાળમાં ફસાવે છે આત્મ
સાક્ષાત્કારની ઇચ્છાવાળાએ તો નીચ વૃત્તિઓ નિમૂળ
કરવીજ જોઈએ. એ વૃત્તિઓના મૃત્યુમાંજ તમારું
સાચું જીવન રહેલું છે.

૫૭ લેવામાં નહિં પણ દાન કરવામાં, ત્યાગ કરવામાંજ
સાચું સુખ સમાયેલું છે. જે ક્ષણે તમે યાચના કે
પ્રાર્થના કરવાનો ભાવ તમારા અંતઃકરણમાં લાવો
છો તેજ ક્ષણે તમે તમારી શક્તિને સંકેલી લ્યો છો.
તમારું આત્મજાળ સંકોચાઈ જાય છે, ને તમે તમારા
આત્મસુખથી વિમુખ થાઓ છો.

૫૮ દોષો થવાનું કારણ શોધી તે સંબંધી વ્યાખ્યાન તમે
તમારી જાતને સંભળાવો. તેમજ તમારા ઉપદેશક
બનો. પોતાનું કામ પોતેજ કરવું જોઈએ. ઉપાધિનું
મૂળ અજ્ઞાનજ છે આત્માનું અજ્ઞાન, દેહમાં મિથ્યા
અધ્યાસ અને બહારના પદાર્થોમાં સુખની ઇચ્છા,

- એજ દુઃખ, શોક, ખેદ કે ઉપાધિનું મૂળ છે.
- ૫૯ મનુષ્ય જ્યારે ભયંકર દુઃખવાળું પરિણામ સહન કરે છે, ત્યારેજ પોતાની નીચ વાસનાનો ત્યાગ કરે છે. એકજ વખત પવિત્ર વિચારોને પોષણ આપવામાં વિજય મળ્યો, તો પછી ગમે તેટલો વખત પણ ચિત્તની એકાગ્રતા રાખી શકશે.
- ૬૦ પોતાનો હૃદ્ બળવવો સહેલો છે, પણ ધર્મ બળવવો મુશ્કેલ છે. ફળ ખાવા તૈયાર હોય છે પણ ખીજ રોપવા અને પાણી પાવાનો ધર્મ બળવવા તૈયાર રહેનાર થોડા છે. કર્તાવ્યને વળગી રહો, ફળ મળશેજ. જે આત્મસેવા કરી શકે છે તે દેશસેવા કરી શકશે. બોલવા કરતાં આચરણથી ઉપદેશ કરો.
- ૬૧ નીચે રહેલાની યુમ કોઈ સાંભળશે નહિં, શુદ્ધ આચરણના શીખર ઉપર જઈ યુમ મારો સર્વ સાંભળશે. જગત્ને જાગૃત કરવાની ઇચ્છા હોય તો તમિ પહેલા જાગૃત થાઓ, તમે જેટલે અંશે જાગ્યા હશે તેટલે અંશે જગત્ને જાગૃત કરી શકશો, જેના ઉપર ઉભા રહી આખી પૃથ્વીને હલાવી શકો તે સ્થાન તમારો આત્મા છે.
- ૬૨ પોતાના માર્ગનો ભોમિયો પોતેજ છે, દુર્બળ મનને આત્મ લાભ થતો નથી. જગત્ સાથેનો સંબંધ આપણી હિમ્મત અને લાવનના પ્રત્યુત્તર જેવો છે.
- ૬૩ જેવી લાવના તેવું ફળ, ખાડો ખોદે તેજ પડે. જે

દોષ આપણે બીજામાં શોધીએ છીએ, ખરી રીતે તેજ દોષ આપણામાં લાવીએ છીએ. લાયક થાઓ, ઇચ્છા નહિ કરો તો પણ તમને મળશે. મોહ અને અહંભાવનો ત્યાગ કરીનેજ મહાત્માઓએ અમરપણું મેળવ્યું છે.

૬૪ મન પવિત્ર થયા સિવાય જ્ઞાનનો રંગ ચડનાર નથી વિષયોમાં ઝેર સાથેજ રહ્યું છે, કારણ કે તેની મીઠાશ ઝેરની અસર કર્યા વિના ક્યાં રહે છે? વિષયો જેને ડોલાવી શકતા નથી તેજ દુનિયાને ડોલાવે છે.

૬૫ તેલ, બત્તી ઉપર ચડવાથી પ્રકાશરૂપ બને છે, તેમ શક્તિનો વ્યય નીચલા ભાગમાં ન થતાં ઉપરના ભાગ તરફ ચઢે તો, આકર્ષણશક્તિ, તેજની વૃદ્ધિ અને પરમાનંદ પ્રાપ્ત થાય છે,

૬૬ બ્રહ્મચર્યની પૂર્ણ જરૂર છે. બાપનો કુવો કહેવાથી તૃષા છીપતી નથી, પણ પાણી પીવાથીજ. શાસ્ત્રો રાખવા કરતાં તે પ્રમાણે વર્તન કરો. સત્યનો જય થાય છે. પ્રેમને શુશામત ગમતી નથી.

૬૭ રાખી મૂકવાજ હોય તો પરથર અને સોનું સરખાંજ છે. જ્ઞાનની આપ, લે ન કરવાથી પોતાનેજ નુકસાન છે. અપચાથી અશક્તિ અને અશુદ્ધતા ઉત્પન્ન થાય છે. જઠર સારી સ્થિતિમાં ન હોય તો ચિંતા અને ઉચ્ચાટ વધે છે. તબિયત સારી ન હોય તો સહજમાં ગુસ્સો ચડે છે-

૬૮ પ્રદ્યુમ્નચર્યાના અભાવે આત્મિક અને શારીરિક શક્તિનો પણ અભાવ થાય છે.

૬૯ સ્વાર્થ અને દેહભાવના અહંકારનો નાશ કરવો તે ધર્મ છે.

૭૦ મુશ્કેલી ભર્યાં કાર્યથી જેનું મન ડગી જાય છે તે મનુષ્ય છતાં જાડથી પણ હલકો છે. રાત્રી હો કે દિવસ, પવન હો કે તોફાન, પણ અરણ્યનાં વૃક્ષો તેને ક્યાં ગણુકારે છે ?

૭૧ જે વસ્તુ વડે મન અને બુદ્ધિ પોતાના અનિર્વચનીય મૂળ સ્થાન પરબ્રહ્મ તરફ વળીને તેમાં મળી જાય છે એવો ગહન વ્યાપાર તે ધર્મ છે.

૭૨ એકાગ્રતાને લીધે મનને જ્યારે સમાધિ ચડી જાય છે, ત્યારે તેનામાં પ્રકાશ પડે છે. અને એવી સમાધિ ચડતાં સત્યનો વરસાદ વરસે છે. જ્ઞાનનો પ્રવાહ ચાલવા માંડે છે. અને વિશ્વનાં સર્વ ગુપ્ત સર્વો સમજાય છે.

૭૩ વિભાવમાંથી એક ક્ષણ પણ મુક્ત થવું તેનું નામજ ખરો આનંદ છે.

૭૪ સર્વાત્મનિષ્ઠ મનુષ્યને આખા જગતે એક બાળુ થઈને માર્ગ આપવો જોઈએ, જગતના પ્રભુ તમે થાઓ, નહિં તો જગત તમારા પરજ પોતાનું પ્રભુત્વ જમાવી દેશે.

૭૫ બીજાના વર્તનમાંથી દોષો કાઢવામાં આપણે આપણી

શક્તિનો જેટલો વ્યથા વ્યય કરીએ છીએ તેટલીજ શક્તિ આપણું વર્તન ઉચ્ચ બનાવવાને પુરતી થાય તેમ છે.

૭૬ કેવળ તમારા મનનીજ કલ્પના તમારા મિથ્યા, સંકુચિત, એક દેશીય, માયિક એવા અહંભાવપર સત્તા ચલાવે છે. તમારા નસીબના સ્વામી તમેજ છો. તમારે જોઇએ તો ભય અને નરકની અંદર અથડાતા તેમના નીચ ગુલામ રહો, અને જોઇએ તો જન્મ સિંધ હકકનો વૈભવશાળી મુકુટ ધારણ કરો.

૭૭ આત્માની જેટલે નજીક આપણે હોઇશું તેટલા અધિક આપણી આસપાસ સમાનશીલ મનુષ્યો ઉપસ્થિત થશે. માત્ર, પ્રથમ તમારેજ સત્યના ઝરાની પાસે ઉભા રહેવું જોઇએ.

૭૮ ત્યાગ એટલે પોતાનું સર્વસ્વ સત્ય સ્વરૂપને અપર્ણ કરવું તે. આત્મજ્ઞાન વિના કાર્ય કરનાર મનુષ્યની રિયતિ અંધારી કોટડીમાંના મનુષ્ય જેવી થાય છે.

૭૯ દીન અને પતિત લોકોને ખરી લાગણીથી અને માતાના જેવા પ્રેમથી જે જીવે છે તેજ ખરો ઉદાર મહાત્મા છે.

૮૦ ઉત્સાહ ભાંગ કરનારી ટીકા કરવા કરતાં આશાજનક સ્નેહ ભરેલા ઉપદેશનીજ જરૂર છે. ગટરનો બધો કાદવ રસ્તા ઉપર પાથરવાથી હિતકારી પરિણામ નહિ આવે, તેવીજ રીતે બીજાના દોષો તરફ કરડી

નજર રાખવાનું પરિણામ સારું નહિં આવે શાંતતા અને શુભેચ્છાઓ પાણીનો પ્રવાહ એ ગટરમાં વહેવરાવો જેથી બધો કાદવ આપોઆપ ધોવાઈ જશે.

૮૧ જ્યારે ટીકા રૂપ કાતર આપણા ઉપર ચાલતી હોય, ત્યારે આપણા અંતરમાં શું છે. તે તપાસી જોવું. કદાચ ક્ષુદ્ર મનોવૃત્તિઓ તરફ ઘસડાઈ જવાની ઈચ્છા દિલમાં પેદા થઈ હશે અને તેથીજ આ ચેતવણી કાં મળી ન હોય? આવી ટીકાથીજ ભયંકર સ્થિતિ વિષે સાવધ રહેવાય છે તેમ સમજો.

૮૨ જે પુરૂષ લોક નાયક થવાને લાયક હોય છે તે કદી પણ “મારા સોબતીઓ મૂર્ખ છે. મારા અનુયાયીઓ બેઈમાન છે, લોકો કુતબ્બી છે, સમાજમાં કીંમત કરવાની શક્તિ નથી.” એવો બડબડાટ કરતો નથી. નિરાશાથી હારીને ભાગી ન જતાં તેની સામે થવામાં બરૂં સામર્થ્ય રહેલું છે.

૮૩ સ્વાનુભવ કરતાં વધારે યોગ્ય બીજો કોઈ ગુરૂ નથી. તમારી શક્તિઓને ઉંચા વિચારો તરફ વાળશો તો ક્ષુદ્ર વિષયાશક્તિ વિષે વિચાર કરવાનો સમય પણ તમને મળશે નહિ.

૮૪ બીજાની હાજરીથી સંકોચાવું એ ખરા દેવ (અંતર આત્મા) નો દ્રોહ કયા બરાબર છે અંતરાત્મા સાથે પ્રમાણિકપણે વર્તવાથીજ તમે જગતમાં પ્રકાશ ફેલાવી શકશો.

- ૮૫ જેની વૃત્તિ સ્વતંત્ર હોય છે તે પોતાના આત્મા સાથે પ્રમાણિકપણે વર્તે છે, અને આત્મ સંતુષ્ટ બને છે.
- ૮૬ જ્યાં ઉદ્યોગનો તિરસ્કાર કરવામાં આવે છે ત્યાં પરિણામ શુન્યજ સમજવું. દુઃખ અને દારિદ્ર વગર તેડયે આવવાનાજ.
- ૮૭ જેવા તમે વિચાર કરો છો તેવાજ તમે થશો. જેવી તમારી મતિ છે તેવીજ તમારી ગતિ થશે. કર્મનો સજ્જ કાયદો તમને કદી પણ છોડશે નહિં.
- ૮૮ કૃત્રિમ પ્રેમ અને કૃત્રિમ સહૃદયતા ધારણ કરવી એ ઇશ્વરનું અપમાન કર્યા બરાબર છે.
- ૮૯ લોકો બીજાની કૃતમતા માટે બડબડાટ કરે છે. કોઈનું જરા કાંઈક કામ કયું હોય, તો બળાત્કારે વ્યાજ સહિત બદલો લેવા દોડાદોડ કરી મૂકે છે. પરંતુ જરા ધીરજ રાખો. શાંતિ પકડો. આ હાથે નહિં તો બીજા હાથે પણ તમને તે બદલો મળશેજ.
- ૯૦ તમારું નિઃસ્વાર્થ કર્મ ઇશ્વરને દેણદાર બનાવે છે લેતી વખતે તેણે જે હાથ વાપર્યો હતો તે હાથ કદાચ આપતી વખતે ન વાપરે. પરંતુ કોઈ બીજા હાથ દ્વારા તે તમારું દેવું વ્યાજ સહિત ચુકાતી દેશે.
- ૯૧ દોષ શોધવાની દૃષ્ટી ફર કરીને, શુભ આહુક્તા વધારો. બંધુભાવ, કાર્ય કરવાની વૃત્તિ, સંપર્કની કામ કરવાની ટેવ, અને મહેનત ભરેલાં કાર્ય કરવાની,

- ટેવ, અને મહેનત ભરેલાં કાર્ય કરવાની, હાસ ઘણી આવશ્યકતા છે.
- ૯૨ શત્રુતા રાખવાથી અને વેર લેવાથી આપણું કલ્યાણ થશે નહિં. પણ આપણું કર્તવ્ય બ્રહ્મવવાથી અર્થાત્ પ્રેમ રાખવાથીજ કલ્યાણ થશે. પ્રેમ સર્વને જીતે છે. પ્રેમથી આખી દુનિયા તમારી છે એવો અનુભવ તમને મળી શકશે.
- ૯૩ દરેક વસ્તુની તેનાં નામ ઉપરથી નહિં પણ ગુણદોષ ઉપરથી પરિક્ષા કરતાં શીખો તમારે પોતેજ તમારી બાબતનો વિચાર કરીને તમારો માર્ગ નક્કી કરવો જોઈએ.
- ૯૪ સતત કર્મ-પુરૂષાર્થ અદૃશ્ય રીતે તમને ઉચ્ચ પગ-થીએ ઉપર અને ઉપર લઈ જાય છે મન લગાડીને ખરાં કાર્ય કરો.
- ૯૫ તમારું કર્મ સફળ કરવું હોય તો તેના પરિણામ તરફ ધ્યાન આપશો નહિં. ફળની આશા રાખશો નહિં. આપણા સ્વાર્થ મૂલક બળભળાટથીજ સર્વ કાર્ય બગડે છે. લોકો તરફથી કશાનીએ અપેક્ષા રાખશો નહિં. અને તમારા કર્મો ઉપરની અનુકુળ કિંવા પ્રતિકુળ ટીકાઓથી ગભરાશો નહિં.
- ૯૬ ફક્ત યોગ્યતાજ મેળવો, ઇચ્છા કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. દીવાએ ફક્ત બળતા રહેવું જોઈએ. પતંગોને આમંત્રણ કરવાની જરૂર નથી.

- ૯૭ સદા દાતાર બનો. નિર્પેક્ષ સેવા કરનારા બનો. યાચનાની આશાભૂત વૃત્તિને તમારામાં પેસવા દેશો નહિં.
- ૯૮ પોતાના અંતઃકરણમાં શુદ્ધતા અને પવિત્રતા લાવો. એટલે અશુદ્ધ કે અમંગળ કાંઈજ તમારી સામે આવી શકશે નહિં.
- ૯૯ આત્મ વિશ્વાસ એજ આનંદ અને સુખનું મૂળ છે. પોતાની જીતને પતિતકે પાપી માની બેસશો નહિં. તમે અનંત અને સર્વ શક્તિમાન ઇશ્વર છો.
- ૧૦૦ જેવી તમારી ભાવના હશે તેવાજ તમે બનશો. તમે તમારી પોતાની જે કિંમત ઠરાવશો તેના કરતાં અધિક કિંમત કોઈ કરી શકશે નહિં.
- ૧૦૧ વિચાર એ નસીબનું બીજું નામ છે જેવી જેની મતિ તેવી તેની ગતિ. જ્યાં તમારા હાથ કામ કરે છે, ત્યાં તમારું હૃદય પણ રાખો, હાથ પગ કામ કરવા વડે સદા ગરમજ રહેવા લો, માત્ર મગજ ઠંડુ અને શાંત રાખો.
- ૧૦૨ સુચના જેટલી મોઘમ આપવામાં આવે તેટલી તેની અસર વધારે થાય છે બળાત્કારે નીતિનો ઉપદેશ આપવાથી સાંભળનારની વૃત્તિ તેથી વિરૂદ્ધ ચર્તવા તરફજ દોરાય છે.
- ૧૦૩ લોકો પોતેજ પોતાની કલ્પનાથી આસપાસ કારાબંદ અને નરકવાસ બનાવે છે અજ્ઞાનતા, નીચ અહંત્વ,

કુદ્ર સ્વાર્થિ સ્વભાવ, કે જે તમારા દિવ્ય જીવનને
નરક સમાન બનાવે છે, એ સર્વને જ્ઞાનાગ્નિમાં
ખાળીને ભસ્મ કરો.

૧૦૪ સાવધાન અને હુંશીઆર રહો, થોડો વખત પણ
દુનિયાની વસ્તુની અસરથી અલગ રહો. આત્મામાં
સ્થિત થાઓ, અંતરકુંજ થાય તેવાં પુસ્તકો વાંચો.
સત્સંગમાં રહો અથવા સદા એકાંત સેવો. કેટલોક
વખત ધ્યાનમાં ગાળો.

૧૦૫ તમારી વાસનાઓને ઇચ્છારૂપી સાંકળોથીજ તમે
બંધાયેલા છો એજ તમને બંધનકર્તા છે.

૧૦૬ સત્યને જાણવા માટે, દિવ્યતાનો સાક્ષાત્કાર કરવા
માટે તમારી બહાલામાં બહાલી, પ્રીયમાં પ્રીય
ઇચ્છાઓને વિધી નાંખવી પડશે. પ્રીય લાગતાં
તમારે તોડી નાંખવાંજ જોઇએ, દેહમાંની વાસનાઓ,
જગત્ની જાળો તોડી ફેડીને દૂર નાંખી દેવી જોઇએ.

૧૦૭ તમારે પવિત્ર થવા માટે જમોને અધમાવસ્થાએ લેઇ
જનાર અધોગતિએ પહોંચાડનાર તમારી વિષય વાસ-
નાઓથી તમારે સ્વતંત્ર થવુંજ જોઇએ. ભોગ આગ્યા
વિના આત્મ સાક્ષાત્કાર થવો કઠીન છે.

૧૦૮ હૃદયમાં પાપી વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે, તેના પરિણામેજ
બાહ્ય જગત્માં દુઃખદાયક બનાવો આપણને વિંટળાઇ
વળે છે. પવિત્ર રહો ! પવિત્ર રહો ! છતાં અપવિત્ર-
તાનો આશ્રય લ્યો તો તેનાં ફળ ભોગવવા તૈયાર રહો.

વિચાર રત્નમાલા.

- ૧ કુદરતની સુરરતા રંગે રંગે પોતામાં ઉત્તરવી તે જીવનનો ખરો આદર્શ છે.
- ૨ કુદરતની સુધારણાને તમે રોગ કહો છો પણ તેની જરૂરીયાત છે. તે તમને સુધારવા મદદ કરવા માટેજ પ્રયત્ન કરે છે. રોગ દ્વારા તે તમારા શરીરમાંથી ઝેર બાહાર કાઢે છે કુદરતી પ્રવૃત્તિ ઠીક નથી લાગતી તેથી રોગ ખરાબ દેખાય છે. વિના જરૂરનાં તત્ત્વો અંદર નાંખવા તે રોગ છે. તે બાહાર નીકળવાથી શાંતિ થાય છે.
- ૩ પોતાની હાજરો માટે બીજા ઉપર આધાર સખવો અને પોતે બીજાને આધાર આપવો. માગીને દ્યે નહિ પણ આપીને દ્યો. બધાની મદદ હશે તો તમે નિર્અભિમાની થઈ શકશો.
- ૪ સ્થુલ જગતનું મૂળ કારણ ઇચ્છા છે, આ જડ દેખાય છે તે ઇચ્છાનું રૂપ છે. ઇચ્છા પ્રવાહી પદાર્થ છે તેનું નક્કરરૂપ આ જડ દશ્ય છે. આત્મ દૃષ્ટિ વિકાસ થઈ છે તે આ પ્રમાણે સર્વ વ્યાપિ ઇચ્છા બળને જીવે છે.
- ૫ જેમ મનુષ્ય મહાન તેમ તેની ઇચ્છાની નજીક પ્રાપ્તિ સિદ્ધ થાય છે.
- ૬ વ્યવહાર જ્ઞાન સત્તા આપે છે પણ આત્મા જ્ઞાન આનંદ આપે છે. વ્યવહાર જ્ઞાન બળ આપે છે અત્મજ્ઞાન આનંદ આપે છે. વ્યવહાર જ્ઞાન શરીરને

- સ્પર્શે છે. આત્મજ્ઞાન આત્માને સ્પર્શે છે.
- ૭ દરેક જીવંત વસ્તુમાં શાશ્વત રસ રેડાયેલો છે તેને લેટીએ છીએ, તેને દેખીએ છીએ, ત્યારે આપણી નજરખંધી ખુલી જાય છે તે મુક્ત થાય છે.
- ૮ છુટા છુટા મંકોડા કોઈ કામના નથી. સાંકળ ઉપ-યોગમાં આવે છે તેમ ઉચ્ચ કોટીના લોકો શરીર તથા મનવડે અન્ય તરફથી છુટા થવા કદી ઇચ્છતા નથી. તેઓને પેહેલેથીજ લાન થયેલું છે કે સર્વ સાથે આત્મિક સંબંધ રાખવાથીજ આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે.
- ૯ ઇચ્છાઓ સાધનને સાધ્ય મનાવે છે, ખરી જીંદગી લખ્મ થાય છે છતાં ઇચ્છાઓ નાચ્યા કરે છે. વિચાર કરતાં ઇચ્છાઓ દ્રોહ કરતી માલુમ પડે છે.
- ૧૦ અનેક જીવોના જુદા જુદા અનુભવો એક બીજાને મદદગાર-ઉપયોગી હોવાથી તે રસ્તે થઈ એક બીજા પાસેથી લઈ સર્વે એકસ્થાને પૂર્ણપણે આવી મળે છે.
- ૧૧ વિશ્વદષ્ટિ કરવા માટે આપણે અખંડ પ્રહ્માંડ સાથે આપણી લાગણીઓ જોડી દેવી પડે છે.
- ૧૨ કુદરતના કાયદાને અનુસરતું જીવન ગાળવામાં આવે છે તેમ તેમ તેને પ્રજ્ઞાજ્ઞાનના ઉંચામાં ઉંચા હક મલતા રહે છે.
- ૧૩ મક્ત કાંઈ મલતું નથી. દેહલાન સ્વાર્થલાન ભૂલતાં પોતાને સ્વાર્થ સધાતો જાય છે.

- ૧૪ નિષ્કામપણે આપ તને મલકે. સ્વાર્થબુદ્ધિથી પ્રયત્ન કરનાર બીજાની અવગણના કરે છે. બીજાને પોતાનું લક્ષ્ય સમજે છે.
- ૧૫ સાચું જીવન સાક્ષાત્કાર કરવો તેજ છે. અણુએ અણુમાં તેને જોવો. વિકલ્પોને મારો. બ્રહ્મ સ્વરૂપ છું. આવિકલ્પથી અન્ય મનોવિકલ્પને હટાવો.
- ૧૬ બ્રહ્મકલ્પના નથી પણ સાચું સત્ય છે. મનને ધુંધવાડનાર નથી પણ અમર્યાદિત દૃષ્ટિવાળું છે.
- ૧૭ જે જીવન રસ જગતમાં અનેક પર્યાયો બદલાવે છે તેજ જીવન મારામાં છે.
- ૧૮ સર્વમાં જીવન છે. આ વિશ્વ જીવન રસથી ભરપૂર છે. મોજાંની માફક જીવન અથડાય છે. તેને જન્મ મરણ કહે છે.
- ૧૯ દ્રષ્ટિની વિશાળતા એ બહારની ક્રિયા નથી, પણ અંતર્ દૃષ્ટિની ક્રિયા છે. તેમાં દરિઓ ઉલેચી ચાલવા જેવું નથી પણ દરીયામાં વહાણ ઉતારી તરવા જેવું છે એક પછી એક સર્વનો અનુભવ કરવા જેવું નથી પણ પોતાની અંદરનો નિશ્ચય કરવાથી સર્વનો અનુભવ થાય છે.
- ૨૦ સર્વનો અનુભવ કરવાનો પ્રયત્ન તમને થકાવનાર થશે. દૃષ્ટિ મર્યાદા વિસ્તારવાથી પોતાનો ભાર હલકો થાય છે. સાંકડી દ્રષ્ટિ મૂકી દઈ સર્વ સાથે મળવાથી

એક રસ થયાય છે.

૨૧ યુક્તિથી ભાર ઓછો થાય છે વધારે બોલે આવી પડે ત્યારે વિચાર કરવો કે કાંઈક ભૂલ થઈ છે.

૨૨ વિવિધતાની સાથે ઐક્યતાનું સૂત્ર જોડાયેલું છે એકને જાણવાથી સર્વ જણાય છે. વિવિધતાને એક રૂપે ભેવો તેજ સત્ય છે.

૨૩ જુદી જુદી નીચે પડતી વસ્તુ જોતાં તે શા કારણથી નીચે પડે છે તેનો નિર્ણય જીંદગીમાં થઈ નહિં શકે. પણ ગુરૂવાકર્ષણનો નિયમ જાણવાથી તે સર્વ સમજાઈ જશે. ખીજા દાખલાઓ એકઠા કરવાની જરૂર નહિં પડે. તેવીજ રીતે એક વસ્તુ આત્માને પકડે એટલે જગત્ જણાઈ જશે.

૨૪ સત્યનો પ્રકાશ આનંદ આપે છે એજ મનની મુક્તિ છે. જુદી જુદી સંબંધ વિનાની વસ્તુને જોવાથી કાંઈ લાભ થવાનો નથી. સત્ય પ્રકાશતાંજ પડેલો ઉચ્ચકાંઈ ભય છે.

૨૫ પહેલું કાંઈક સ્વીકારવું તો પડશેજ ત્યાર પછી તેનો અનુભવ થશે, વાંચવા માટે અક્ષરો શીખવાની માફક પ્રથમ આત્માને ઝાળખો.

૨૬ જીવભાન ભુલી શીવભાન કરાવી આપનારાઓજ આપણા તારૂ છે. આવા પુરૂષો જીવતાં તો અપમાન પામે છે. લોકો તેને ફાંસીએ ચડાવે છે. આ ભાગે આલનારાને પરિષદો આવી પડે છેજ, આવા પરીષદો

જાત્રિ આપનારા બળની વૃદ્ધિ કરનારા છે. તેના કર્મ મળનો નાશ કરનારા છે. જગતની આવી સેવા કરતાં તેઓ માર્યા પણ ગયા છે. તેઓ ગગન વિહારી છે. તેમને દેહભાન હોતું નથી. તેઓ આપણને પોતાના હાબલાથી શીવભાન ઉત્તમોત્તમ છે તે બતાવી આપે છે.

૨૭ અન્યને દેખીને જે સુખ દુઃખ થાય છે તેનું કારણ છે તેમાં આપણે આત્માને જોયો છે તેટલો દેહભાવ આપણો ગયો છે. પ્રેમનાં કુંડાળાં પણ કેટલીક વખત બંધાઈ જાય છે તે બીજા તરફ દ્વેષ ઉત્પન્ન કરનાર છે, તે આપણને વિઘ્નરૂપ છે તે સ્વતાંત્ર પ્રમાણમાં નડતર રૂપ છે. છતાં પેલું પગલું તો છેજ.

૨૮ ધર્મનું રહસ્ય આત્માને ગુરૂ પાસે ઓળખવો. સર્વમાં આત્મભાન થાય તે તેની પૂર્ણાહુતી છે.

૨૯ પ્રથમ સમાનતાનું જ્ઞાન થાય છે તે સામાન્ય જ્ઞાન તેને દર્શન કહે છે. પછી દરેક સાથે વ્યક્તિનું જ્ઞાન થાય છે કે આ પણ એવું છે આ પણ એવું છે. એવું વિશેષ જ્ઞાન થાય છે.

૩૦ અંતર આત્મજ્ઞાન સામે થવું તેજ પાપ છે. હુંની ટુંકી વૃત્તિની સ્ફુરણા થવી તે પાપ છે. મનને ગમે તેવી પ્રવૃત્તિ તે પાપ છે. આત્મભાન જુલાવું તે પાપ છે.

૩૧ અંદરથીજ પ્રકાશ પ્રગટ થવાનો છે, બહારનું ગમે

- તેવું સાફ હોય, પણ તેમાંથી પ્રકાશ પ્રગટ થવાનો નથી.
- ૩૨ જેને સ્વતંત્ર થવું હોય તેણે પરમાત્માને આધિન થવું તોજ તે ખરેખર સ્વતંત્ર થઈ શકશે.
- ૩૩ પરમાત્માને પ્રેમથી આમંત્રણ આપો તો તમારી પાસે આવશેજ.
- ૩૪ જીવન દુઃખદાઈ હોય છતાં આપણે તેનો ત્યાગ કરતા નથી. તેજ જણાવે છે કે જીવન જીવવા જેવું છે પણ જીવતાં આવડવું જોઈએ, તે દોષરૂપ નથી.
- ૩૫ કેટલાએક કાળી બાબુ જોનારા છે. કાળું થોડું છે છતાં ઘણું જોવે છે. ધોળું ઘણું હોવા છતાં તે તરફ ડીટેકટિવની માફક તદ્દન નજર પણ કરતા નથી તેથી તે તેની પાસે જતું પણ નથી.
- ૩૬ દોષોને હઠાવવાથી અત્મબળ પ્રગટ થાય છે. બાહ્ય આંતર દોષોને હઠાવીને બળ મેળવવાથી આગળ વધાય છે.
- ૩૭ સ્થૂળ જીવન માટે ખોરાકની જેમ જરૂર છે તેમ અધ્યાત્મિક જીવન ટકાવવા માટે દોષોનો સોગ આપવોજ પડશે. જીવન આ પ્રમાણેજ ચાલવું જોઈએ. દોષના ડુંગરોમાંથી નીકળતી જીવન નદીની ગતિ આત્મા સમુદ્ર તરફ વહન થાય છે.
- ૩૮ ભાવદ્રવ્ય સત્ અને શાશ્વત છે. દરેક દેશકાળમાં આ સત્ જ કીંમતિ છે. સત્ ચોક્કસ શક્તિઓ છીએ,

ચાહીએ છીએ તે પ્રગટ કરનાર મહાન પુરૂષ તરફ લક્ષિત રાખીએ છીએ.

૩૬ વસ્તુ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં તેની આગાહિ પડછાયો પ્રથમ જણાય તો તેથી તે દશા સારી જણાય છે. દ્રષ્ટિ બદલાઈ જાય છે. પછી વિખરાયેલી ઇચ્છાઓ મનોબળનું રૂપ પકડે છે. વિસ્તાર પામતા જીવનની ઇચ્છાનો અમલ ત્યાં જામે છે. ઇચ્છા વિસ્તીર્ણુ જીવનનું શુકાન બને છે તેથી ભૂલો થથી અટકે છે.

૪૦ જ્ઞાન પછી જીવન લાંબે વખતે થાય છે. ચારિત્ર લાંબે વખતે બંધાય છે. પછી ઇચ્છાઓ ઇંદ્રિયો-શરીર તરફ વળે છે. મન વિસ્તીર્ણુ જીવન તરફ ઢોડે છે, આમ આપસમાં યુદ્ધ ચાલે છે. વર્તમાન ઇચ્છાઓ અને સત્ તે બે વચ્ચે શું વિરોધ છે તે સંબંધી વિવેક જાગે છે. તેમાંથી આત્મજીવનને નિભાવનારી ઇચ્છાઓ સત્ છે. અસત્ને નિભાવનારી ઇચ્છા અસત્ છે. આ વિવેક થાય છે.

૪૧ સત્યની મદદના અધિકારી થવા પહેલાં થોડો પણ પરમાર્થ કરવાની સર્વને જરૂર રહે છે.

૪૨ ચારિત્રમાં ફેરફાર થાય છે પણ દર્શનમાં શ્રદ્ધામાં ફેરફાર થતો નથી. દોષ ઇજા કરનાર છે છતાં આગળ પણ તેજ લઈ જાય છે. આપણી ઇચ્છા એ કાયદો નથી. કુદરતના કાયદાને આપણી ઇચ્છા અનુકુળ કરવી. તેમ ન હોય તો આપણો કાયદો વારંવાર

બદલાવવોજ પડશે. એકવાર આપણી ઇચ્છા સુખરૂપ હોય છે પણ ખીજાજ વખતે તે ઇચ્છા દુઃખરૂપ થાય છે, માટે આપણે ઇચ્છા કરવી પણ તેનો કાયદો સમજી લેવો.

૪૩ વીચવાન થવું હોય તો કુદરતના કાયદાને સમજીને ચાલવા પ્રયત્ન કરવો.

૪૪ પૂણું સ્થિતિએ પહોંચાડવાનું ચિન્હજ દુઃખ છે. શાશ્વત પ્રેમ પ્રગટ કરાવનારજ દુઃખ છે. દુઃખનો સ્વિકાર કરવામાં જેને આનંદ થતો નથી તે માણસ દુનિયામાં અધમ બનતો જાય છે. સ્વાર્થની ખાતર જો દુઃખ લાઇએ ત્યારે તે ખોટું છે તે વેર લે છે, ઉપાધિમાં ઉતારે છે. માટે પરમાર્થ અર્થે દુઃખનો સુખ રૂપે સ્વીકાર કરો.

૪૫ દુઃખ એ સતી છે. પરમાત્મા-પૂર્ણતા તે પતિ છે. પૂર્ણતા માટે દુઃખનો સ્વીકાર કરવામાં આવે છે તો તો તે દુઃખ પોતાનો કાળો પછેડો કાઢી નાખી છેવટે સુંદર સ્વેત વસ્ત્રમાં સજ થઇ મહદગાર થાય છે. જગતની સેવા રૂપ યજ્ઞવેદીમાં તે દુઃખ આવતાંજ પોતાનો કાળો પડદો કાઢી નાખે છે અને આનંદથી ભરપુર પોતાનું સુખ ખુલ્લું કરે છે. પોતાના સ્વાર્થને માટે જ્યારે દુઃખનો સ્વીકાર કરો તો તે પોતાનો કાળો પડદો મજબુત રાખી ખેદ-કબૂત આપવાનું છે.

- ૪૬ જીવાત્મારૂપ દોરો છે તેને જીવનરૂપિ સાળમાં વણીને
પરમાત્મ દશારૂપ કપડું બનાવવાવું છે.
- ૪૭ અવિદ્યાથી જીદા પડીજાયો. તમારા ખરા આત્માને
ઓળખો. જીવાત્માની બેડીમાંથી નીકળી જાયો.
સત્ને ઓળખવાથીજ મુક્તિ મળે છે.
- ૪૮ ધર્મનું કર્તવ્ય સ્વભાવનો નાશ કરવાનો નથી પણ
જીવને પૂર્ણ દશાએ પહોંચાડવાનો છે
- ૪૯ સત્ય ભાષામાં આવી શકાતું નથી. દિશા બતાવી
શકાય છે. ભાવ-અનુભવ-હૃદયનોહાદ્ અન્યને બતાવી
શકાતો નથી પણ અનુભવી શકાય છે.
- ૫૦ જેમ ગંભીર-ઉંડા અનુભવના વિચારો તેમ તે વિચાર
જીવના પ્રસંગના અનુભવ વિના તેના શબ્દોનું
રહસ્ય સમજી શકાતું નથી. જાજ કારણે અનેક
મતમતાંતરો અને દર્શનો જીદાં પડ્યાં છે.
- ૫૧ અવિદ્યાથી મુક્તિ તેજ મુક્તિ છે. કોઈ વસ્તુના
નાશથી મુક્તિ નથી પણ સત્નો વિકાસ કરવાથી
આવરણ અજ્ઞાન દૂર થવાં તેજ મુક્તિ છે. જ ધ
આંખવાળાની આંખો ઉઘડવી તે આંખો ફેડવા જેવું
નથી તેમ મુક્ત થવું તે અજ્ઞાન તોડવાનું છે પણ
કાંઈ જીવનો નાશ કરવાનો નથી.
- ૫૨ વિષયોપલોગના તાપનો ભડકો ભલે કરો પણ તેનાથી
પકાવવાની વસ્તુ તમારી પાસે નહિં હોય તો તે
તાપનો ભડકો ખુગાઇ જશે, તેમ તમે અનેક પ્રયત્નથી

વસ્તુ એકઠી કરશે. પણ જેમાંથી વસ્તુ મેળવવાની છે તે પરમાત્મા સાથે સંબંધ થયા વિના તે ભડકામાં તમેજ પકાઈ જશો.

- ૫૩ સતના દર્શન પછીનું જીવન સત થાય છે. પછી તે જે ક્રિયા કરે છે તેમાં તે સતનો પ્રકાશ આવી શકે છે. અંતર સ્વભાવ-ખરું સત્ય-ખરું તત્ત્વ તે ધર્મ છે. પરમાત્મા તરફ પાછા વાળે તે ધર્મ છે. પરમાત્માને પહોંચવા માટે જે કર્મ કરાય છે તે ધર્મ છે.
- ૫૪ સત્ય ધર્મ અંદર છુપો-ઉંડો રહે છે, તેને લઈને લોકો ઉપરથી માણસનો સ્વભાવ પાપરૂપ જોઈને પાપરૂપ માને છે.

૫૫ બીજને રસાયણની પ્રયોગશાળામાં મોકલી પૃથક્કરણ કરતાં માંહિથી ડાળાં પાંખડાં ફળાદિ કાંઈ નહિ નીકળે, પણ થોડો કાર્બન પોટાસ વિગેરે નીકળશે, તેમ જ્યારે તે વસ્તુ પોતાના ખરા ધર્મમાં આવશે ત્યારે તે વૃક્ષ ફાલશે ફુલશે અને વિસ્તાર પામશે. તેમ આ જીવ પણ અત્યારે જેની તમને કાંઈ પણ કીંમત લાગતી નથી તે પણ તેના ખરા ધર્મમાં આવતાં ફાલશે વિસ્તાર પામશેજ.

૫૬ વૃક્ષરૂપે થવું તે બીજની મુક્તિ છે તેમ જીવની મુક્તિ પોતાના ખરા ધર્મમાં આવવું પૂર્ણ સ્વરૂપે પ્રકાશવું તે છે. ત્યાગ તે મરણ નથી પણ વિદનરૂપ અંતરાયને તોડનાર છે.

- ૫૭ દીપક તેલ એકદું કરે છે ત્યાંસુધી તેની પાસે અંધારું જ રહે છે. તેજ જીવન ટકાવી રાખવા કે વિશેષ પ્રકાશીત કરવા પોતાના સંગ્રહીત તેલના ખજાનાનો વ્યય-ત્યાગ કરે છે. ત્યાર પછીથીજ તે પ્રકાશ પામે છે. તેમ જીવ સર્વ સંગ્રહનો ત્યાગ કરવાથીજ પૂર્ણ પ્રકાશીત થાય છે. સંગ્રહ કરે છે ત્યાંસુધી આત્મપ્રકાશ તેને મલતો નથી.
- ૫૮ ભૂમિતાકર્ષણના નિયમ પ્રમાણે જ્યારે આપણા હૃદયમાં ઇચ્છા હોય છે ત્યાંસુધી વસ્તુને આકર્ષી રાખવાનું મન થાય છે. મનુષ્યમાં જ્યારે પ્રેમ હલરાય છે ત્યારે તે રાજી ખુશી થઈને પાકાં ઝાડનાં ફળોની માફક બીજાને આપી શકે છે.
- ૫૯ ગમે તેવું કાર્ય પ્રેમથી કરી શકાય છે. પ્રેમમાંજ સુન્નિ છે. ક્રિયા કરવાથી આપણા સ્વભાવ પ્રગટ કરી શકાય છે તે ક્રિયા આનંદથી-પ્રેમથી કરવી જોઈએ, બીકથી કરાતી ક્રિયા, તથા જરૂરીયાત માટે કરાતી ક્રિયા આપણા શુદ્ધ સ્વભાવ આડે પડદા રૂપ છે.
- ૬૦ એક ચિતારો આનંદપૂર્વક પોતાનાં ચિત્રો શરૂ રાખશે તો આગળ પર વિશેષ જ્ઞાન સંપાદન કરશે, તેમ આપણે કોઈ કાર્યનો પ્રારંભ આનંદથી કરવો. પ્રેમથીજ કળાવાનું તે કળાને ખૂબ પ્રકાશે છે અને તે પ્રેમમાંજ પોતાનું જ્ઞાન છેલ્લી ટોચે પહોંચાડે છે.
- ૬૧ મન ધ્રુવના કિરણો લેવાથી શાંતિ મેળવે છે શરીર

સૂર્યનાં કિરણોથી તંદુરસ્તિ મેળવે છે. નાતંદુરસ્ત મનુષ્યને અગીયારથી પાંચ વાગ્યા સુધીમાં કેટલોક વખત સૂર્યનો તાપ લેવાની જરૂર છે. સૂર્યનો તાપ શરીરને સુધારનાર છે.

૬૨ જ્યાં આનંદ છે ત્યાંજ પરમાત્મા પ્રગટ થાય છે જેમાં આનંદ વધારે તેની કીંમત વધારે છે. બ્રહ્માના આનંદમાં આ વ્યક્તિ લાગી જાય છે ત્યારેજ તેની કીંમત તેને મળે છે.

૬૩ મૃત્યુ એ નિર્જીવ વસ્તુ છે. જીવનના એક નિશ્વાસ જેટલુંજ મરણ છે. મૃત્યુ એ જીવનનો સોખતી છે. માયા છે. દ્રવ્યનું વિકાશીત જીવન પર્યાય છે. પર્યાયનું રૂપાંતર એ મરણ છે. જીવાત્મા ક્ષણે ક્ષણે રૂપો બદલે છે તે સ્થિતિ ક્ષણે ક્ષણે બદલાવે છે તેજ મૃત્યુ છે.

૬૪ શરીરની મુક્તિ તંદુરસ્તી મેળવવી તે છે. સામાજિક ભાવની ઈચ્છા સાથે આપણી ઈચ્છાં મેળવી દેવી તે સામાજિક પ્રકૃતિની મુક્તિ છે. જીવાત્માની મુક્તિ આખા વિશ્વ સાથે પ્રેમ થાય ત્યારે થાય છે. અહંતાનો ત્યાગ કરવો તે છેલ્લી મુક્તિ છે. ત્રીજી મુક્તિ ખીલવવા માટે ખીજી મુક્તિ ઉપયોગી છે. ખીજીમાં હજી સ્વાર્થ હોય છે. પ્રેમ આવવાથી અહંતા જાય છે. આથી અજ્ઞાનતામાં જવાતું નથી પણ પ્રકાશમાં જવાય છે.

૬૫ કુદરત પોતાની મેળે નિયમસર નાચે છે, તે લડાઇ જેવું બેસુર નથી લાગતું પણ આનંદજનક છે. આથી એમ જણાય છે કે તેની અંદર વિરોધી તત્ત્વ નથી પણ સંપ છે, છતાં વિરોધ લાગે તે માયા છે.

૬૬ પોતાનું જ્ઞાન પોતાને હોય તેજ બીજાને પોતાના જેવો બનાવે છે. જે મનુષ્ય પોતેજ પોતાને (આત્માને) જાણતો નથી તે બીજાને કેમ છૂટો કરી શકશે ?

૬૭ સૂર્યના પ્રકાશની માફક આત્માનો પ્રકાશ પોતાની શુદ્ધિથી બીજાને પ્રકાશ આપે છે. સૂર્યની માફક આત્મપ્રકાશ વડે મનની સૃષ્ટિ ચાલે છે.

૬૮ જન્મ મરણનું ચક્ર છે તેનો પણ કાયદો જાણવો જોઈએ. મુશ્કેલી એ છે કે કાયદો જાણીને અટકી પડાય છે તેમ વર્તન થતું નથી. કાયદો હાથમાં આવવાથી સુકિત થતી નથી તેથી બુદ્ધિને તો સંતોષ થાય છે તે કાયદો આખા દેહમાં ઉતારીએ નહિં ત્યાંસુધી અનંતતાનું જ્ઞાન થતું નથી.

૬૯ છુટા છુટા શબ્દોમાં રસ નથી આવતો પણ તેની આખી કવિતા અથવા વાક્ય પૂરું થવાથી તેનો ભાવ સમજાય છે. રસ સમજાય છે. વિચારની સંકલના, સંગીત, તથા ભાવની આકૃતિ આ ત્રણ કવિતાના કાયદા સમજાય ત્યારે તેમાં રસ આવે છે આ કાયદો પણ મર્યાદિત છે. દ્રશ્ય વસ્તુને અવલંબીનેજ છે. જે થવું જોઈએ તેમાં ફેર પડતો નથી તે કાયદો બતાવે

છે. માણસો કારણો શોધ્યાજ કરે. કાચ કારણમાં
ચટકી પડે તો તે કાચદો જીલમ કરે છે. કાચનાથા
બચી ન બચ્યો તો તમારું મગજ કાચદાના દબાણ
આગળ રાંક બની બાય છે. તમારે તો વસ્તુસ્થિતિ
આમ થવાનીજ છે તે સમજી તેમાંથી છટકી જવું
જોઈએ.

૭૦ કુદરતનો કાચદો એ પહેલું પગથીયું છે. સૌંદર્ય
કાચદાથી પર છે. કાચદાની મર્યાદા સાથે રહીને પર
બાય છે. છોડવાએ કુલ પેદા કરવું, કુલે ફળ પેદા
કરવું. જે તે કામ ન કરે તો કુલને મરવું પડે છે.
વિદ્યને ખસેડી આગળ ન વધે તો તેનું નામ નિશાન
રહેવાનું નથી. વિદ્યા ફર કરી આગળ વધતાં કુલ
પછી ફળાદિ પેદા કરતાં ફરીને તેમાંથી છોડવા
કુલાદિપણ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ વિદ્યને ફર કરી
કામ કરો, નહિં તો દુનિયામાંથી સદા માટે નાશ
પામો. કામ કરવાથી શક્તિ ખીલે છે-શક્તિ બહાર
આવે છે. તેનાથી આગળનાં મોટાં કામ કરવાનું બળ
પ્રગટ થાય છે.

૭૧ જરૂરીઅત માટે પ્રવૃત્તિ, શાંતિ માટે નિવૃત્તિ, આનંદ
દથી જન્મ, આનંદથી નિષાવ, આનંદમાં વૃદ્ધિ,
આનંદમાં પ્રવેશ.

૭૨ આ સર્વ આનંદથીજ બનાવેલું છે. તેજ કુદરતનો
અરો કાચદો છે. આનંદને લઈ આકૃતિ બનાવવીજ

પડવાની. જાનારને આનંદ થાય ત્યારે તેને ગાઢ
 અતાવવું જ જોઈએ. જાનારનો આનંદ તેના ગાયનની
 આકૃતિમાં બહાર આવે છે. કવિનો આનંદ કવીતાની
 કૃતિમાં બહાર આવે છે. માણસો આનંદના પ્રમાણમાં
 આકૃતિઓ બનાવતાજ રહે છે હરેક મનુષ્યે કર્તા
 છે. આનંદને લઈને આકૃતિઓ બહાર સ્કુરે છે-
 નીકળે છે. આનંદને પણ બે બાજુ છે. ગાયક ગાવાના
 જુસ્સામાં બે બાજુ પાડે છે. એક પોતે સાંભળે છે
 અને બીજું બીજાને સંભળાવે છે.

૭૩ જેટલી આત્મ જાગૃતિ તેટલું દુઃખ ઓછું. જાગૃતિ
 પૂર્વક જેટલું કર્મ થાય છે તેનું દુઃખ લેશ પણ
 લાગતું નથી. સંબંધ કદપો તો સુખ દુઃખ છે.
 જાગૃતિમાં સુખ દુઃખ નથી પણ આનંદ છે.

૭૪ પોતાની ચારે બાજુ પ્રેમનો વિકાશ કરવો. ગમે તે
 કારણે પ્રેમને અંતરાય પડવો ન જોઈએ. અનહુદ
 પ્રેમ વધારવો એક તરફ પ્રેમ રાખવાથી બીજા તરફ
 ધાતકીપણું કે તીરસ્કાર ન થાય તેવો પ્રેમ હોવો
 જોઈએ. સુતાં બેસતાં ચાલતાં સર્વ કાળે સર્વ સ્થળે
 રાખવો જોઈએ.

૭૫ કઠોરતા તેટલો પ્રેમ ઓછો. જેટલો પ્રેમ તેટલી
 કઠોરતા ઓછી. પ્રેમ નથી ત્યાં વિરોધી દ્રેષી હોવો
 જોઈએ. જાગૃતિની પરકાષ્ટા એજ પ્રેમ છે. આપણે
 પરમાત્માને ઓળખ્યો નથી માટે પ્રેમ નથી.

૭૬ આપણી જાગૃતિને-બુદ્ધિને એટલી વધારે કે તેને પ્રેમ સુધી લઇ જાઓ. સ્વત્ર વ્યાપક કરી દો, ત્યારે બ્રહ્મમાં વિહાર કરી શકાશે. પ્રેમને લઇને આપણે તદ્દન ખલાસ થઇ જઇએ તેટલે સુધી જગતને આપી શકીએ છીએ. અમુક વ્યક્તિમાં પ્રેમ છે તેની કીંમત પૂર્ણ પ્રેમ વિના નથીજ, અંતઃ-કરણમાં સદાને માટે પ્રેમ રાખી મૂકવો.

૭૭ ઉપયોગીતાનો પ્રેમ થોડા વખતનોજ છે. તે એક પક્ષમાં ઘસઠી જાય છે તેથી તે કાંઇ આત્મિક પ્રેમ નથી. ઉપયોગી વસ્તુનો પ્રેમ ઉપયોગીતાના સ્થળેજ હોય છે. ઉપયોગતા પુરી થઇ કે તે વસ્તુ તુકથાન-કર્તા કે નિરૂપયોગી બોજા રૂપ લાગે છે. આ વખતે તે પ્રેમ નાશ પામે છે.

૭૮ આપણી ઇચ્છાઓ આપણને આંધળા કરે છે તે સત્ય આત્માને જોવા દેતી નથી. આપણી જાગૃતિને બંધ પાડી દે છે. તે ધર્મનો આત્મધાત છે. આ ઇચ્છાઓ સુધારા રૂપ દડા ઉપર કાણાં પાડી તેના ઉપર બેસી પાણી તરવા ખરોખર હોઇ પોતાને ડુબાડનાર છે.

૭૯ ઇચ્છાઓ બુદ્ધિની મર્યાદાને ટુંકી કરે છે. પાપવૃત્તિ જગાડે છે. આ દુષ્ટબુદ્ધિ મોટામાં મોટું આવરણ છે. પરમાત્માથી તેજ અલગ રાખે છે. તે સાથેનો વિયોગ કરાવે છે. માત્ર ક્રિયા અમુક કરી તે પાપ નથી. નિશાન પૂર્વક-ઇરાદાપૂર્વક ક્રિયા કરવી તે પાપ છે.

લક્ષ ખસખ છે તેજ પાપ છે. વ્યક્તિપણની વૃત્તિ તે પાપવૃત્તિ છે. આ વૃત્તિથી જીવાત્માની તૃપ્તિ થાય તે માટે પ્રયત્ન થાય તે પાપનું મૂલ છે.

૮૦ ભોગની તૃપ્તિથી પ્રવૃત્તિ કરશે ત્યાંસુધી સત્તનો ખ્યાલ નહિં આવે. પ્રેમથી પ્રવૃત્તિ કરશે-પ્રેમની દૃષ્ટિ કરશે ત્યારે સત્તનો-સૌંદર્યતાનો આનંદ થશે. સત્ત દેખાશે. ભોગની દૃષ્ટિથી લાગણીઓ થાય છે. મન પોતાની વૃત્તિ પ્રમાણે અર્થ લે છે. મહાસત્તા-સામાન્ય દૃષ્ટિમાં લગવાથી આશક્તિ તુટે છે.

૮૧ કેળવણીની કીંમત હૃદયના વિકાસથી કરવાની છે. દિવ્ય વૃત્તિના પ્રકાશથી કેળવણીની કીંમત છે. ડીગરીયો મેળવવાથી કેળવણીની કીંમત આંકવાની નથી. કેળવણી પામેલાને પ્રશ્ન કરો કે આ મનુષ્યને તમે ભોગોપયોગના યંત્ર તરીકે જુઓ છો કે દિવ્યાત્મા પ્રમાણે જુઓ છો? તમને શું ગમે છે તે કહો, એટલે તમે કેવા માણસ છો તે હું કહી આપીશ.

૮૨ જેમ જેમ જીવારો થતો ગયો તેમ તેમ પદડા આવતા ગયા. માણસની કીંમત ઘટતી ગઈ. સ્થુલ ઇચ્છા વધવાથી ખરી હૃદયની કેળવણી ઘટતી ગઈ છે. ઉંચી ટેકરી ઉપર ચડે એટલે બધી વસ્તુ સરખી લાગે છે. જેમ નીચા હશે તેમ નાની મોટી લાગશે.

૮૩ દરેક મનુષ્યને શરૂઆતમાં મદદગાર માનો. ગુલામ નહિં માનો. દરેક પોતપોતાનો પાઠ લખવશે પણ મદદગાર છે એ ચોક્કસ માનો. આથી આગળ

દિવ્યરૂપ માનો તેથી દિવ્ય દષ્ટિ ઉઘડશે. બધાં સરખાં પાત્ર છે આત્મભાવે જુઓ. સર્વ પાત્ર સુખરૂપ છે. હલકી દષ્ટિજ દુઃખરૂપ છે.

૮૪ પોતાનો બળનો ઉપયોગ બીજાને દબાવવામાં કરવા લાગ્યા ત્યારથી તે સત્યનું મૂળ કપાવા લાગ્યું. સ્વતંત્ર પ્રેમ નષ્ટ થવા લાગ્યો. ખરી કેળવણી હિંસક વૃત્તિમાં ઉપભોગ વૃત્તિમાં ટકી શકેજ નહિ. સદૃષ્ટિને પોષક દિવ્યપ્રેમ, અને ન્યાય હોય તોજ તેનું પોષણ થાય છે.

૮૫ જેમ કોઈ રાજા પાસે નિરંતર ગુલામજ કરતા રહેતા હોય તો તે રાજાનું માન શું? તે ગુલામ જેવોજ. માટે તેની પાસે સરખી સ્થિતિના કે ઉંચી સ્થિતિના લોકો આવતા હોય તોજ તેની કીંમત છે. માટે સર્વને સરખા માનવા. આત્માથી (પોતાથી) હિન જાતિના લોકો સાથે રહેવું જેમ અધમ લાગે છે તેમ પોતાથી અન્ય બધાને અધમ માનીને રહેશે તો તમને આનંદ નહિ આવે. સરખે સરખા વિના આનંદ નહિ આવે. જગત સરખું છે.

૮૬ મૃત્યુએ પિંજરામાંથી જેમ પક્ષી ઉડી જાય તેવું છે. પિંજરું નાશ પામશે પણ આત્મા તેથી જુદો છે. બેનો વિયોગ તો છેજ. તે શાશ્વત નજ થઈ શકે. પિંજરાને જોવાને બદલે વિશ્વ તરફ નજર કરતાં જણાશે કે સત્યને મૃત્યુ નથીજ.

- ૮૭ પ્રેમથી વિરોધનો નાશ થાય છે. પ્રેમમાંજ એકતા છે દ્વૈતભાવ છે. પણ શત્રુ તરિકે નથી પણ એક તરિકે છે. પ્રેમ એકતા કરે છે. વ્યવહારમાં બુદ્ધાઈ છે. પ્રેમમાં ગતિ અને સ્થિતિ બન્ને છે. અંદર શાંતિ, બહાર ગતિ છે. પ્રેમને પ્રથમ શોધવા રખડે છે. મળ્યા પછી શાંતિ કરી એક સ્થળે બેસે છે. પ્રેમથી હૃદયમાં અર્પણ શાંતિ અને શાંતવેગ ઉત્પન્ન થાય છે.
- ૮૮ પ્રેમમાં આપણું એજ લેવા બરોબર છે. ત્યાગ એ અહણુ કરવા બરોબર છે. પ્રેમના ચોપડામાં જમા ઉધાર એકજ બાબુજમે થાય છે. આપણું તે પોતાના ભલા માટેજ છે. આ પ્રેમનો એક મહાનુ યજ્ઞ છે, તેમાં પ્રેમ હોમ્યા કરે છે. પ્રેમ લેવાને માટે પ્રેમ, ત્યાગ અહણુ એકજ કરી નાખે છે. પ્રેમના બે છેડા હોય છે—સ્વાર્થી* અને પરમાર્થી*. પેલા છેડામાં અહંતા હોય છે, બીજે છેડે અહંતાનો નાશ થઇ જાય છે.
- ૮૯ સ્વતંત્રાની સાથે સેવા કરવાની પણ ઈચ્છા આપણામાં બની રહે છે. પ્રેમબંધનવાળો અને બંધનની પારપણુ છે. મર્યાદિત વ્યક્તિઓ માટે પ્રેમ પોતામાં આવકાશ આપે છે છતાં તેની પાર પણ તે પહોંચી શકે છે. પ્રેમ સર્વથી સ્વતંત્ર છે તેમ પ્રેમ જેટલી આધિનતા પણ ક્યાંઈ નથી પ્રેમથી બંધીત થવું તે મોક્ષ જેવું પણ છે.

૬૦ લીલાં ઘાસ, વિશાળ નિર્મળ આકાશ, વસંતરૂતુનો
 બહાર, ભુરા રંગનો શિયાળો, મનુષ્યનો લગ્ય
 દેખાવ, શાંત જીવન શક્તિનો અમલ, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ,
 દુઃખના સામા થવું આ સર્વ વસ્તુઓમાં આનંદ છે,
 પણ આ ઉપલક્ષ્ય આનંદ છે. ખરે આનંદ એકતા-
 રૂપિ સત્યતાના ગ્રહણમાં છે પરમાત્માની સાથે
 આપણા આત્માની એકતા કરવી તેમાં આનંદ છે

૬૧ સિધ્ધાંતથી તો આત્મા મુક્ત છે, પણ તે મુક્તતા
 બહાર લાવવા ક્રિયાની જરૂર છે. જેમ જેમ માણસ
 ક્રિયા કરતો જાય છે, અંદર મુક્તિ છે તેને બહાર
 કાઢતો જાય છે તેમ તેમ તે પરમાત્માની નજીક
 જતો જાય છે. જેમ જેમ અંદર રહેલ છે તેને
 ક્રિયાની અંદર બહાર બતાવતો જશે તેમ તેમ તે
 વધારે નિર્મળ થશે. પોતાને નવા નવા રૂપમાં દરેક
 વખતે તે જશે. જેમ જેમ નવાપણું પોતાને લાગશે
 તેમ તેમ મોક્ષનો માર્ગ મળ્યો છે તેમ સમજશે

૬૨ પોતે પોતાને ઓળખવા માટે બહાર નીકળવું પડે
 છે. એમ માનો કે એક જંગલને મેદાન કયું, તેમાંથી
 સુંદર વાડી બનાવી, પ્રથમ બેઝળ હતું, વાડી થતાં
 સુંદર દેખાવ થયો. તેમ પ્રથમ પોતે મલીન હતો,
 ક્રિયા કરીને સુંદરતા બનાવી. આ જમીનની અંદરજ
 સુંદરતા હતી તે તેણે બહાર બતાવી તેમ અંદર
 સુંદરતા છે તે બહાર ન બતાવે ત્યાંસુધી મુક્તિ

નથી. બહાર આવે. ત્યારેજ મુક્ત કહેવાશે.

૬૩ ક્રિયા કરવાની હશે તો સો વરસ જીવવું ગમશે, નહિંતર ક્ષણ પણ તમને ગમશે નહિં. આ શબ્દો જેણે કહ્યા છે તેણે આત્માનો આનંદ આજ્ઞો છે. જેણે પોતાના આત્માને ઓળખ્યો નથી તેને ક્રિયામાં કંટાળો આવે છે ખેદ થાય છે. આ લોકો કુલથી પણ નખળી ડાંડીના જેવા છે તેઓ ફળ ઉત્પન્ન કર્યા સિવાય પડી જવાની ઇચ્છા કરનાર કુલના જેવા છે .

૬૪ ક્રિયામાં આનંદ સમજનારા પોતાની જીંદગી લાંબી વધારવા ઇચ્છે છે. તે કહે છે કે ફળ ન આવે ત્યાં સુધી પાછા હઠીશું નહિં-મરશું નહિં તેમ માનનારા છે. તેઓ ક્રિયામાં અને જીંદગીમાં પોતાનો આત્મા આનંદથી પ્રદર્શીત કરે છે. દુઃખ અને દિલગીરીથી નિરાશ અંતઃકરણો તેનાં થતાં નથી. અંતઃકરણના ધક્કાથી તે નમતા નથી પણ સામા થાય છે. લડાઈમાં લડવા ગયેલા યોદ્ધાની માફક જીવનની લડાઈમાં તે સિધ્ધો થઈને આવ્યો જશે. પોતાના આત્માને પોતે જીવે છે, અન્યને ખતાવે છે. તેઓના જીવનનો આનંદ પરમાત્માના આનંદ સાથે વિશ્વને ચીરીને બેડી દે છે, પરમાત્માના આનંદ સાથે મળી જાય છે.

૬૫ ક્રિયાથી દૂર રહીને આત્માને ઓળખવાનું નહિં જ બની શકે. તે પ્રયત્નો નિષ્ફળ જવાનાજ. દબાણથી

થતી ક્રિયા અસત્ય છે. દબાણ વિના આનંદ .
દબાણથી થતી ક્રિયા જરૂરીયાતને લઈ માર પડશે
ત્યારેજ તમે કરશો.

૬૬ ચેતનમાં ચેતનપણું ચેતન આત્માજ પ્રગટ કરાવે છે.
દીવાથીજ દીવો થાય છે. પુસ્તકની જરૂરીયાત ચેતન
આત્માની ખોટ વખતેજ છે.

૬૭ બેસી રહેવામાં થોડો વખત મળ્યા આવે છે પણ
જીવનનું કર્તવ્ય બંધ થવાથી તેના અસ્તિત્વના
હેતુનો નાશ થાય છે. જેમ માણસ મોટો થાય છે
તેમ કદનો નાશ થવા છતાં વધતો જાય છે તેમ તેને
મહેનત ઘણી કરવી પડે છે તેના પરિણામે વર્તમાન
સ્થિતિને ઓળંગી નવું કદ અને નવી સ્થિતિએ તે
પહોંચે છે. આ ઉપરથી એટલો વિચાર કરવો કે
પોતાની આબુખાબુમાં બંધાઈ રહેવામાં તમારી
કીર્તિ નથી.

૬૮ ક્રિયા કરવા જીવવું અને જીવવા માટે ક્રિયા કરવી
આ બે સાથે રાખવું. જીવન અને ક્રિયા એવી રીતે
સંધાયેલાં છે કે બન્નેને સાથે રાખવાની જરૂર છે.

૬૯ અંતરની લાગણીથી જીવાતું નથી પણ આંતર
લાગણી માટે બહાર વિષય શોધી કાઢવો પડે છે.
અંતરાત્માને વિચાર અને લાગણીનો ખોરાક અંતરથી
છે. બહાર તે લાગણી અને વિચારને ક્રિયામાં પ્રગટ
કરવી પડે છે તે તેનો ખોરાક છે. આ બે ક્રિયા

ઉપરથી ખરું સત્ય શોધી કાઢવું.

૧૦૦ એક અંશને પકડો અને બીજા લાગને ત્યજી દો તો તમારી પકડ તથાનીજ. બહાર લાગણી રાખો અને અંતર ન રાખો અંતર લાગણી રાખો અને બહાર નહિં રાખો તો નહિં ચાલે. બન્ને તરફ રાખવાની જરૂર છે.

૧૦૧ પાશ્વિમાત્મે બહારના ક્ષેત્ર તરફ આત્મા માટે લક્ષ આપે છે. અંતરના લાગ તરફ લક્ષ કરતા નથી તેથી અંતરમાં આનંદ તેમને મળતો નથી. બાહ્ય આનંદ મળે છે. રસાયણ શાસ્ત્રીઓ તો કહે છે કે અનંત-કાળ જાય તો પણ બહારની શોધો પુરી નહિ જ થાય.

૧૦૨ કોઈપણ કાર્ય કરો છો તે કુદરતના કાયદાનુસાર થાય છે. તેની પરીક્ષા એ છે કે, તેમાં જરાપણ અભિમાન-કર્તાપણાની લાગણી હોવી ન જોઈએ તો તે કાર્ય કુદરતના કાયદાનુસાર થયું છે એમ સમજવું. કાર્ય ઉપરથી માલીકી ઉઠાવી લ્યો, તમે સેવક થઈ કામ કરો. આપણી દરેક કૃતિ-કાર્ય પરમાત્માની સાથે સમાગમ સંબંધવાળી થવી જોઈએ.

૧૦૩ તમારામાંજ પરમાત્મા કામ કરે છે. આમ ધારીને કાર્ય કરો. તમારા કાર્યમાં આનંદ માનો, અને તે આનંદમાં પણ આનંદનો દાતા વસે છે એમ જાણો. બ્રહ્માં બેને આનંદ છે તે સર્વમાં શ્રેષ્ઠ છે.

૧૦૪ આત્મવિકાસ સંપૂર્ણ થયા પછી બધું સુંદરજ થઈ

જવાનું. દષ્ટિના વિકાશની શરૂઆતમાં સૌંદર્ય અસૌંદર્ય એ બે ભેદ રાખવાની જરૂર છે. જેમ બુદ્ધિ વિચારણા સુક્ષ્મ થતી જાય છે તેમ આ ભેદની બીંટીઓ પાતળી થઈ થઈને સર્વથા લોપ પામી જાય છે.

૧૦૫ પ્રથમ દષ્ટિને સુંદરતા જોવાની ટેવ પાડો. સુંદરતાનો ખ્યાલ જોવા વેગથી આવે છે કે પ્રથમ પોતામાંથી પ્રમાદને દૂર કરે છે તે વખતે વ્યક્તિનું જ્ઞાન ભૂલાઈ જાય છે. તેથી આપણે તેમાં ઢંડા ઉતરી શકીએ છીએ.

૧૦૬ ઇંદ્રિયોની દષ્ટિથી જોવાનું મૂકી દઈ પરમાર્થ દષ્ટિથી જોશો તો સર્વ સ્થળે સુંદરતાનું જ જ્ઞાન થશે. પહેલાં જે અણુગમતું તેમાં ભાગતું હતું તે આપણે ઇંદ્રિયોની દષ્ટિથી જોતા હતા તેમાં સુંદરતા તો હતીજ પણ આપણી દષ્ટિ નિર્મળ ન હતી. વિશ્વની સ્થનામાં અસુંદરતા નથી પણ આપણી જમીન દષ્ટિમાં છે. આકૃતિનો આનંદ હૃદયમાં જેમ ઉતરે છે તેમ સુંદરતા સાચા રૂપે બહાર આવે છે.

૧૦૭ સત્ય જોજ સુંદરતા અને સુંદરતા જોજ સત્ય છે. આપણું હૃદય બધી વાસનાથી પર થાય છે ત્યારે જોવું બળ આવે છે કે દરેક વસ્તુની અંદર પ્રવેશ કરીને પ્રજ્ઞાનંદનો પરિપૂર્ણ આનંદ અનુભવીએ છીએ. અંદર જ્ઞાન અને બહાર ક્રિયા કરી બતાવો. પ્રેમ

અંદર થાય છે તે બહાર બતાવેા. સંગીત એ
સૌંદર્યતાને બહાર પ્રદર્શિત કરવાનું મુખ્ય સાધન છે.

૧૦૮ ત્યાગ એજ સ્વયંપૂર્ણ છે. તે આત્માનો ધર્મ છે
“આની મને જરૂર નથી” એજ બતાવે છે કે સત્ય
તેનાથી પર અને બુદ્ધ છે. છોકરી ઢીંગલી રમાડે છે
પણ મોટી થતાં તેને ફેંકી દે છે, એ બધી વસ્તુઓ
તાબામાં રહે છે તે ઉપરથી જણાય છે કે આપણે
તેનાથી મોટા અને અધિક છીએ. જે વસ્તુ આપણાથી
નાની છે, આધિન છે, તેને વળગી રહેવું તેજ દુઃખનું
કારણ છે.

વિચાર રત્નમાલા.

- ૧ પોતે અશક્ત છે એમ કહી પણ ન માનો. પોતાને ચાહતાં અને પોતાની કીંમત આંકતાં શીખો.
- ૨ બીજાના વિચારોના ગુલામ ન થાઓ.
- ૩ દરેક કાર્યનો કોઈ પણ મુખ્ય ઉદ્દેશ રાખો.
- ૪ હાર થવા છતાં પણ નિરાશ ન થાઓ. ઉત્સાહથી આગળ વધો.
- ૫ પ્રયત્ન કરો નિરાશા મળ્યા છતાં પ્રયત્ન ચાલુ રાખો.
- ૬ દુઃખ આવતાં કોઈની મદદ ન માંગો તે દુઃખ તમારાથીજ પેદા થયેલું છે. તેને શાંત કરવા તમેજ સમર્થ છો.
- ૭ સારા વિચારોથી દુઃખને દબાવો, દૂર કરો.
- ૮ તમારા પોતા ઉપર વિશ્વાસ રાખો.
- ૯ આળશુ-પ્રમાદિ ન થાઓ,
- ૧૦ અશુભ માર્ગે ગમન કરતા મનને પ્રયત્નથી રોકો.
- ૧૧ આરોગ્યતાના નિયમો બરાબર સાચવો
- ૧૨ ઇષ્ટસિદ્ધિ માટે સતત પ્રયાસ ચાલુ રાખો.
- ૧૩ છોડવાઓ, વૃક્ષો, જનવરો અને મનુષ્યો દરેક સતત અભ્યાસથી કેવી રીતે આગળ વધ્યા છે તેનો વિચાર કરો.
- ૧૪ દરેક જીવો આગળ વધવાની શક્તિ ધરાવે છે એ ચોક્કસ માનો.
- ૧૫ સુખ દરેક પદાર્થમાં, દરેક સ્થળમાં, દરેક કાળમાં

છે, તે મેળવવા માટે તમારા આત્માની સહાય તમારે લેવી.

- ૧૬ વચન અને મન આત્માને વસ કરી શકતાં નથી.
- ૧૭ સર્વ દુનિયાનાં જીવો પુન્ય પાપકૃપ કર્મને આધિન છે.
- ૧૮ સ્વતંત્ર જીવ કે સ્વતંત્ર સુખ આ દુનિયામાં નથી.
- ૧૯ વિષયજન્ય આ પુદ્ગલજન્ય સુખનો અવશ્ય નાશ છેજ.
- ૨૦ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય તો હીનતા રહેતી નથી.
- ૨૧ એકલા વૈરાગ્ય વડે અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થતી નથી.
- ૨૨ આત્મજ્ઞાન વડે અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થઈ શકે છે. આત્મજ્ઞાન પરમ હિતકારી છે.
- ૨૩ જ્યાં ક્રોધ છે ત્યાં વૈરાગ્ય નથી. ઇચ્છાને નિષ્કળતા મળ્યા સિવાય ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય નહિં.
- ૨૪ ઇચ્છાનો ત્યાગ તેજ વૈરાગ્ય છે
- ૨૫ જે મનુષ્યમાં કામ, ક્રોધની અધિકતા છે અને તેનો જે ત્યાગ કરી શકે તો નથી તેણે જ્ઞાની પુરુષોની સોમત અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં પુસ્તકોનું વાંચન કરવું. તેથી કામ ક્રોધ ઓછ થશે.
- ૨૬ જેની પ્રાપ્તિથી લલિતમાં શાંતિથી રહી શકાય તે માટે પ્રયત્ન કરવો.
- ૨૭ સત્તામાં રહેલાં કર્મો તે શુદ્ધ ઉપયોગે નિર્જરી બાય. છે. (નાશ પામે છે.)
- ૨૮ પોતાના (આત્માના) દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યેશમાં તદ્દાકાર રહેવું તે શુદ્ધ ઉપયોગ.

- ૨૯ મિથ્યાત્વ વડે જાંઘાયેલ કર્મો સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન વડે નિર્જરે.
- ૩૦ અવિરતિ (ધરિછા) વડે જાંઘાયેલ કર્મ વિરતિ (ધરિછાના નિરોધ) વડે નિર્જરે.
- ૩૧ ક્રોધાદિ કષાય વડે જાંઘાયેલ કર્મ ઉપશમ લાવથી નિર્જરે.
- ૩૨ પ્રમાદ વડે જાંઘાયેલ કર્મ અપ્રમાદથી નિર્જરે.
- ૩૩ મનાદિ યોગવડે જાંઘાયેલ કર્મ-અયોગ-યોગ નિરોધ વડે નિર્જરે.
- ૩૪ શુભ ઉપયોગે-મનાદિના પ્રશસ્ત વ્યાપાર વડે પુન્ય જાંઘ થાય.
- ૩૫ અશુભ ઉપયોગે (મનાદિના અપ્રશસ્ત વ્યાપાર વડે) પાપ જાંઘ થાય.
- ૩૬ પુન્યકર્મથી શાન્તા-સુખની પ્રાપ્તિ થાય.
- ૩૭ પાપ કર્મથી અશાન્તા-દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય.
- ૩૮ શુભાશુભ કર્મથી સંસારની વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય.
- ૩૯ આત્માનો સ્વભાવ તે ધર્મ છે ધર્મથી મોક્ષ થાય છે.
- ૪૦ વિકલ્પોથી કર્મ આગમન થાય છે.
- ૪૧ નિર્વિકલ્પ સ્થિતિથી ધર્મ થાય છે.
- ૪૨ શાસ્ત્રાદિ પઠન એ દ્રવ્ય જ્ઞાન છે.
- ૪૩ આત્મ સ્વરૂપને જાણવું-તે ભાવ જ્ઞાન છે.
- ૪૪ આત્મ પ્રદેશ સાથે જાંઘાયેલ કર્મ કાઢી નાખવાં તે દ્રવ્ય નિર્જર છે.

૪૫ રાગદ્વેષની પરિણતિ બંધ કરવી કે ઓછી કરવી તે ભાવ નિર્જરા છે.

૪૬ જીવ જ્યાંસુધી સંકલ્પ વિકલ્પમાં પરિણમે છે ત્યાં સુધી કર્મબંધ છે.

૪૭ જેવી ભાવના તેવો અનુભવ થાય છે.

૪૮ વાહવિવાહમાં ન ઉતરવું. પણ વસ્તુતત્ત્વના નિશ્ચય માટે સરલતા અને નિરભિમાનથી યોગ્ય મનુષ્યને પૂછવું.

૪૯ નિરંતર સર્વ સ્થળે એક પવિત્ર મંત્રનો જાપ હૃદયમાં જાપતા રહેવું.

૫૦ શાંત રાત્રીએ માનસીક વૃત્તિથી તીર્થયાત્રા અને દેવનું પૂજન કરવું.

૫૧ તાત્ત્વિક પુસ્તકો વાંચવા અને સદ્ વિચારો આવે તે લખવા.

૫૨ રાત્રીએ પોતાની દીનચર્ચા સંભારવી, અને પ્રાતઃકાળમાં દિવસે વર્તન કરવાના નિયમોનો નિશ્ચય કરવો.

૫૩ કોઈ પણ અર્થો જીવને છતી શક્તિએ નિશાશ ન કરવો.

૫૪ વિવિધ કલ્પનાઓનું અનુસંધાન મૂકી હર્ષ સ્વ સ્વરૂપના અનુસાધનમાં તત્પર રહે.

૫૫ નિરંતર આત્માનું અનુસંધાન રાખવું તેજ મનને શાંત કરવાનો ઉપાય છે.

- ૫૬ અખંડ આત્મ ઉપયોગની ભગૃતિવાળી સ્થિતિ તે બ્રહ્માકારવૃત્તિ કહેવાય છે.
- ૫૭ કોઈ પણ વિષય ઉપર સ્પૃહા ન રાખવી એ મનને જીતવાની ઉત્તમ યુક્તિ છે.
- ૫૮ વિષયાકારે મનને પરિણમવું તે ભેદ દૃષ્ટિ છે. અજ્ઞાનીઓનો ભેદ માર્ગ છે.
- ૫૯ આત્માકારે મનનું પરિણમવું તે અભેદવૃત્તિ છે. જ્ઞાનીઓનો અભેદ માર્ગ છે. ભેદ ત્યાં સંસાર, અભેદ ત્યાં મુક્તિ છે.
- ૬૦ આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિરતા તે સ્વભાવદશા, પુદ્ગલાકારે પરિણમવું તે વિભાવ દશા કહેવાય છે.
- ૬૧ પાણીમાં મીઠું જેમ એક રસ થાય છે તેમ આત્મામાં મનનું ઐક્ય થવું તે સમાધિ છે.
- ૬૨ જ્યારે પ્રાણનો નિરુપંદ્ર અને મનનો લય થાય ત્યારે સમરસપણું પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેજ સમાધિ કહેવાય છે.
- ૬૩ લાંબા વખત સુધી અનહત નાદનું અનુસંધાન કરવાથી વાસના ક્ષીણ થાય છે. મન મૂર્ચિત થાય છે.
- ૬૪ સિંધાસને બેસી, બાહ્યદૃષ્ટિ નિમેષોનીય રહિત કરી અંતરમાં લક્ષ આપી નાદ સાંભળવાથી અનાહત નાદ પ્રગટ થાય છે.
- ૬૫ સર્વ વિષયો પ્રત્યે સર્વ પ્રકારે પરમ અનાસ્થા થવી એજ યુક્તિ મનને જીતવાની છે.

૬૬ ભૂન, ભવિષ્યનું અનુસંધાન મૂકી દેવાથી મનનો નાશ થાય છે.

૬૭ પરસ્પર ક્ષમા કરો, ક્ષમા માંગો, અને ક્ષમા આપો,

૬૮ મધુર ગીતનો આલાપ કરો પણ સંકલ્પનાં તીરો ન ફેંકો. જીવ્હામાં મંગલમય સરસ્વતીજ રાખો.

૬૯ સંકલ્પોની થોડી યા ઝાઝી અસર આ દુનિયામાં થયા સિવાય રહેતી નથી. માટે સંકલ્પો શુભજ કરવા.

૭૦ મન, વચન, શરીરથી દાવાનળ મળગાવો નહિં પણ જુઝાવો.

૭૧ જ્યાં પ્રેમ છે ત્યાં શંકા કે સ્પૃહાને અવકાશજ નથી જ્યાં તે જણાય ત્યાં શુદ્ધ પ્રેમની ખામીજ સમજવી. ત્યાં પ્રેમ નથી પણ સ્વાર્થ છે.

૭૨ જીવ સહજ સ્વરૂપથી રહિત નથી પણ તેનું ભાન માત્ર જીવને નથી જે થવું તેજ સહજ સ્વરૂપે સ્થિતિ છે.

૭૩ માન, વસ્તુની પ્રાપ્તિ, કીર્તિ અને સિદ્ધિઓ એ સર્વ આત્મગુણ હુંટનારા છે. તેનો જરા પણ વિશ્વાસ ન કર. અખંડ પ્રવાહમાં આગળ ચાલ્યો જા.

૭૪ અંતર મુખ વૃત્તિ કરી નિર્વિકલ્પપણે આત્મધ્યાન કર અનાખાધ અનુભવ સ્વરૂપમાં સ્થીરતા થવા દે. જે તકાંદિ ઉઠે તે નહિં લંબાવતા ઉપશમાવતો ચાલ.

૭૫ ખીજના કરતાં કરોડે ગણી તું તારી ચિંતા કર. હીમ્મત રાખ. કર્મોનો ઉદય નિરંતર એક સરખો

રહેતો નથી.

- ૭૬ આત્માની અજ્ઞાન દશા એજ મિથ્યાત્વ છે.
- ૭૭ ક્ષણે ક્ષણે આત્મ ઉપયોગ સ્થિર કરો.
- ૭૮ નિર્વિકલ્પ દશા સિવાય ઉપયોગ સ્થિર થતો નથી.
- ૭૯ મનની નિરાકાર સ્થિતિ તેજ નિર્વિકલ્પ દશા છે.
- ૮૦ સત્સંગ અને સદ્વિચારથી વિચાર દષ્ટિ શુદ્ધ થાય છે.
- ૮૧ આત્મ ઉપયોગની અખંડ જાગૃતિ તેજ મોક્ષ છે.
- ૮૨ પ્રવૃત્તિ અને પ્રતિબંધનું પરિણામ સુખરૂપ છેજ નહિં.
- ૮૩ જેને માટે પ્રવૃત્તિ કરો છો તેજ બંધન માટે થાય છે.
- ૮૪ આશ્રય પકડાતાં સત્ય પણ પાડનાર થાય છે. જ્યાં ઉપાય ન હોય ત્યાં મૌન પણ ઉચિત છે.
- ૮૫ ભજવવાનો પાઠ આનંદથી ભજવવો, પ્રારબ્ધ પ્રમાણે ભોગવી લેવું. નવું ન બાંધવું એ પુરૂષાર્થ છે.
- ૮૬ જગત્ ગુરૂ છે તેમાંથી શીખવાનું ધણું છે. દરેકમાં ઉચ્ચ ઇશ્વરી ભાવ રાખવો.
- ૮૭ ગુણુ ગ્રહણ કરવા. દોષ આત્મી થતાં તે સ્થાન ગુણુ લેશે.
- ૮૮ કદાચક્ર બંધાતાં શીખવાથી વેગળા જવાય છે. પ્રકાર તે કસોટી છે.
- ૮૯ આત્મ બળથી પાર પહોંચાય છે. આઘાત ખમી લેવો, પણ કરવો નહિં.
- ૯૦ શરણે થવું. અગર આંતર મૌનતા ભજવી, અહંકાર કાઢવાના આ બે ઉપાયો છે.

- ૯૧ સ્વાનુભાવથી જે અસર સુધરવા કે આગળ વધવા માટે થાય છે તે કહેવાથી કે સાંભળવાથી થતી નથી.
- ૯૨ પોતાના ડહાપણથી (અંહુકારથી) મનુષ્યો આગળ વધતાં અને નવીન જ્ઞાન લેતાં અટકે છે.
- ૯૩ સામા થવા કરતાં અનુકુળ થઈ કામ લેવાથી ઘણી સહેલાઈથી કામ સિદ્ધ કરી શકાય છે.
- ૯૪ સામા મનુષ્યનું પુરું સાંભળી લીધા સિવાય, તેનું સમાધાન કરવા કે તેના વિચારો તોડવા માટે વચમાં જેટલું બોલાય છે તેની અસર કાંઈ થતી નથી. તે શબ્દો વચમાંજ ઉડી જાય છે. તેનું હૃદય ખાલી થયા સિવાય આપણા શબ્દો તેમાં પ્રવેશ કરી શકતા નથી.
- ૯૫ અદૃશ્ય શક્તિ બંને છાંયડાં સરખાં રાખવા પ્રયત્ન કરે છે. તેની આડે જેટલા આવે છે તેટલાઓ રૂપાંતરથી યજ્ઞ પોતાના પ્રયત્નમાં નિષ્ફળ નિવડે છે.
- ૯૬ સારા કામમાં આગળ અને નહારા કામમાં કરેલી ઉતાવળ પશ્ચાત્તાપ માટે ાય છે.
- ૯૭ જ્યાંસુધી તને અન્યના દોષો જણાય છે ત્યાંસુધી તે તે દોષો તારા પોતામાંજ છે એ ચોકસ સમજજે.
- ૯૮ અન્યને સુધારવા પહેલાં પોતાને સુધરવાની જરૂર છે.
- ૯૯ પ્રારબ્ધ પ્રમાણેજ યોગ્યાયોગ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે. અન્ય તરફ કટાક્ષ ન કરતાં પ્રારબ્ધને સુધારવા પ્રયત્ન કરો.

૧૦૦ મનુષ્યોને સુધારવા કે આગળ વધારવા માટે આ દુનિયા મોટામાં મોટી નિશાળ છે.

૧૦૧ સંપત્તિમાં પરિમિત આચરણ રાખવું અને વિપત્તિમાં ધૈર્ય રાખવું એ મહાન્ સદ્ગુણ છે.

૧૦૨ આત્મજ્ઞાન ભૂલાવે તે કુસંગ. આત્મ જાગૃતિ કરાવે તે સત્સંગ.

૧૦૩ હે પુષ્પ! તું પ્રથમ વિકાશ તો પામ. ભભરાઓ તેની મેળેજ તારી તરફ ખેંચાઈ આવશે.

૧૦૪ અતીત ભોગને યાદ ન કર. અનાગતની ઇચ્છા ન કર. અને મેળેલ વિષયોમાં આનંદિત ન થા.

૧૦૫ આશા રહિત થા. મમતા મૂકી દે. કોઈની મદદની અપેક્ષા ન કર. સંસર્ગ રહિત રહે. સ્વતંત્ર આત્મા-પર શ્રદ્ધા રાખ.

૧૦૬ આત્મવત્ સર્વને જો. મૌન કર. સહનશીલ થા. મોક્ષનું કારણ વેશ નથી પણ જ્ઞાન છે.

૧૦૭ લાલાલાભયી હર્ષશોક ન કર. સત્કાર અને લાલચી આપનારનાં બંધનમાં બંધાવું પડે છે. સર્વ જીવોને અભય આપ. તને ભૂતો તરફથી ભય નહિ થાય. શિષ્યોનાં બંધનમાં બંધાઈશ નહિં.

૧૦૮ જગતને જાગૃત કરવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ તમારા આત્મને જાગૃત કરો. જોટલા તમે જાગૃત થયા હશે તેટલાજ જગતને જાગૃત કરી શકશો. જેના ઉપર ઉભા રહી આખી પૃથ્વીને હલાવી શકાય એવું સ્થાન તમારો

આત્માજ જે સ્વરૂપમાં સ્થીર થઇ જે હીલચાલ કરશે તેથી આ જગતને હચમચાવી શકશે.

વિચાર રત્નમાલા.

- ૧ આપણે જો ક્ષમાની યાચના કરતાં તે મેળવવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ તો પછી આપણે બીજાને ક્ષમા આપવાને તત્પર રહેવું જોઈએ.
- ૨ સુખ દુઃખ આપવામાં મનુષ્યાદિ નિમિત્ત કારણ છે, ખરૂં કારણ પોતાનાં શુભાશુભ કર્મો છે સુખી થવા માટે તે કર્મોનેજ સુધારવાં જોઈએ. પ્રવૃત્તિ ભાવાનુસાર થાય છે, માટે ઉત્તમ પ્રકારની પારમાર્થિક ભાવનામય થવાનો અભ્યાસ અવશ્ય કરવો.
- ૩ અજ્ઞાનીઓ ધિક્કારને પાત્ર નથી, પણ દયાને પાત્ર છે, તેવા અજ્ઞાનીઓ પર દયા લાવી તેમને શુદ્ધ માર્ગે દોરવા જોઈએ પણ તેમના પર ક્રોધ નહિ કરવો જોઈએ. કારણકે તેથી તેઓ આપણા સદુપદેશથી વિમુખ થાય છે
- ૪ સંપત્તિ સમયે આત્મસંયમ ન ખોવો. તેમ વિપત્તિ સમયે નિરાશ બની પુરૂષાર્થ પણ ન મૂકવો. કેમકે જય, પરાજય, સુખ, દુઃખ, માન, અપમાન, હર્ષ, શોક વીગેરે કાંઈ કાયમ ટકી રહેનાર નથી.

- ૫ જે મનુષ્યને આત્મશક્તિમાં (પોતામાં) વિશ્વાસ નથી તે મનુષ્ય ધર્મના ઉંચા પગથીઆ ઉપર ચડવાને લાયક નથી. આત્મશક્તિ અનંત છે. એક ક્ષણમાં અનંત કર્મોનો નાશ કરી શકે છે, માટે ગમે તેવી આફત કે વિધ્નો આવે તો પણ તેનો પાર તેથીજ પામી શકાય છે. જેને આત્મ સામર્થ્યમાં વિશ્વાસ નથી તે કદાપિ કોઈ મહત્ત્વનું કાર્ય સિદ્ધ કરી શકવાનો નથી.
- ૬ ધીમે ધીમે મોટા પર્વતો પણ ઝાળંગી શકાય છે. જેઓ ઉંચે ચડ્યા છે તેઓ આપણા જેવા મનુષ્યોજ હતા, પણ તેમને પોતામાં વિશ્વાસ હતો.
- ૭ આત્માને કશું અસાધ્ય નથી. અત્યારની મારી ધીમી પ્રવૃત્તિ દેખી ભલે તમે અત્યારે મને હસી કાઢો, પણ આગળ જતાં તમેજ મને માન આપશો અને પ્રશંસા કરશો.
- ૮ પ્રથમ પ્રયત્નેજ તમે કદી નિષ્ફળ નહોતો તો પણ આરંભેલું કાર્ય મૂકી દેશો નહિ, ફરીથી તે કાર્યનો પ્રારંભ કરજો. આ પ્રમાણે એકવાર નહિ, પણ હજાર વાર નિરાશ થવું પડે છતાં પણ ગભરાશો કે હિમ્મત હારશો નહિ. જોકે તમને હમણાં વિજય દેખાતો નથી છતાં દરેક વખતે તમે વિજય સમીપમાં જતા નહો છો અને અંતે તમારો પવિત્ર આત્મા વિજયીજ નિવડશે.

- ૯ જ્યાંસુધી મનુષ્યોને આત્મ શ્રદ્ધા છે ત્યાંસુધી ભક્તિને આપું જગત્ તેનો ત્યાગ કરે, તો પણ તેનો બીલકુલ ભય રાખવાનું કાંઈ કારણ નથી, કારણ કે મનુષ્ય આત્મબળથી આપું જગત્ સ્વાધિન કરવાની શક્તિ ધરાવે છે.
- ૧૦ પાપી આત્માઓ ને મહાત્માઓ વચ્ચે આજે તફાવત છે કે, આ જીવો પોતાની શક્તિ ઉપર કાળુ ધરાવે છે ત્યારે પેલા જીવો જડ વસ્તુના કબજામાં આવેલા છે.
- ૧૧ નિરંતરના સતત અભ્યાસથી તમારા મનોબળને એકત્ર કરતાં અને યોગ્ય સમયે એકજ બાબત ઉપર તેને વાપરતાં શીખો, જે મહાન્ શક્તિ મેળવવાની તમારી ઇચ્છા જ હોય તો મૌન, ગંભીરતા, અને ધીરજતા ધારણ કરવાની સૌ કરતાં પ્રથમ જરૂર છે.
- ૧૨ જે મનુષ્ય પોતાને વશ કરતાં અને કાળુમાં રાખતાં શીખ્યો છે તેજ મનુષ્ય બીજાને વશ રાખી શકે છે અથવા આજ્ઞા કરી શકે છે.
- ૧૩ જેઓ શાંતિ પ્રિય છે, ભય રહિત છે, વિચાર શીલ છે, અને સંયમવાન છે, તેઓને માટે જંગલ ઉદ્યાન કે પર્વતના શિખરનું એકાંત સ્થાન સ્વહિતાર્થે ઉત્તમ છે.
- ૧૪ હલકી વાસનાઓ, મનની અસ્ત વ્યસ્ત સ્થિતિ, વચનની ચપળતા, અને શરીરનો અસંયમ એ પોતાની શક્તિનો દુરૂપયોગ છે, અથવા શક્તિને વિખેરી

નાખનાર સાધન છે.

૧૫ જે વસ્તુ સ્વભાવથીજ અનિત્ય અને વિયોગશીલ છે. તે વસ્તુ ઉપરની લાગણીથી શાશ્વત સુખ મેળવવાની આશા કેમ રાખી શકાય ? અનિત્ય અને વિયોગશીલ વસ્તુઓ ઉપર રાગ ધરવાનું કે તેને માટે ઝુરવાનું સુકી દેવું જ જોઈએ અને નિત્ય, સ્થાયી વસ્તુનું મનન, સ્મરણ પરિશીલન, અને એકી કરણ કરવું જોઈએ. તો જરૂર શાશ્વત વસ્તુ રૂપ (આત્મ સ્વરૂપ) થઈ રહેવાશે.

૧૬ તમે તમારી વસ્તુ ખીજને દાનમાં આપી છો છો, તે છતાં જ્યારે તેના તરફથી તમારો આભાર માનવામાં ન આવે તે વખતે જો તમારું હીલ દુભાય તો તમે અવશ્ય સમજજો કે તમે આપેલું દાન ખરા પ્રેમનું ન હતું, પણ ખોટી મગરૂરીનું પરિણામ હતું.

૧૭ દયાન વગર કરેલી માત્ર અરજ રૂપ સ્તુતિ, પ્રાર્થના અથવા માગેલી માફી, તે જીવ વગરનાં ખાલી ખોખાં સમાન છે. આવી પ્રાર્થના કે માફી, મનુષ્યને પાપ કે દુઃખથી મુક્ત કરી ઉંચે લઈ જઈ શકતી નથી.

૧૮ ભગીરથ પ્રયત્ન સિવાય આત્મિક સુખ આપોઆપ આવી, તમને ભેટી પડે એવો જ્યાં સ્વપ્નમાં પણ લાવશે નહિ. આ માટે તો આળસને કે પ્રમાદને દૂર કાઢો. આત્મિક વિશુદ્ધિને અટકાવનાર વિચારો અને આચારોને તિલાંજલી આપો, અને આત્મ

સત્તાગત વિશુદ્ધિને લક્ષમાં રાખી તેવા વિશુદ્ધ થવા
વિભાવોનું વિસર્જન કરે,

૧૯ જે મહાન્ પુરૂષો ઉંચા માર્ગે ચડયા છે અને ત્યાં
ટકી રહ્યા છે તે કાંઈ એક ક્ષણે કે એક કુદકે ચડયા
નથી, પરંતુ જ્યારે દુનિયામાં મનુષ્યો ઘેર નિદ્રામાં
ઘેરાતા હતા ત્યારે પણ તેઓ ઉચ્ચ માર્ગે તરફ
ચડવાનો પંથ કાપતાજ રહ્યા હતા.

૨૦ આત્મજ્ઞાનના ઉપાધકૌએ એકાંત અને ઉચ્ચ આત્મ
સંયમનું સેવન કરવુંજ જોઈએ. પ્રાણી માત્ર ઉપર
દયા અને મનુષ્ય માત્રના દુખની દાઝ, એ જે
લક્ષણો આ સ્વરૂપ પ્રાપ્તિનાં જીવન છે.

૨૧ ઉચ્ચ ભાવનારૂપી પાંખોવડે આનંદ વર્ગમાં ઉંડો
નિડર બનો, મહાન્ શક્તિઓની પ્રાપ્તિ સંભવિત છે
એમ દઢ માનો, તદ્દન શાંત અને કાંઈ વગરની
જીંદગી સંભવિત છે એમ શ્રદ્ધા રાખો, ઉંચામાં
ઉંચું સત્ય મળી શકે છે. એ વિશ્વાસ રાખો, આવું
લક્ષ રાખી પ્રયત્ન કરનાર માનવ, સ્વર્ગીય ઉંચાઈ
તરફ ઝપાટાથી આગળ વધે છે. પણ જેઓનામાં
આવું શ્રદ્ધાન નથી તેઓ વહેમના ઝાકળમાં ભટ-
કયાજ કરે છે. અને દુઃખ પામ્યાજ કરે છે.

૨૨ તમે જે જે વસ્તુઓના સંબંધમાં આવો તે પ્રત્યેકનાં
બાહ્ય સ્વરૂપ-ઉપાધિમાં જે કાંઈ અપ્રિય દેખાય તે
ઉપર અલક્ષ કરી, તેમના આંતર-સત્તાગત શુદ્ધ

આત્મા ઉપરજ લક્ષ આપો. આત્મા સ્વરૂપે શુદ્ધ છે. છતાં જે જે ઉપાધિદ્વારા મઢીન દેખાય છે તે તે સર્વ ઉપાધિ દોષથી દૂષીત ભાગ છે એમ માનો. આમ કરવાથી દ્વેષદંષ્ટિ દૂર થશે, અને ગુણદંષ્ટિ પ્રગટ થશે.

૨૩ મઢદ આપવાની ઇચ્છાથી તમે જેને સારામાં સારા વિચાર સંભળાવો છો. અને ઉત્તમ ક્રિયા માર્ગમાં પ્રેરો છો છતાં તે જ્યારે તેને રૂચતી નથી ત્યારે તે ગ્રહણ કરવાની તેમની યોગ્યતા નથી એમ નિશ્ચય કરો. અને તેમની લાયકાતાનુસાર ઉપદેશ આપો અથવા માર્ગ બતાવો. યોગ્યતાથી વિશેષ ન આપો અને વિશેષ સંભળાવો પણ નહિ. તેમ કરવામાં નહિ આવે તો ઉન્નતુ લાભને બદલે તેમને નુકસાન થશે. યોગ્યતા તપાસવાની ઉપદેશકોને પૂર્ણ જરૂર છે.

૨૪ આપણા વિચારોજ આપણને વિચાર જેવા બનાવે છે. પાપના વિચારો આપણને પાપી બનાવે છે. ધર્મના વિચારો આપણને ધર્મી બનાવે છે. તેથી પ્રથમ વિચારોને શુદ્ધ કરો.

૨૫ હજારો કાર્ય પડતાં મૂકો, પણ આખા દિવસમાં એક પણ ખરાબ વિચાર ન આવે તેવી સ્થિતિ તમે મેળવો.

૨૬ સવારમાં ચાર વાગે ઉઠો. કોઈપણ જીવોના શબ્દ ન સંભળાય ત્યાં પન્નાસન કરીને બેસો. શરીરને ખીલકુલ હલાવો નહિ; મનને એકાગ્રતા કરવા આંખોને

બે પાંપણોની વચ્ચે, યા નાસીકાની ડાંડી ઉપર સ્થાપન કરો. ખડખડાટ થાય કે મચ્છરાદિ જંતુ શરીર ઉપર આવી બેસે તો પણ શરીરને હલાવો નહિ. શ્વાસો-શ્વાસની ક્રિયા ઘણીજ શાંતિથી હળવે હળવે કરો. વધારે વખતના અભ્યાસે મન ઘણીજ શાંતિમાં આવશે.

૨૭ કોઈ કાર્યને માટે પોતે અશક્ત છે એમ કદી પણ માનવું નહિ. બીજાના વિચારોના ગુલામ નહિ થવું. દરેક કાર્યનો મુખ્ય ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખવો. હાર થયા છતાં પણ નિરાશ ન થવું. પ્રબળ ઉત્સાહ રાખવો. આત્મવિશ્વાસ કદી ખોવો નહિ. આગસ અને પ્રમાદને તો દેશવરોજ આપવો. કાર્યસિદ્ધ માટે સતત અભ્યાસની જરૂર છે. નાનાં નાનાં છોડવાઓ, વૃક્ષો, જનાવરો, અને મનુષ્યો, દરેક સતત અભ્યાસથી કેવી રીતે આગળ વધ્યા છે? અને વધે છે? તેનો વિચાર કરો, દરેક જીવો આગળ વધવાની શક્તિ ધરાવે છે.

૨૮ શોચ નહિ કર. તે આત્મધ્યાન છે. તારા સિવાય તારું ભલું કે બુદ્ધ કરનાર કોઈ નથી. તું બીજાનું ભલું કે બુદ્ધ નજ કરી શકે કારણકે ભલા, બુરાનો આધાર તેના કર્તવ્યોપરજ છે.

૨૯ જે ઇચ્છા કરે છે તેણે કર્તવ્ય ક્યું હશે તો વગર ઇચ્છાએ પણ તે મળશે. તેણે કર્મ નથી તો ગમે તેટલી ઇચ્છા કર્યાથી પણ તે નહિજ મળે.

૩૦ મન, વચન, શરીરને નિત્ય શુભમાં પ્રવર્તાવ. જગત્ જીવો કર્માધિન છે. આશ્ચર્ય ન પામ. આત્મહિત સિવાય બીજા વિચારો ન કર દુનિયાના કર્તાવ્યેથી છેવટે નિરાશાજ છે. આત્મ ઉપયોગમાં લીન થા.

૩૧ વિકલ્પો એ ચિત્તની શાંત અવસ્થારૂપ સદૌવરમાં પત્થર ફેંકવા તુલ્ય અશાંતિ કરનાર છે.

૩૨ અમુક હદ આઠ્યા સિવાય પોતાનુંજ ભલું કરવા તરફ કાળજી રાખવી જોઈએ હાયકાત સિવાય બીજાનું ભલું કરવા જતાં પોતે પતિત થવાય છે. પોતે પાણીમાં તરતાં શીખ્યા નથી તે બીજાને પાણીમાં ઊડા કેવી રીતે બચાવી શકશે?

૩૩ મન્યો અને વસ્તુઓ પોતાનો જેવો સ્વભાવ હોય તેવો પ્રગટ કરી બતાવે છે તેમાં આશ્ચર્ય, દ્વેષ, કે હર્ષ, શા માટે કરવો જોઈએ? લીમડાને જઈને પુછો કે તું કડવો શા માટે? અને આંખાને જઈને પુછો કે તું મીઠો શા માટે? આનો ઉત્તર તેનો સ્વભાવજ તેવો.

૩૪ આત્મ વિશુદ્ધિમાં આગળ વધવાનો ટુંકો માર્ગ આ છે કે. આહારનો જય, આસનનો જય, નિદ્રાનો જય, શરીરનો જય, વચનનો જય, મનનો જય. તિવ્ર વૈરાગ્ય અપ્રમત્તાતા, એકાંતવાસ, સર્વજ્ઞ ધ્યાન, આત્મવૃત્તિ.

૩૫ અહપઆહાર, અહપનિદ્રા, અહપવિહાર, નિયમિત,

ભાષા, નિયમિત કામ, અનુકુળ સ્થાન, મનને વશ કરવાનાં આ ઉત્તમ સાધનો છે.

- ૩૬ નિર્વિકલ્પ, મૌન, અને કાયોત્સર્ગ કમવાથી કર્મો આવતાં બંધ થાય છે.
- ૩૭ દુઃખમકાળ, તત્વજ્ઞાની ગુરૂનો વિરહ, પૂર્વકર્મનું જોર, સત્સંગનો અભાવ, પુદ્ગલોનાં દિગ્બળોની સોખત, ભવાભિનંદિગ્બળોનો સહવાસ, આ અધઃપતન થવામાં પ્રબળ કારણ છે.
- ૩૮ આત્મગુણોની અલેહતા, યા જડ ચૈતન્યની ભિન્નતા તે જ્ઞાન છે. નિર્વિકલ્પ મન તે ધ્યાન છે. માનસિક મત્તીનતાનો ત્યાગ તે સ્નાન છે. અને ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ તે શૌચ યાને પવિત્રતા છે.
- ૩૯ પૂર્વનાં કર્મો મને આ કર્તાવ્ય કરવા પ્રેરે છે. આ વિચારને પ્રબળ પ્રયત્નથી નીચો ખેસાડી દો, પ્રત્યક્ષથી પૂર્વનું બળવાન નહિ થાય. આ જન્મનો પ્રબળ પ્રયત્ન પૂર્વ કર્મને હઠાવશે, પણ અત્યારનો પ્રયત્ન મંદ હશે અને પૂર્વનો પ્રત્યક્ષ બળવાન હશે તે અત્યારના પ્રયત્નને હઠવું પડશે. છેવટે અનુદ્રેષીનો વિજય થશે, માટે પ્રયત્ન કરો.
- ૪૦ જેમ જેમ ધ્યાન વિશુદ્ધિ, તેમ તેમ કર્મનો ક્ષય થશે. જ્યાં સર્વોત્ક્રંટ શુદ્ધિ ત્યાં સર્વોત્ક્રંટ સિદ્ધિ થાય છે.
- ૪૧ વિષય ઇચ્છાથી. જેનું મન ઇન્દ્રિયો સંતાપિત છે તેને

શીતળ આત્મસુખની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થાય ?

૪૨ નિરાશા વખતે મહાત્મા પુરૂષોનાં ચરિત્રો સંભારે તેમનો સતત અને લાંબા કાળનો પ્રયત્ન તપાસો. તેઓએ નીરાશ થઈને પ્રયત્ન મુકી દીધો હોત તો મહાત્માના નામને લાયક થાત કે ? જગત્ અનુકરણીય થાત કે ? માટે નીરાશ ન થાઓ, આગળ ચાલો.

૪૩ આગળ વધનારનેજ વિદ્યન આવે છે, અને તેની યોગ્યતાની પરિક્ષા પણ ત્યાંજ થાય છે, ધનવાનને લુપ્તવાનો ભય છે. ચડેલાનેજ પડવાનો ભય છે. પણ તેથી ગભરાશો નહિ. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિ અનુકુળ આલંબનો લઈ ઉત્સાહથી પ્રબળ પ્રયત્ને આગળ વધો, યાહોમ કરીને ચાલો, અવશ્ય વિજયજ થશે.

૪૪ જો તમારે આગળજ વધવું છે તો તમારો સર્વ સ્થળે પથરાયેલો સ્નેહ. પ્રેમ, આશક્તિ કે લાગણીને ખેંચી લ્યો અને સર્વ તરફ વિરાગભાવ કરો. તે સર્વ લાગણીઓ એક આત્મભાવ તરફજ વાળો, તે કર્ત્તવ્યનેજ મુખ્ય કરો, બાકીનાં કર્ત્તવ્યને ગૌણ કરો, જરૂર આગળ વધશો.

૪૫ જો તું વીર પરમાત્માની આજ્ઞાપાલક નિર્ઝંથજ હોય તો તારે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી અપ્રમત્તપણું અને અપ્રતિબંધપણું રાખવું જોઈએ.

૪૬ વિષયનો વિશ્વાસ જરા પણ કરવા લાયક નથી, મને

અંતરદષ્ટિ થઈ છે એમ ધારી તે વિષયોને જરાપણ વિશ્વાસ ન કરજે. મનઃપર્યવજ્ઞાન પર્યંતની હૃદવાળી જીવો પણ આ વિશ્વાસથી ઠગાયા છે. અને નકાંદિ ગતિઓમાં ગયા છે.

૪૭ પુદ્ગલોનો અનુભવ અનાદિ કાળનો હોવાથી મનુષ્યો સ્વાભાવિક રીતે તે તરફ આકર્ષાય છે, અને સહજ વારમાં પોતાનું જ્ઞાન ભૂલી જાય છે. ચોદ પુર્વ ધરો પણ આત્મસ્થિતિ ભૂલાયાથી નરક અને નિગોદક્ષી ગયા છે.

૪૮ વસ્તુનો કેવળ વિનાશ કદી પણ થતો નથી, પણ તેનું રૂપાંતર થયા કરે છે આ પ્રમાણે આત્મા માટે પણ બન્યા કરે છે.

૪૯ આ જગત્સમુદ્ર સ્થુળ સુક્ષ્મ પુદ્ગલોથી ભરપૂર છે પાણીમાં પરપોટો ઉત્પન્ન થઈ તેમાં વિલય પામે છે. તેમ કર્મના સંબંધે નાના પ્રકારની આકૃતિઓ બને છે. અને તેનો વિલય પણ પાછો તેમાં જ થાય છે. આ આકૃતિઓના રૂપાંતરથી આત્મા મરણ પોમતો નથી.

૫૦ કમો અવશ્ય રૂળ આપવાનાંજ, એમ જાણી અંતિત્વ-દષ્ટિએ કર્મબંધનના હેતુઓથી દૂરજ રહેવું વીર પુરૂષોના માર્ગમાં દુઃખે પ્રવેશ કરી શકાય તેમ છે.

૫૧ જીર્ણ ઇંધણાંને અગ્નિ ઘણીજ ત્વરાથી ભસ્મીભૂત કરે છે તેમ તું જો સ્નેહરહિત થઈશ તો આત્મસંમર્થિવડે

કર્મોને જલદી ખાળી શકીશ.

૫૨ આ અજ્ઞાન અને પ્રપંચી દુનિયાની દેખાદેખીએ તું ન ચાલીશ, પણ પૂર્વાપર વિચાર કરી. સમજીને લાલાલાલનો નિશ્ચય કરી પછી આગળ પગ ધરવે.

૫૩ સર્વ કાળમાં સર્વ સ્થળે સર્વ પ્રકારે પ્રમાદી જીવોને ભય રહેલો છે. અપ્રમાદિ જીવોને કોઈ પણ રીતે ભય નથી. તે સર્વદા નિર્ભય છે.

૫૪ વિચારની તીક્ષ્ણ પરિણતીથી તેમજ અત્મભાવ પ્રત્યેની સ્થિરતાથી સમયે સમયે સંયમ પરિણામ વૃદ્ધિ પામે છે.

૫૫ લોકોની સોબતથી, માનની ઇચ્છાથી, સ્ત્રીના પ્રસંગથી અને અજાગૃતીથી આત્મશક્તિ અવરાય છે, દબાય છે, અધઃપતન થાય છે

૫૬ વસ્તુ ધર્મનું કે તત્ત્વજ્ઞાનનું શ્રવણ કે જાણપણું કરવાથી તરતજ અંતરાત્મપણું ઘટું નથી, તેમજ તે પ્રમાણે આચરણુ કે ગુણો તરતજ પ્રાપ્ત થતા નથી. તેની દૃઢતા માટે પુનઃ પુનઃ અભ્યાસની જરૂર છે.

૫૭ સારા વિચારો કરો. સારા કાર્યમાં પ્રયત્ન રાખો. તો ખોટાં કૃત્ય કરવાનો વખત નહિ મળે. જીંદગી ટુંકી છે બીજે વખત કાઢી નાંખવાથી તે સફળ નહિ થાય. ઉદ્યોગની જરૂર છે. એક ભાખરી માટે જમીન ખેડવા-દિકથી લઈ તૈયાર થવા પર્યંતમાં કેટલી મહેનત પડે છે? વિચાર કરો. ત્યારે આત્મવિશુદ્ધિ માટે કેટલી

મહેનતની જરૂર છે.

- ૫૮ આજસ મુકો, થોડા પણુ નિરંતરના અભ્યાસની અકુંસથી લઈ આ મનુષ્યુત ઝાડપણાને પામેલા વૃક્ષને તમે જુઓ. તે કેટલું બધું આગળ વધ્યું છે ? થોડા વખત ઉદ્યમ કરી આગળ વધવામાં તેણે આજસ કરી હોત તો તે આ સ્થિતિએ પહોંચી શકત ?
- ૫૯ ૫ડી રહેલા લોઢા ઉપર કાટ ચઢી જાય છે. તેમ આજસુ મનુષ્યોનાં મન, વચન, અને શરીર આત્મહિત માટે નબળાં થઈ જાય છે, લોઢાની માફક તેને તો નિરંતર સદુપયોગમાં લેવાં જોઈએ.
- ૬૦ ખેતર ન ખેડવાથી તેમાં જાળાં, ઝાંખરાં ઉગી નીકળે છે. તે તો સાફસુફ કચાંથીજ (ખેડયાથીજ) સાફ રહે છે, તેમ મનુષ્યનું હૃદય પણ સદ્ભાવનારૂપ શીરાથી (હળથી) સંસ્કારીને-ખેડીને સાફ રાખવું જોઈએ નહિંતર કર્મરૂપ જાળાં, ઝાંખરાં ઉગી નીકળી તે નિરૂપયોગી અથવા દુઃખદાયી થઈ પડે છે.
- ૬૧ વહેતું પાણી નિર્મળ રહે છે. તેમાં ઝરણ આવે છે પણ ખર્ષેજ પાણી ખગડી જાય છે. ઝરણ ખંધ થાય છે. તેમ સાધુ, જ્ઞાન અને ધનને વહેતાંજ રાખવાં જોઈએ. એકજ સ્થાને અને વપરાશ વિના રાખવાં તેમાં વૃદ્ધિ ન થતાં ઉલટો ખગાડ થાય છે.
- ૬૨ આ અસ્થિર માનવાદિ પ્રયાંયોમાંથી મનુષ્યોએ સ્થિર થવાનો પ્રયત્ન અવશ્ય કરવો જોઈએ. આજર.

હુઃખની માતા છે.

- ૬૩ આત્માનો શરીર તથા મન ઉપર અંકુશ ન રહેવો એજ પરમ હુઃખનું કારણ છે. જેના ઉપર જન્મ મરણ અસર નથી કરી શકતાં ત્યાંજ ખરેખર સુખ રહેલું છે. જેટલો મોહ તેટલુંજ હુઃખ, જેટલો હર્ષ તેટલોજ શોક.
- ૬૪ આ મહાન્ હુઃખનું કારણ કેવી જાતનું અજ્ઞાન હોવું જોઈએ ? ગમે ત્યાં ભરાઈ બેસો. કર્મોનું ફળ અવશ્ય મળશેજ. કાચમ કર્મો કરતાં ચટકવુંજ જોઈએ.
- ૬૫ એક વસ્તુનો ત્યાગ કરી, તેના અભાવમાં તેને બદલે તેના જેટલા પ્રેમથી બીજી વસ્તુનું સેવન થતું હોય, તો તે ત્યાગ નથી, પણ રૂપાંતર છે. ત્યાગે એવો હોવો જોઈએ કે રૂપાંતરની આગ્રહપૂર્વક મદદ સિવાય ચલાવી લેવું જોઈએ. દરેક વસ્તુનો ઉપયોગ સાધન રૂપે કરવો જોઈએ.
- ૬૬ વસ્તુનું ખર્ચ સ્વરૂપ જાણ્યા કે સમજ્યા છતાં કદાચર કે આગ્રહ કરવો તે અનંતાનુબંધી કહેવાય છે. કોઠાદિ ઘટાડવામાંજ લાભ છે. જેમ કષાય ઓછા તેમ આવરણ ઓછુંજ થવાનું.
- ૬૭ કોઈપણ વસ્તુનો સર્વથા નાશ થતો નથી. પણ પર્યાય બદલાય છે. પુદ્ગલોની આકૃતિ બદલાય છે, પણ તેના પરમાણુ તે જગતમાં કાયમજ રહે છે. આ રૂપાંતર થવું તેજ દરેક વસ્તુનો પુનર્જન્મ છે.

૬૮ સુખ દુઃખ એ પૂર્વ ક્રિયાને અનુસારે થાય છે, એ વાત સ્વાનુભવ સિદ્ધ છે. તો ગર્ભમાં આવ્યો તે કંઈ ક્રિયાથી? તે ક્રિયાનો કાળ ગર્ભમાં આવ્યા પહેલાંનો માનવોજ પડશે, એટલે ગર્ભમાં આવ્યા પહેલાંનો જે જન્મ, તેજ આત્માનો પુનર્જન્મ.

૬૯ આ જન્મ્યો, આ મરી ગયો. આ આવ્યો તે ક્યાંથી? અને ગયો તે ક્યાં ગયો? આ ગતિ આગતિ પુનર્જન્મનેજ સુચવે છે.

૭૦ કાર્ય કારણનો વિચાર કરતાં કારણ પહેલું સંભવે છે. તો આ માનવદેહરૂપ કાર્ય તેનું કારણ આ દેહ ઉત્પત્તિ પહેલાંજ માનવું પડશે. એજ પુનર્જન્મ.

૭૧ સર્વે, સુખીયાં શા માટે નથી? સર્વે દુઃખીયાં કેમ થતાં નથી? રંક શા માટે થાય છે? આતું કાંઈપણ કારણ સમજાવશે? આજ પુનર્જન્મ.

૭૨ પર્યાયો અનિત્ય છે, તેમાં જરાપણ વિશ્વાસ કરવા જેવું નથી. સંયોગો વિયોગશીળ છે. સંપદા અંતે વિપદારૂપ થાય છે. સ્વાર્થ એ મનુષ્યોમાં મુખ્ય દુર્ગુણ છે. પરમાર્થ સિદ્ધ કરવો તે ઉત્તમ સદ્ગુણ છે.

૭૩ ઓ અમર ધર્મવાળા આત્મા! મરણ ધર્મવાળા શરીરમાં શા માટે આશકિત કરે છે? આ દેહનો અવશ્ય ત્યાગ કરવોજ પડશે, જરૂર બીજે જ પડશે. આ ઘરની આટલી બધી ચિંતા શા માટે કરે છે? આ ઘરના નાશથી તારો નાશ થવાનોજ

નથી.

૭૪ ઓ અનંત બળવાન આત્મા ! નિર્બળ વિચારોથી તારા બળનો નાશ નહિં કર. તું જેવી ઇચ્છા કરીશ તેવો થઈ શકીશ. અનંત બળવાન વીર પરમાત્માનું જીવન યાદ કર અને તેનું પ્રબળ પ્રયત્ને અનુકરણ કર.

૭૫ એકલા બાહ્ય ત્યાગથી શાંતિ મળવાની નથી વિષયો સાથેનો શારીરિક સંબંધ છોડ્યા પહેલાં માનસીક સંબંધ અવશ્ય છોડવોજ જોઈએ ત્યારે ખરી શાંતિ અનુભવાય છે. કોઈ અપેક્ષાએ બાહ્ય ત્યાગ પણ ઉપગારી છે.

૭૬ જનહિતાર્થે કામ કરવાં પડે તેમાં નિષ્ફળતા મળે કે સફળતા મળે તથાપિ હુષ્ શોકથી લેપાવું ન જોઈએ. જે મનુષ્યને માન-અપમાન સરખું છે. તે ત્યાગ માર્ગના અને પરોપકારના માર્ગના શીખર પર પહોંચી શકે છે.

૭૭ આત્મ ઉન્નત્તિના ઇચ્છકોએ, બાહ્ય સૃષ્ટિની પછાડી પડવું (દોરારવું) તે વ્યર્થ છે. આખા વિશ્વનું મંથન કરવાથી પણ આ બાહ્ય સૃષ્ટિમાંથી આત્માનો સાક્ષાત્કાર કદી થવાનોજ નથી. તેને માટે તો પોતાના આત્માનીજ પછાડી પડવું. અને તેનેજ શુદ્ધ કરવો પડશે.

૭૮ વડના બીજમાં વડવૃક્ષ ઉત્પત્તિ કરવાની શક્તિ રહેલી છે. બીજમાં વડ દેખાતો નથી. તથાપિ જમીન, હવા,

પાણી વિગેરે સામગ્રી મળતાં તે શક્તિ બહાર આવે છે. તેમ જ્ઞાનાંશ સત્તામાં રહેલા પૂર્ણ જ્ઞાનને પ્રગટ કરી શકે છે. જ્ઞાનના એક વિભાગપરથી બીજા વિભાગ ઉપર જઈ શકીએ છીએ તો તેના છેલ્લા ભાગ પર શા માટે ના જઈ જઈએ ?

૭૬ પાણીના ઊંડા તળીએ પડેલું રત્ન, પાણીની મલીનતાથી દેખાતું નથી. તે મેલ દૂર થાય તો અવશ્ય દેખાય છે. તેમ રત્નતુલ્ય નિર્મળ યા અમુલ્ય આત્મા મનથી મલીનતા નીચે દબાયેલો છે, માટે મનની મલીનતા દૂર કરો તો અવશ્ય તેની પ્રભા દેખાશે.

૮૦ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનો વિચાર કરી યોગ્ય અવસરે જે મનુષ્ય દૃઢ પ્રયત્ન કરે છે, તે અવશ્ય ઇચ્છિત કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે છે. અવસર વિનાનું બોલવું અને કરવું તે નિરર્થક છે. ઇંટ ફળદાયક થતું નથી.

૮૧ આ દૃશ્ય જડ વસ્તુઓનું ઉપાદાન (મૂળ) કારણ પરમાણુ છે. તેમાં પરિણમન ધર્મ રહેલો હોવાથી અનેક પરમાણુઓ મળી અનેક પ્રકારના સ્કંધ ઉત્પન્ન થાય છે. તે સ્કંધોને જીવો શરીર દ્વારા ગ્રહણ કરી નાના પ્રકારની આકૃતિઓમાં ગોઠવે છે કરોળીઓ જેમ પોતાની લાળથી ઉત્પન્ન કરેલી જળમાં ઘુંચાય છે તેમ જીવો આ આકૃતિની માયામાં ફસાય છે, અને

રાગ દ્વેષ કરી સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે.

૮૨ ઉપાસના (ભક્તિ) કરવાવાળા મનુષ્યોનો પ્રેમ પોતાના ઉપાસ્ય પરમ પુરૂષ પરમાત્મા ઉપર એટલો બધો હોવો જોઈએ કે તેની પરાકાષ્ટા કોઈ પણ બીજા સ્થળે હોવી નજા જોઈએ મન, વચન, અને શરીર તત્પરાયણ કરી દેવાં જોઈએ અહોનીશ તેનુંજ રટણ જોઈએ.

૮૩ ક્રિયા માર્ગમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્યે પોતાનાં મન, વચન, શરીરને, શ્રત, તપ, જપાદિ ચમ નિયમોમાં અહોનીશ પ્રવર્તીવવાં જોઈએ અને કોઈ પણ વખત અશુભ પ્રવૃત્તિ મન, વચન, શરીરથી ન થાય તેટલાં મજબુત બનાવવાં જોઈએ.

૮૪ જ્ઞાનમાર્ગમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્યે ક્રિયા માર્ગમાં દૃઢતા થયા પછી અહોનીશ આત્મ ઉપયોગમાં તત્પર રહેવું જોઈએ. કોઈ નાનું સરખું વ્યવહારીક કાર્ય પણ આત્મ ઉપયોગની જાગૃતિ વિના ન થવું જોઈએ, અર્થાત્ સર્વ કાળે અને સર્વ સ્થળે આત્મજાગૃતિ રાખવીજ જોઈએ.

૮૫ ઇચ્છાઓને માર્યા સિવાય ત્યાગધર્મ ન સંભવી શકે. પૂર્વ કર્મને લઈ આહારાદિ ઇન્દ્રિય વિષયો પ્રત્યે પ્રવૃત્તિ હોય તથાપિ ત્યાં પણ રાગદ્વેષની ચીકાશ રહિતજ પ્રવૃત્તિ હોય. તેમ ન હોય તો ત્યાગ ધર્મ પણ ન હોય.

૮૬ કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર પોતાના ઉપયોગને જવા ન દેવો. આમ થવાથી વૃત્તિઓનું ઉત્થાન ન થતાં પોતાના સ્વરૂપમાં સ્થિર થવાશે. સ્થિર થવાથી લય પ્રાપ્તિ ઘણી સહેલાઈથી થાય છે.

૮૭ આત્માની શક્તિ આત્મામાં હોવા છતાં આત્મિક ગુણો માટે બહાર ફાંફાં મારવામાં આવે છે. આ કેટલું બધું પ્રબળ અજ્ઞાન ? પૂર્ણ સુખ આત્મામાં હોવા છતાં તે માંટે પુદ્ગલ (જડ વસ્તુઓ) નાં ચુંથણાં ચુંથવાનો પ્રયત્ન કરવો તે પ્રકાશને અંધકારમાંથી શોધી કાઢવાના પ્રયત્નની માફક નિષ્ફળ છે.

૮૮ સ્વાનુભવ આત્મામાં ન કરતાં, કોઈ મહા પુરૂષના કરેલ અનુભવને બોલી જવામાં કે વાંચી જવામાં અનુભવ માની લેવો એ વિશેષ અધઃપતન થવાનું લક્ષણ છે. સ્વાનુભવ માટે પ્રયત્ન નહિ કરતાં કેવળ સ્વાનુભવની વાર્તાઓમાં આત્મજ્ઞાન માનનારાઓ આત્મજ્ઞાની નથી પણ શબ્દજ્ઞાની છે

૮૯ પોતેજ પોતાનો શત્રુ છે, અને પોતેજ પોતાનો મિત્ર છે. મન સ્વાધિન અને આત્મ જાગૃતિ કાયમ હોય તો દુનિયામાં એવું કોઈ નિમિત્ત કે વસ્તુ નથી કે આત્માને જોર જીલમથી કર્મ વળગાડે અથવા કર્મથી બંધિત કરે.

૯૦ જેમ જેમ આપણા પર દુ ખ આવી પડે છે તેમ તેમ આપણું ડહાપણ વૃદ્ધિ પામે છે. આપણી ભૂલોથી

થયેલો દુઃખનો અનુભવ આપણને ભવિષ્યમાં તેવી
થતી ભૂલો અટકાવવા વિશેષ ઉપયોગી થઈ પડે છે

૯૧ દુઃખના અનુભવદ્વારા છેવટે આત્મસાક્ષાત્કાર પણ થાય
છે એટલે દુઃખથી અસંતુષ્ટ તો થવું જ નહિ. દુઃખ
માત્ર કર્માનુસાર હોવાથી જેટલું ભોગવાય તેટલું તે
ઓછું થાય છે, દુઃખની સાથે અથડાતાં સહન
શક્તિનું વીર્ય વૃદ્ધિ પામે છે. દુઃખ મનુષ્યોનો મહાન
ગુરૂ છે. તે દ્વારા વિચાર ખુલ્લે છે, સત્ય શોધાય છે,
અને દોષો દૂર કરાય છે.

૯૨ આત્માના છેવટના સ્થાયી સુખની પ્રાપ્તિનો સંભવ
દૃઢ કરવો હોય તો તાત્કાલીક ક્ષણ પ્રાપ્તિની ઇચ્છા
ઘટાડવી જોઈએ. જે કાંઈ પ્રાપ્તવ્ય છે તેને માટે તેના
પ્રમાણમાં કાંઈ ને કાંઈ ભોગ આપવો પડે છે. પ્રયત્ન
સિવાય ક્ષણની આશા વ્યર્થ છે.

૯૩ યોગીક જીવનનું દુર્ઘટમાં દુર્ઘટ પ્રયોજન એ છે કે
તેણે સર્વદા સમતા જાળવી રાખવી. ગમે તેવા પ્રસંગે
પણ સાધકોએ તો (શરૂઆત કરનારાઓએ) સમતા
અને શાંતિ જ રાખવી યોગ્ય છે. શુદ્ધ અંતઃકરણ
સદા નિર્ભય છે અને સર્વત્ર વિજયી જ નીવડે છે.

૯૪ સત્ય માર્ગથી ભ્રષ્ટ થયેલા જનસમુહને, દેખી તે તરફ
દયાની લાગણી, અને તેને સુધારવાની દાઝ હૃદયમાં
રાખવી જોઈએ તેને બદલે ક્રોધ, કંટાળો, કે કલેશ
ઈત્યાદિ કરવું તે તો અયોગ્ય છે. એવી દુષ્ટ ભાવનાથી

આપણનેજ હાની છે. એટલુંજ નહિ પણ જેને માટે
એ ભાવના ઉડે છે તેમને પણ તેથી હાની પહોંચે છે.

૯૫ જ્યાં ક્રોધ છે ત્યાં વિવેક નથી કેમકે ઇચ્છામાં
નિષ્ક્રિયતા મળ્યા સિવાય ક્રોધ ઉત્પન્ન થતો નથી.
ઇચ્છા છે ત્યાં વિવેક નથી. ઇચ્છાનો ત્યાગ તેજ
વિવેક છે

૯૬ કામ ક્રોધની અધિકતાવાળા મનુષ્યોએ જ્ઞાની પુરુષની
સોખત અતે તત્ત્વજ્ઞાનનાં પુસ્તકોનું વાંચન અવશ્ય
રાખવું. તેથી તે દોષોની ઓછાશ થશે.

૯૭ જે પદાર્થની પ્રાપ્તિથી ભવિષ્યમાં નિરંતર સુખી
થવાય તેને માટે વિદ્વાનોએ પ્રયત્ન કરવો.

૯૮ મન વચન અને શરીર આ ત્રણે કર્મબંધ કરવામાં
તેમજ કર્મ બંધનથી મુક્ત થવામાં સહાયભૂત છે,
તેનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે તમારા હાથમાં છે

૯૯ આત્મજ્ઞાનથી અજ્ઞાન નિવૃત્ત થઈ શકે છે. માટે
આત્મજ્ઞાન વિશેષ હિતકારી છે.

૧૦૦ જે ભવમાં આનંદ માને તે ભવાભિનંદ સમજવો.

૧૦૧ પુદ્ગલમાં આનંદ માને તે પુદ્ગલાનંદિ. પુદ્ગલા-
નંદિજીવો સંસારમાં પરિભ્રમણ કરનારા છે. આત્મા-
નંદિ કર્મથી મુક્ત થાય છે.

૧૦૨ સર્વથા મુક્ત થવાની ઇચ્છા છે તો આ પ્રવૃત્તિ અને
પ્રતિબંધ શા માટે હોવો જોઈએ?

૧૦૩ પ્રવૃત્તિ અને પ્રતિબંધનું પરિણામ કોઈપણ વખતે

સુખરૂપ આવવાનું નથી.

૧૦૪ તું જેને માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે તે સર્વે તારા બંધનને માટે થશે. છતાં આ પ્રવૃત્તિ પૂર્વના સંચિત ખપાવવાને માટેજ કરાતી હોય તો આત્મ જાગૃતિપૂર્વક નિરાશી ભાવે કર.

૧૦૫ પુદ્ગલ્લીક વૈલવમાં સુખની ઈચ્છા કરવી તે લયંકર નિરાશાજ છે.

૧૦૬ દુનિયાના ક્ષણીક વૈલવમાં આશક્ત મનુષ્યોનો સંસર્ગ કરવો તે, આત્મગુણ ધાતક મહાન શસ્ત્રો છે.

૧૦૭ મનમાં અશુભ વિચારો પ્રગટ કરવા તેના જેવો ખીન્ને કોઈ લયંકર વ્યાધિ નથી.

૧૦૮ આત્મ અજ્ઞાનીઓને એકાંતના સમાન ખીન્ને કોઈ પ્રબળ વૈરી નથી. આત્મ અભ્યાસીઓને મનુષ્યના સંસર્ગ સમાન ખીન્નું કોઈ સખળ વિદ્ન નથી.

વિચાર રત્નમાલા.

- ૧ તેને યોગ્ય લાગે તે તેને માટે સત્ય છે. તમને તે ન જણાવાથી વિપરીત લાગે છે. બાકી સર્વ જીવો પોતાને સુખી થવા પ્રયત્ન કરે છે,
- ૨ પાત્ર એવું વર્તન થાય છે મજબુત પ્રકૃતિવાળાની છાપ બીજા ઉપર પડે છે અને તેના સ્વભાવને વશ બીજાને થવું પડે છે.
- ૩ દેશ, કાળની સ્થિતિને અનુસરીને જ્યાં જેની જરૂરિયાત હોય ત્યાં તેવાની સાથે તેવું વર્તન રાખવું.
- ૪ આત્મધર્મ ઉપર દૃઢ રહેવાથી આ સત્વાદિ ગુણોનો લય થાય છે.
- ૫ ઉત્તમ વિચારો આપી સામાનું અભિમાન તોડી નાખવું અને તેને યોગ્ય તરફ ખેંચવો તે સાચી નમ્રતા છે. ઉપર ઉપરની નમ્રતા તો દેખાવ માત્ર છે. જડતારૂપ છે, અજ્ઞાનતા છે ત્યાંસુધી ઉપરની નમ્રતા ઉપયોગી છે.
- ૬ વિનય કરવો તે વિવેક પૂર્વક કરવો. આપણા માટે જેને હલકો વિચાર બાંધાયેલો છે તેનો વિનય કરતાં ઉલટો આપણા વિષે 'દંભી છે' ઇત્યાદિ હલકો વિચાર બાંધવાનું તેને કારણ મળે છે. બાકી જેની ગરજ છે તેનો તો વિનય કરવો જ જોઈએ.
- ૭ દરિયાએ સામા જવું ન જોઈએ પણ નદીઓને પોતા તરફ આવવા દેવી જોઈએ. નહિંતર નદીઓ ઉલટી

- પાછી હઠશે. ઉપદેશક ગુરૂને આ ન્યાય લાગુ પડે છે.
- ૮ જ્ઞાની અજ્ઞાનીનું વર્તન, ઉપરથી સરખું છતાં પરિણામમાં ભિન્નતા હોય છે અજ્ઞાનીનું વર્તન વૃત્તિવાળું હોય છે. જ્ઞાનીનું વૃત્તિ-વિકલ્પ વિનાનું હોય છે.
- ૯ જ્ઞાનીનું વર્તન જેવાની જોડે તેવા થવાનું હોય છે. કોઈ ઓધ લેવા આવે તો ગુરૂ તરીકે કામ લે છે. સામાને ઓધ લેવાની ઇચ્છા ન હોય પણ ઓધ દેવાની ઇચ્છા હોય તો શિષ્ય જેવું વર્તન કરે છે. મૂઢની જોડે મૂઢ જેવું વર્તન કરે છે. તેનું વર્તન કોઈ ઓળખી શકે તેવું એક દેશી હોતું નથી.
- ૧૦ અધિકાર અને પ્રકાશ તો થયા કરવાનાજ. કર્મને લઈ વૃત્તિમાં ફેરફાર તો થવાનોજ, પણ જ્ઞાની વિચારદ્વારા તેને વિખેરી શકે છે.
- ૧૧ વસ્તુ સ્વભાવને સમજતો હોવાથી જ્ઞાની ખેદ પામતો નથી કુદરતના નિયમને નહિં જાણનાર દુઃખી થાય છે.
- ૧૨ ગુણનો નાશ થતો નથી, પણ નીમિત્ત પ્રસંગે તેમાં ફેર થાય છે.
- ૧૩ ડાળાં પાંખડાંઓને પાણી સીંચતાં મૂળનેજ પાણી સીંચે તેથી ડાળાં પાંખડાં પણ પલ્લવીભ રહેશે. સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ માટે સર્વ ક્રિયાઓ કરો.
- ૧૪ બીજાના અધિકાર કે કર્તવ્ય પ્રમાણે વર્તન કરવાનો મોહ ન કરો. જે અધિકારમાં તમારી યોગ્યતાએ તમને યોજ્યા છે તે પાઠજ તમે ભજવો અધિકાર

વધતાં શિક્ષક પણ મળી રહેશે.

૧૫ તમારે શું કરવાનું છે તે રોજે રોજનો દિવસ તમને કહેતો જશે. ચિંતા ન કરો.

૧૬ બીજાની ફરજને માગે તમે ચાલવાનું શરૂ રાખશો તો તમારી પોતાની ફરજને પણ તમે પૂરેપૂરી અદા કરી શકશો નહિં.

૧૭ વર્તમાનમાં જે ફરજ તમારે માથે આવી છે તે તરફ પૂરતું ધ્યાન આપો. ભૂત ભવિષ્યને તે વખતે યાદ ન કરો. સુધરો અને પછી સુધારો.

૧૮ સત્તા કે પદવીના અધિકારવાળા વધારે ખત્તા ખાય છે. સત્તા કે પદવીના અભિમાનને લઈ તે બીજા પાસેથી બોધ લઈ શકતા નથી.

૧૯ સામાને હલકો માનવો અને પોતાને મોટો માનવો તે રૂપ મોટો આવરણનો પડદો સત્તા કે પદવીધરાની આડે હોય છે.

૨૦ નાનાઓ પોતાની નબળાઈ કે અજ્ઞાનતા કબુલ કરી અને તેટલું બીજાનું સાંભળે છે શિક્ષાગ્રહણ કરે છે તેથી તેને આગળ વધવાનો રસ્તો ખુલ્લો હોય છે. વિશેષ આગળ વધવાનો તેને સંભવ છે.

૨૧ ભક્તિ માગે ચાલનાર પોતાને એકને તારી શકે છે. જ્ઞાન માગે ચાલનાર અનેકને તારી શકે છે.

૨૨ કુદરતના નિયમો જાણનારાઓને સ્વાર્થ માટે કલેશ થતો નથી. કાયદાને જાણતો હોવાથી જ્યાં જેવું

જોઈએ તેવું વર્તન તે કરી લે છે વિચારદ્વારા તે વૃત્તિઓને કાબુમાં લઈ શકે છે.

૨૩ વૃત્તિઓમાં રહેલી સ્થુલ મલીનતા ઉત્તમ વ્યવહારવાળાં તપ, જપ, પૂજન, વંદન, દાન, દયાદિ ક્રિયાઓથી દૂર કરી શકાય છે.

૨૪ મનમાં રહેલી સુક્ષ્મ મલીનતા વિવેક દૃષ્ટિવાળા વિચારથી વિશુદ્ધ કરી શકાય છે.

૨૫ સ્થુલ મલીનતાવાળાને વ્યવહારક્રિયા ઉપયોગી છે. તે દ્વારા મલીનતા ઓછી થાય છે. વસ્તીમાં રહીને ઉત્તમ કાર્ય કરવા દ્વારાએ તે મલીનતા ઓછી કરી શકશે.

૨૬ સુક્ષ્મ મલીનતાવાળા નિર્જન પ્રદેશમાં રહી વિવેકદ્વારા મલીનતા ઓછી કરી શકે છે. ગામ કે વન અધિકાર લેહે ફાયદો કરનારાં છે.

૨૭ સર્વમાં શુદ્ધ આત્મા છે એ ચોક્કસ નિશ્ચય હોય તો અન્ય જે કાંઈ કરે છે તેથી ખેદ કે હર્ષ અથવા ઈર્ષ્યા થવી ન જોઈએ કેમકે તે દ્વારા જે થાય છે. તે યોગ્ય થાય છે. પૂર્વના નિયમ અનુસાર થાય છે.

૨૮ આ વિશ્વમાં બનતા બનાવો તથા સંબંધમાં આવતાં પાત્રો આપણા પોતાના સુધારા માટેજ છે એમ નિશ્ચય રાખી પોતાને સુધરવા માટે તેમાંથી ગુણો લેવા.

૨૯ અન્ય ઉપર જોટલો આધાર તેટલીજ પરાધિનતા

અને તેટલુંજ દુઃખ છે

- ૩૦ દરેક વસ્તુને નીહાળી તેમાંથી કોઈને કોઈ ગુણ ખેંચી લેવો. મતલબ કે સર્વત્ર ગુણ જોવાની દૃષ્ટિ રાખવી.
- ૩૧ જેટલું શરીર શુદ્ધ તેટલું મન શુદ્ધ જેટલો શરીરમાં મળ તેટલો મનમાં દોષ સમજવો. જેટલે દરજ્જે માનસીક દોષ તેટલે દરજ્જે શરીર શુદ્ધ નથી.
- ૩૨ વાત્ત, વિત્ત, કંદ આ ત્રણ શરીરના દોષ છે. મળ, વિશ્લેષ અને આવરણ આ ત્રણ મનના દોષ છે.
- ૩૩ જેવું પાત્ર તેવું અને તેટલું તે ગ્રહણ કરી શકે છે. માટે તેવું અને તેટલુંજ તેની આગળ બોલવું તે વાણીની શુદ્ધિ છે.
- ૩૪ મન, વચન, શરીર ત્રણેની શુદ્ધતા જોઈએ. તે થાય તોજ સંકલ્પ સિદ્ધ થાય છે.
- ૩૫ નાના મોટાની બુદ્ધિ થવાથીજ વિશ્લેષ થાય છે, તે વિશ્લેષને આત્મ એકતા-સમાનતા રૂપ અગ્નિથી બાળી નાખી વિષમતા દૂર કરી સમાનતા લાવવી. આ પ્રયત્નથી પૂર્ણતા પમાય છે.
- ૩૬ સમાનતાની અગ્નિ હૃદયમાં પ્રજ્વલિત થતાં ત્યાંથી પ્રદ્ધરંધ્ર ઉપર જવાય છે. ત્યાં રહેલા મળને બાળી નાખી પ્રદ્ધરંધ્રને શુદ્ધ કરી દશમું દ્વાર ખુલ્લું થાય છે.
- ૩૭ પોતાનું કાંઈપણ ન માનવું એ છેવટનો માર્ગ છે. પૂર્ણ જાગૃતિ રાખી અશુદ્ધિને સખત ફટકો મારો.

છેવટની-હૃદયારની ક્ષમા અને નમ્રતા રાખો.

૩૮ આવરણ તોડવા માટે આત્મદષ્ટિ રાખો. આત્માશ્રયી થવાથીજ આવરણ તુટે છે. આવરણ તુટ્યા પછીથી મનના વિક્ષેપો ઘટે છે. આવરણમાંથીજ વિક્ષેપને પોષણ મળે છે.

૩૯ લાયક પ્રમાણે બોલો આગ્રહી આગળ મૌન રહો. સત્યમાં દ્વષ, ખેદ કે આગ્રહ ન હોય. આગ્રહી કે સામા થનાર આગળ શાસ્ત્રો આમ કહે છે એમ કહી જવાબ આપો. માથે ન દ્યો. નહિંતર વિવાદમાં ઉતરવું પડશે.

૪૦ ત્યાગ અને યોગ સાથે રાખો. એકલા ત્યાગમાં કલ્યાણ નથી પણ ત્યાગ સાથે તીવ્ર શુદ્ધ આત્મયોગ-સ્વરૂપાનુસંધાન થવું જોઈએ. આકૃતિ મૂકી દઈ આત્મ સ્વરૂપનું લક્ષ મજબૂત રાખવું.

૪૧ શુદ્ધિને ઇચ્છતા હો તો બદલાની આશા રાખ્યા વિના કર્મ કરો. જેટલો સ્વાર્થત્યાગ તેટલોજ પરમાર્થ છે.

૪૨ પરમાત્મભાવનો સન્નતિય પ્રવાહ વર્તનમાં અને વાત ચિત્તાદિ કરતાં સર્વ સ્થળે ચલાવવો. તેમ કરતાં દોષ દૂર થશે. દોષ દેખાય તો મનની વૃત્તિ અશુદ્ધ મानी પાછો પ્રવાહ સાંધી દેવો.

૪૩ સામાની વિપરીત વૃત્તિ દેખી તેનો ન્યાયથી તપાસ કરવો. વિવેકદષ્ટિ દ્વારા ભૂલ તપાસવી, જ્યાં વિક્ષેપ

આથ ત્યાં આપણેજ દોષ જાણી તે ભૂલ તપાસવી અને સુધારવી.

૪૪ દરેક આત્મા પોતાના રક્ષણને માટે બંધાયેલ છે. તેને જે જોઈએ તે લે છે. તે ઉપરથી સામાને હલકો માનવાનું કાંઈ કારણ નથી. તેની ભૂલની જોખમદાર પણ તે છે. ભૂલો સુધારવા માટે પણ થાય છે.

૪૫ પરમાત્મભાવ ભૂલ્યા કે દેહ દૃષ્ટિ આવવાની. વિચાર-દ્વારાજ મનનું કોકડું ઉઠેલવાનું છે. દેહ તરફ ન જોતાં અંદર પ્રકાશી રહેલ જ્યોતિ તરફ દૃષ્ટિ આપી તે દૃષ્ટિથી વાતચિત્ત કોઈ પણ સાથે શરૂ કરો અને તે અખંડ પ્રવાહ તુટવા ન દો.

૪૬ કર્મમાં ભેદ છે. આત્મમાં ભેદ નથી. વ્યવહાર ચલાવવા માટે કર્મભેદની જરૂર છે.

૪૭ જ્યાં વિશ્લેષ થાય છે ત્યાં સ્વાર્થ બુદ્ધિ અવશ્ય છેજ. વિશ્લેષનું કારણ શોધતા જવું. જેટલી વિવેક બુદ્ધિ તેટલું તે દેખી શકાશે.

૪૮ મુશ્કેલીની ખાતર સ્થાન બદલો પણ સાથે રહીને મુશ્કેલીઓ સહન કરો. તેવા સંયોગો પણ કારણસરજ મળે છે. તે તમારી કસોટીનું સ્થાન છે. કેટલા આગળ વધ્યા તેનું માપ કાઢનાર છે.

૪૯ કલેશ થાય ત્યાં આપણી ભૂલ અવશ્ય થયેલી સમજવ કાંતો ગુણને અવગુણ મનાયો છે. કાંતો અવગુણ ગુણ ગણ્યો છે તે આપણી ભૂલ શોધી કાઢી દૂર

કર્યાથીજ શાંતિ થશે.

- ૫૦ મનમાં શાંતિ અને શરીરમાં પ્રવૃત્તિ રાખો. મરજી નહિં હોય છતાં પ્રવૃત્તિ કરવી પડે ત્યાં પરમાત્માની મરજી-અગર કર્મનો ઉદય સમજી કામ કરો. પણ નારાજ થઇને કામ ન કરો.
- ૫૧ દુનિયામાં જ્ઞાન ભર્યું છે. સદ્ગુણો ભર્યા છે. જોઇએ તે લઇ લ્યો. આપનાર કોઇ નથી. લેનાર જોઇએ. ઈચ્છા પ્રબળ કરો, જોશે તે મળશેજ.
- ૫૨ જેનું અભિમાન જેને છે તેનો ક્ષય કરાવવા માટે તેવાં કાર્યં તે મનુષ્યદ્વારા કરાવવામાં આવે છે. અર્થાત્ જેનું અભિમાન રાખશે તે કાર્યં અનિચ્છાએ પણ કરવું પડશે. અભિમાન તૂટવુંજ જોઇએ.
- ૫૩ મનુષ્યો વિરૂદ્ધ થાય છે તેનું કારણ આપણો આગ્રહ તોડવાનો છે. આપણું અભિમાન તોડવા માટે તેઓ સામા થાય છે. પક્ષ જોયો એટલે સામો પક્ષ ઉઠવાનોજ.
- ૪ અમુક પ્રક્રિયાથીજ સત્ય મળે આ કદાચહની વાત છે. સત્ય કોઇ સ્થળે બંધાતુંજ નથી. તે અનેક રસ્તેથી પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.
- ૫ વાસનાનો ભોગ સિવાય નાશ નથી છતાં શુભ વાસનાઓ કરવી. જેથી અશુભ વાસનાને ઉઠવાનો અવકાશ થોડો મળશે.
- ૬ આ બાહ્ય જગત્ દુઃખરૂપ નથી પણ મનની અંદર

ઉત્પન્ન થતું સંકલ્પ વિકલ્પાત્મક જન - વિચારો છે તેજ દુઃખરૂપ છે. તેનો નાશ કરો.

૫૭ આત્મભાન ભૂલાતાં આવરણ આવે છે. આવરણથી ચિદ્વ્યોમરૂપ વિક્ષેપ થાય છે. વિક્ષેપથી વાસનારૂપ કર્મ-મળનો સંચય થાય છે. તેમાંથી વિવિધ પ્રકારનાં સુખ દુઃખરૂપ ફળો જન્મે છે શુદ્ધ ઉપયોગથી આવરણ તોડો.

૫૮ દેખાવમાં વિપરીત હોય છતાં વિચારદ્વારા સવળું કરો-માનો. દુઃખને સુખરૂપે અનુભવો. અપેક્ષા, ભાવી પરિણામ, તેમાંથી મળતું શિક્ષણ ઇત્યાદિના વિચાર-દ્વારા વિપરીતને સવળું કરી શકાય છે.

૫૯ આપણી ભૂલ સુધરાવવા માટેજ બીજાઓ મુશ્કેલીઓ ભાવી મૂકે છે. તેઓ પરમ ઉપકારી છે તેને તમે સામા થાઓ કે અનુકુળ થાઓ પણ તે પાત્ર તમને તે સુધારનાર આગળ વધારનાર છે.

૬૦ જ્ઞાન વધારવાનું સાધન વિચાર છે. પોતાના દોષોથી પોતાને ગોથાં તે ખાવાં પડશેજ, પણ જે ભગતો છે તે ઇશારાથી સમજી જઈને ફરી ભૂલો કરતો ત્યાંથીજ અટકશે.

૬૧ નજીક ગયા સિવાય વસ્તુ ધરાધર જણાતી ન આડી ધુમસ નડે છે, તેમ આત્માની નજીક ગ સિવાય તેનું ભાન થતું નથી. વાસનાઓ ધુમસ માફક પ્રકાશ-આત્મપ્રકાશને રોકનાર છે.

૬૨ કૌંઈના ઉપર આધાર ન રાખો. જેના ઉપર આધાર રાખો છો તે પણ કૃત્રિમતા વાપરી તમારાથી જુદા પડશે. આધાર ન રાખશો તો સારા મીત્રો પણ વળગતા આવશે. આધાર રાખશો તો તે પણ જુદા પડશે.

૬૩ અપ્રીતિવાળાથી જુદા પડશો તો તેની ગરજ પ્રીતિવાળા સારશે. મદદે આવશે. છેવટે પ્રભુને પણ આધાર છોડી સ્વઆધાર ઉપરજ રહેવું પડશે. ત્યારેજ પરમ શાંતિ મળશે.

૬૪ જુદી જુદી વૃત્તિના માણસો સાથે મળવાથી પ્રકૃતિનું સાફ જ્ઞાન થાય છે રસ્તે ચડવાના અનેક માર્ગ છે અને તે જુદા જુદા પાત્રોદ્વારા પાર પડે છે. આપણામાં મલિન વૃત્તિ ખુણે ખાંચરે પડી હોય તે પણ આ પાત્રોના પ્રસંગથી બહાર આવે છે.

૬૫ વિવિધ પ્રકારની સ્થિતિઓ. અને આકૃતિઓની હૈયાતિ નાના પ્રકારની જીવોની ઇચ્છાઓને લઇનેજ ટકી રહેલી છે ટકી રહે છે અને ટકી રહેશે. આ આકૃતિઓનો વિચારદ્વારા મૂળ દ્રવ્યમાં સમાવેશ કરવાથી—લય કરવાથી નિર્વિચાર દશા સિદ્ધ થાય છે.

૬૬ પ્રકૃતિને અનુકુળ મન બનાવો તો કૌંઈપણ વ્યક્તિ તમારું અપમાન નહિ કરી શકે. ધર્મના ઝુંડા ઉઠાવનારાઓએ આ નિયમ જાણવો જોઈએ.

૬૭ જે ક્ષણે નિરાશા ઉત્પન્ન થાય છે, તે ક્ષણે પ્રકૃતિ

વિરૂધ્ધ તમારા મનની સ્થિતિબને છે, તે સમયે આખું વિશ્વ તમારી વિરૂધ્ધ થઈને બેસશે. માટે મનની શાંતિ રાખતાં શીખો.

૬૮ પવિત્ર વિચારો રાખો તો કોઈની તાકાત નથી કે તમારી વિરૂધ્ધ બન્ય.

૬૯ તમારી કે પારકાની ઇચ્છાઓનો ગેરઉપયોગ ન કરશો તો સર્વ ઇચ્છાઓને જીતી શકશો.

૭૦ ઇચ્છાઓ ઘેડા જેવી છે જે જેની પુંછડી પકડે છે તે તેની સાથે ઘસડાય છે ને ખાડામાં પડે છે, માટે પુંછડી ન પકડતાં સ્વારી કરતાં શીખો.

૭૧ બીજાની ઇર્ષા કરતાં તે દોષ તમારામાં પેસી જાય છે. માટે ઇર્ષા ન કરતાં ગુણ શોધો. ગુણાનુરાગી બનો, તેથી તમારા તરફ ગુણ ઘસડાઈ-ખેંચાઈ આવશે.

૭૨ પાપ અને પુન્યને મનની સ્થિતિ સાથે સંબંધ છે માટે મનને ઉન્નત-પવિત્ર કરવાનો પ્રયત્ન ચાલુ રાખો.

૭૩ દોષો કે નિંદા તરફ લક્ષ ન કરતાં દિવ્યતાજી જોવો. તેમ કરતાં અંતરમાંજ પ્રભુને જોઈ શકશો.

૭૪ બે કાળી વસ્તુઓ એકઠી કર્યાથી એક ધોળી વસ્તુ ઉત્પન્ન થતી નથી, તેમ બીજાઓ નિંદા કરે તેમ આપણે પણ કરીએ તો મૂળ જે અસત્ય-દોષ છે તેમાં આપણે વધારો કરીએ છીએ. તેથી વસ્તુસ્થિતિ સુધરતી નથી.

- ૭૫ આપણે આઘાતનો પ્રત્યાઘાત કરીએ ત્યારેજ નિંદા-
ટીકા-કે દુષ્ટ વિચારો હાનીકારક આપણને થાય છે.
જો તેના ઉપર લક્ષ ન આપીએ અને સાત્ત્વિક વૃત્તિથી
તે તરફ જોઈએ તો તે બીલકુલ હાનીકર્તા થતા નથી.
- ૭૬ દુષ્ટ વિચાર તરફ અલક્ષ રહીએ. તટસ્થ કે ઉપેક્ષા-
વાળા રહીએ તો તેવા વિચારો તેના પેદા કરનાર
તરફજ પાછા વળે છે.
- ૭૭ અલક્ષ રહેવું એટલે આપણે આપણી દિવ્યતાનું ભાન
રાખીએ, મધ્યગિન્દુથી ખસીએ નહિં, સાત્ત્વિક વૃત્તિ
રાખીએ, સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરવા પ્રયત્ન કરીએ તે
છે. તેવી સ્થિતિવાળાને કાંઈ હાની થતી નથી.
- ૭૮ જેવા થવું હોય તેવું સામું આલંબન રાખો.
- ૭૯ જેના માલીક તમે છો તેના બંધનમાં પણ તમે છો.
- ૮૦ સુખ દુઃખનું કારણ અહંવૃત્તિ છે.
- ૮૧ વિચાર મનને સુધારવાનું કારણ છે.
- ૮૨ જગતનું મૂળ સંકલ્પ છે.
- ૮૩ નિઃસંકલ્પ જ્ઞાનનું મૂળ છે.
- ૮૪ દેહાભિમાન સંસારનું બીજ છે.
- ૮૫ રાગદ્વેષ અધર્મનું બીજ છે.
- ૮૬ સમભાવ સત્યજ્ઞાનનું બીજ છે.
- ૮૭ સહવિચાર જ્ઞાનનું બીજ છે.
- ૮૮ મમત્વ જગતનું બીજ છે.
- ૮૯ સર્વ ઈચ્છાઓનો ત્યાગ કરવો તે મોક્ષનું બીજ છે.

૯૦ ક્રિયા મનને નિયમિત કરનાર સાધન છે તે ધર્મ નથી.

૯૧ સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તન થાય છે.

૯૨ જાગૃતિ હોય તો ભૂલો સુધરવા માટે થાય છે.

૯૩ સારા યુરા બંને ભાવથી રહિત થવું તે મનનો વિજય છે.

૯૪ અનુભવ જ્ઞાન વિના ભ્રાંતિ ભાગતી નથી.

૯૫ અધિકાર પ્રમાણે યોલો. માંગે તેનેજ જ્ઞાન આપો.

૯૬ અન્યને હલકો જોનાર પોતેજ હલકો છે.

૯૭ પ્રભાતે આખા દિવસ માટે વર્તન નક્કી કરવું.

૯૮ રાત્રીએ દિવસનું વર્તન તપાસી જવું.

૯૯ જ્ઞાની પાસે રહો. અથવા સામાના આચરણ ઉપરથી જ્ઞાન લેતાં શીખો.

૧૦૦ અહંકારનો નાશ કરવા પોતામાં, શરૂઆતમાં દાસભાવ રાખો. બીજાથી પોતાને નાનો માનો.

૧૦૧ દેહાધ્યાસ દૂર કરવા સર્વ જીવોમાં ઇશ્વરી ભાવની કલ્પના કાયમ ચાલુ રાખો.

૧૦૨ ખુશી થઇ મુશ્કેલીઓ અનુભવતાં મનોબળ વૃદ્ધિ પામે છે.

૧૦૩ પ્રબળ વિચાર રૂપ પુરૂષાર્થથી વાસનાઓ તોડી શકાય છે.

૧૦૪ હલકી-નીચ ભાવના ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેની વિરોધી ઉચ્ચ ભાવનાની કલ્પના તેની સામે કરવાથી પહેલી ભાવનાનો પરાભવ થાય છે. મતલબ કે અસદ્વિચારને

સ્થાને સદ્વિચાર કરવાથી અસદ્વિચાર બંધ પડે છે.

૧૦૫ લોકએષણા, શાસ્ત્રએષણા, પુત્રએષણા, ધનએષણા, સ્ત્રીએષણા ઇત્યાદિ એષણાઓ ખરા વિરાગની પ્રતિબંધક છે.

૧૦૬ ઇચ્છા રહિત પ્રાપ્તાપ્રાપ્તમાં નિર્વાહ કરવો એ વીતરાગનું ગૂઢ સ્વરૂપ છે.

૧૦૭ વૃત્તિઓનું વિસ્મરણ થવું. શુદ્ધ ઉપયોગે તદાકારે પરિણમવું તેજ શુદ્ધ વૈરાગ્ય છે.

૧૦૮ શુદ્ધ સ્વરૂપાકારે વૃત્તિ કરી તે વૃત્તિનું પણ વિસ્મરણ કરવું. પાણીમાં જોમ મીઠું ગળી જાય છે. તેમ મનનું આત્મામાં લીન થવું, એજ પરમ અનુભવ છે.

વિચાર રત્નમાળા.

- ૧ જે થાય છે તે યોગ્ય થાય છે. સુધરવા માટે થાય છે.
- ૨ સુખ અને દુઃખ દુનિયામાં બન્ને સમાન છે.
- ૩ જીવોને જેટલી શાંતિ આપશે તેટલી તમને મળશે.
- ૪ શાંતી જોઈતી હોય તો ઇચ્છા અને અભિમાન દૂર કરો.
- ૫ હંમેશાં ઉદ્દેશ સારો રાખો. કાળાંતરે તે સ્વભાવ રૂપ થઈ શાંતિ આપશે.
- ૬ બીજાનું વર્તન તમને ખોટું લાગે તે તમારે ન કરવું.
- ૭ તમારું મુખ્ય નિશાન ન ચૂકાય તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખો.
- ૮ કોઈ તરફ શત્રુ ભાવ રહેવો ન જોઈએ.
- ૯ વાવો તેવું લાણી. ડરો તેવું પામી. આપો તેવું દેવો.
- ૧૦ સારાં કર્મ સારાનો વધારો કરે છે. ખરાબ કર્મ ખરાબનો વધારો કરે છે.
- ૧૧ ખરાબ વિચારોને બહાર કાઢો એટલે તે જગ્યા સારા વિચારોથી પુરાશે.
- ૧૨ સારા વિચારો કરો તેથી ખરાબ વિચાર કરવાનો વખત નહિં મળે.
- ૧૩ વિચાર કર્યા પછીજ બોલવાની ટેવ પાડો.
- ૧૪ અન્યનો તિરસ્કાર કરવા કરતાં દયા વડે તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરો.

૧૫ ભક્ષા કહેવડાવવા કરતાં ભલા થવું તે વધારે ઉત્તમ છે.

૧૬ લોકો સારા કહેતા હોય તો સારું વર્તન રાખો.

૧૭ તમને લોકો ખરાબ કહેતા હોય તો બુલો શોષી સુધરવા પ્રયત્ન કરો.

૧૮ સાત્ત્વિક ખોરાકથી સ્થુલ દેહ શુદ્ધ થાય છે.

૧૯ સત્ય વિચાર અને સત્ય ઇચ્છાથી તેજસ અને કાર્મણ દેહ શુદ્ધ થાય છે.

૨૦ નમ્રતા એ ઘણા ગુણોનું મૂળ ખીજ છે.

૨૧ જેમ આપણા દોષો કબુલ કરીએ છીએ તેમ નમ્રતામાં વધારો થાય છે.

૨૨ નમ્રતાથી સહનશીલતાનો ગુણ આવે છે

૨૩ રાગદ્વેષનો નાશ થાય તોજ મન સ્થિર થાય.

૨૪ નિરંતર સત્રીએ સુતી વખતે પોતાનું દિવસ સંબંધી વર્તન તપાસવું.

૨૫ ઘોરી, વ્યભિચાર અને હિંસા એ શરીરના મોટા દોષો છે.

૨૬ નિંદા, બુદ્ધ અને કઠોરતા એ વચનના મોટા દોષો છે.

૨૭ ઇચ્છા, ખરાબ ચિંતન અને દોષ બુદ્ધિ એ મનના દોષો છે.

૨૮ ખરાબ ઉદ્દેશને અટકાવો.

૨૯ ઇચ્છારૂપિ દોરડાઓથી બંધન થાય છે.

૩૦ ઉચ્ચ વિચાર અને ભલાઈ રાખો.

૩૧ દેખાવની કીંમત નથી પણ ઇશ્વરી ગુણની કીંમત છે.

- ૩૨ અન્યના કામની વચ્ચે પડે નહિં, આડે આવે નહિં.
- ૩૩ અન્યની વાતો વચ્ચે યોડે નહિં.
- ૩૪ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ તપાસી કામ કરો.
- ૩૫ કોઈનો તિરસ્કાર કરવા કરતાં હયાની લાગણી પ્રગટ કરવી તે ઉત્તમ છે.
- ૩૬ કોઈનું યુક્ત ઇચ્છવું તે પોતાનું યુક્ત ઇચ્છવા બરાબર છે.
- ૩૭ મુંઝે મોઢે પણ જાગૃતિ પૂર્વક અન્યનું સાંભળો.
- ૩૮ બીજાના પ્રસંગમાં આવવાથીજ પોતાની કસોટી થાય છે.
- ૩૯ સર્વને આત્મસ્વરૂપ માની તેના કાર્યમાં મદદ કરવી તે ભક્તિ છે.
- ૪૦ નિર્દોષ પ્રેમ આપવા ઇચ્છે છે. મોહ લેવા ઇચ્છે છે.
- ૪૧ સત્સંગતીથી આવરણ ઓછાં થાય છે.
- ૪૨ જેમાં સ્વ-પરનું શ્રેય રહેલું હોય-થતું હોય તે ફરજ કહેવાય છે.
- ૪૩ બીજાના ભલામાં પોતાનું ભલું રહેલું છે.
- ૪૪ બીજાઓના મનને સુધારવા પ્રયત્ન કરવો તે ત્યાગી-ઓનો પરમાર્થ માર્ગ છે.
- ૪૫ જે તમારી વૃત્તિ શુદ્ધ છે તો તમારા શબ્દોની અસરની પરવા ન કરો.
- ૪૬ આનુબાનુ પરમાત્મ ભાવ રાખી-દૃષ્ટિ રાખી વર્તન કરો.
- ૪૭ અંતર દૃષ્ટિ તથા બાહ્ય દૃષ્ટિ જાગૃત રાખી વર્તન કરતાં વિશુદ્ધિ વધે છે.

૪૮ બીજામાં તમારો સ્વાર્થ રહેલો છે માટે માંગે તેને મદદ આપો.

૪૯ સામાનાં હલકો ભાવ જોવામાં આવે છે ત્યાંસુધી મલીનતા ઘટતી નથી.

૫૦ સન્યાસ-ત્યાગ-એટલે વૃત્તિનો ત્યાગ કરવાનું સમજવું.

૫૧ યોગ એટલે વૃત્તિનું પરમાત્મા સાથે જોડાણ કરવું તે.

૫૨ જીવોના વર્તન ઉપરથી ગુણ લઈ પોતામાંથી અવગુણ બહાર કાઢવા.

૫૩ સામા મનુષ્યની યોગ્યતા જોઈ પોતાનો જ્ઞાનનો વિરહો ઉલેચતા રહેવું.

૫૪ બીજાને આપવાનું બંધ કરતાં પાણી ગંધાઈ જવાની માફક નવીન જ્ઞાનની આવક બંધ થશે. અને અશુદ્ધતા વધશે.

૫૫ જ્ઞાન આપતી વખતે તેનું અભિમાન પોતે ન લેવું. નહિંતર અધઃપાત થવા સાથે આગળ વધતાં અટકશે.

૫૬ અન્યને ઉપદેશ આપવા સાથે પોતે પણ ઉચ્ચ વર્તન રાખવું.

૫૭ આશક્તિ ગઈ કે જગત મનમાંથી ઉડી જાય છે.

૫૮ આશક્તિ સિવાય બંધન કર્તા બીજું કોઈ છેજ નહિં.

૫૯ પૂર્વ કર્મ યોગે જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય તેમાંથી કંટાળી નાશી છુટવાની ઇચ્છા કરવી તે અજ્ઞાન છે.

૬૦ બીજાની નિંદા કરીએ ત્યાંસુધી પોતાને સુધરવાનું બનતું નથી.

- ૬૧ પોતાના દોષો જોનારજ સુધરી શકે છે.
- ૬૨ જાગૃતિ પૂર્વક અન્યને સુધારવાની પ્રવૃત્તિમાં દ્વેષ નહિં પણ પ્રીતિ હોવી જોઈએ.
- ૬૩ આ જીવંત પ્રભુનું દીલ ન દુખાય તે માટે ડરતા રહી સેવા કરો.
- ૬૪ બ્રહ્માકાર વૃત્તિ અને વૈરાગ્ય આ અભ્યાસથી સ્વરૂપ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે.
- ૬૫ પુસ્તકો સ્નાયન છે. તેમાંથી તમારી બુદ્ધિ પ્રમાણે મળશે.
- ૬૬ બુદ્ધિને ઝોળાંગી આગળ વધારવાનું કામ અનુભવી જીવંત ગુરુઓજ કરી શકે છે.
- ૬૭ તમારા વર્તનથી કોઈને જરાપણ દુઃખ થવું ન જોઈએ. થાય તો તેજ પાપ છે.
- હૃદયમાં વિચાર બળ છે. બ્રહ્મસ્થિતિ બ્રહ્મ રંધ્રમાં થાય છે.
- ૬૮ જ્ઞાનીની ક્રિયા જાગૃતિ પૂર્વક હોય છે, તેથી તે બંધાતો નથી. અજ્ઞાની બંધાય છે.
- ૬૯ બીજાને જોટલો હલકો માનો તેટલું અભિમાન તમારામાં છે.
- ૭૦ ક્રિયા તથા જ્ઞાનનું અભિમાન પણ પાડનાર થાય છે.
- ૭૧ સૌ પોતપોતાનો પાઠ લખે છે. રોષ, તોષને અવકાશજ ક્યાં છે ?
- ૭૨ લક્ષજાગૃત હોય તો સર્વ સ્થળેથી બોધ મળે છે. ગુણ ગ્રહણ કરી શકાય છે-

૭૩ સત્પુરૂષ ઉપર જે દ્વેષ રહ્યા કરે છે તેજ અનંતાનું
અંધી કષાય છે.

૭૪ આશ્રદીને સત્યનો નિશ્ચય થતો નથી.

૭૫ મધ્યસ્થ દષ્ટિવાળોજ સત્યનો નિર્ણય કરી શકે છે.

૭૬ અહંકારથી બાહ્ય અનેક શત્રુઓ ઉભા થાય છે.

૭૭ અવગુણ કે અનિષ્ટની ઉપેક્ષા કરનાર સુખી થાય છે.
નિંદા કરનાર દુઃખી થાય છે.

૭૮ ગુણુગ્રાહી દષ્ટિવાળાને જ્ઞાન મળે છે.

૭૯ કાર્યનું કારણ શોધતા જવું અને વિચારદ્વારા તેને
તોડતા જવું.

૮૦ પોતામાં જેટલે ઠરઠર શુદ્ધિ થઈ હોય છે તેટલે
ઠરઠર બીજાના કાર્ય ઉપરથી શુદ્ધતા મેળવી શકાય છે.

૮૧ વિશુદ્ધિ માટે કાયમ જાગ્રત રાખવો.

૮૨ અન્યની કાળી બાજુ જોવાથી મનદોષ આવે છે કેમકે
તે અજ્ઞાન દશા છે.

૮૩ આત્મ જાગૃતિ કાયમ હોય તો આવરણ આવતું નથી.

૮૪ પરમાત્મ સ્વરૂપનો યોગ કાયમ રાખવો તે મન
સંચય ન થવા દેવાનો મજબુત ઉપાય છે.

૮૫ સરખા ગુણુવાળાની સાથેજ સંબંધ જળવાઈ રહે છે.

૮૬ વિરૂદ્ધ ગુણુવાળાને આપસમાં કલેશ થાય છે.

૮૭ પ્રકૃતિ ઓળખી સામાને સત્વગુણ વાપરી સુધારવો.

૮૮ વિરૂદ્ધ ગુણુવાળાની ઉપેક્ષા કરવી અથવા મૌન કરી
તેનો તે ગુણ તેનામાં બદલાવવો.

- ૮૯ પ્રથમ ગુણ ઝોળખવો વિરૂદ્ધ જણાય તો મૌન રહેવું તેથી તેને ગુણ ખદલાવવાની ફરજ પડશે. તેનામાં નમ્રતા આવતાં ગુણ ખદલાયો છે એમ સમજવું.
- ૯૦ પ્રતિકુળ સંચોગો આવી પડતાં તેને દૂર કરવાનો વિચાર ન કરતાં, અનુકુળ કેમ થવું તે વિચાર કરી તેમ વર્તન કરવું. તેનાથી દૂર રહેવાનો બેટલો પ્રયત્ન કરશે. તેટલો ખેદ કે દુઃખ થશે.
- ૯૧ જેવા છો તેવા દેખાઓ, અધિકારથી બેટલા આગળ જશે. તેટલા પાછળ હઠવું પડશે.
- ૯૨ કુદરત પોતાનું કામ તેવી લાયકાતવાળા પાસે કરાવે છે. તમે શાંત રહેશો તો તે કામ અટકવાનું નથી.
- ૯૩ અભિમાની મનુષ્ય કાંઈ કરી શકતો નથી. શુદ્ધ સ્વરૂપમાં મન લય થયા પછીજ અનેક શક્તિઓ પ્રગટ થાય છે.
- ૯૪ સ્વાર્થ બુદ્ધિથી બેટલું કરાય છે તેટલું દુઃખ રૂપ થાય છે.
- ૯૫ જ્ઞાનીજ નિષ્કામ કર્મ કરી શકે છે તે સિવાય કોઈને કોઈ અંતરમાં ઊંડી આશા પ્રજ્વલિત હોય છેજ.
- ૯૬ કર્મ કરે પણ આત્મ જ્ઞાન ન કરે.
- ૯૭ દૃષ્ટા રહી વૃત્તિ તપાસતા રહેવું. મલીનવૃત્તિ કે મલિનવૃત્તિવાળાથી સાવચેત રહેવું.
- ૯૮ પોતાનું અજ્ઞાન કળુલ કરે તેવાને જ્ઞાન કે શિક્ષા આપવી. જેને લેવું નથી, જે પોતાને જ્ઞાની માને છે

તેને આપવાથી લાભ થતો નથી.

૬૬ પોતામાં અભિમાન હોયતોજ ઇચ્છા વિનાનાને જ્ઞાન કે શિક્ષા બતાવવા કે દેવા પ્રયત્ન કરાય છે.

૧૦૦ બીજા કરે તેવું ન કરો પણ તમારા અધિકાર પ્રમાણે થાય તે કરો.

૧૦૧ સત્યનું અનુકરણ કરો. દેહઉપયોગી વર્ત્તનમાં અનુકરણ ન કરો. ત્યાં તો પ્રારબ્ધ પ્રમાણેજ વર્ત્તન થશે.

૧૦૨ સત્ય હું ને જાણવો એજ વિવેક છે.

૧૦૩ માનસીક દુનિયાજ દુઃખ રૂપ છે.

૧૦૪ માનસીક દુનિયાનો નાશ થઈ શકે છે.

૧૦૫ દશ્ય જગત ફેરફાર વાળું થાય છે પણ નાશ પામનાર નથી. તે ફેરફાર થવાથીજ સુંદરતા વાળું દેખાય છે.

૧૦૬ ઇચ્છા છે ત્યાંસુધી સમદૃષ્ટિ-સમતોલપણ આવવાનું નથી.

૧૦૭ બાહ્ય દૃષ્ટિ છે ત્યાંસુધી બાહ્ય ગુરૂની જરૂરીયાત રહે છે.

૧૦૮ આંતર દૃષ્ટિ થતાં આંતર ગુરૂની જરૂરીયાત પડે છે.

મનને સ્થીર કરવાના ઉપાયો.

- ૧ મનમાં પેદા થતી વૃત્તિઓને રોકવી. નિર્વિકલ્પ થોડો થોડો વખત રહેવાનો અભ્યાસ કરવો. સાથે સ્વ-પરતુ વિવેક જ્ઞાન નિરંતર રાખવું. હાલતાં ચાલતાં આત્મ ઉપયોગ અથવા એક પરમેષ્ઠિ પદનો જાપ શરૂ રાખવો. શુભમાં વધારો કરવો.
- ૨ નાભિમાંથી શ્વાસ ઉઠે છે, તે સાથે મનને બેડી દેવું. જેટલીવાર શ્વાસ ઉઠે નીચો આવે તેટલીવાર મનને ઉપયોગ સાથે રાખી એક, બે વિગેરે ગણતી રાખવી, તેમ રાખતાં મન શાંત થશે એટલે ઉપયોગ બ્રહ્મ રંધ્રમાં લઈ જવો-અને ત્યાં લીન થઈ જવું.
- ૩ મસ્તકમાં યા કાનમાં એક શબ્દ સંલગાય છે. આ શબ્દ વાયુ વિનાની તેમજ મનુષ્યોના સંચારવ કે શબ્દ વિનાની જગ્યામાં બેઠા હોઈએ અથવા પાછલી શાંત રાત્રીએ બેઠા હોઈએ ત્યારે સહેલાઈથી સંલગાય છે તે શબ્દમાં ઉપયોગ રાખવો. કેટલીકવાર એકાગ્ર થતાં મન સ્થિર થશે એટલે ઉપયોગ મસ્તકના મધ્ય ભાગમાં આપવો ત્યાં લીન થઈ જવું.
- ૪ મસ્તકના મધ્યમાં ઉપયોગ આપતાં ત્યાં શ્વાસનો ખટકારવ થતો અનુભવાશે તે ખટકારવમાં નવકારનો એક એક અક્ષર મનમાં બોલતા જવું. અર્થાત્ તે ખટકારવ સાથે નવકારના એક એક અક્ષરને ક્રમે બોલતાં આખો નવકાર તે ઉપયોગમાં પૂર્ણ કરવો.

તેવી રીતે કેટલાક નવકાર ગણતાં તે શ્વાસોશ્વાસનો ખટકારવ બંધ થશે એટલે તે આલંબન મૂકી દઇ આત્મોપયોગમાં સ્થિર થવું.

- ૫ મનની સ્થિરતા માટે પ્રથમ પાંચથી દસ પ્રાણાયમ સ્થિરતા રહે તેટલા વખતના કુંભક સહિત કરવા. પછી આત્મોપયોગ મસ્તકના મધ્યમાં આપી ત્યાં સ્થિરતા કરવી.
- ૬ સિદ્ધચક્રના નવપદ ઉપર ક્રમે ખસો પાંચસોવાર નવકાર ગણી તત્કાળ ઉપયોગ બ્રહ્મરંધ્રમાં આપવો અને ત્યાં સ્થિરતા કરવી.
- ૭ બનતી મહેનતે પા કલાકથી વધારેવાર ત્રાટક કરી ઉપયોગ બ્રહ્મરંધ્રમાં આપવો. અને ત્યાં સ્થિરતા અનુભવવી.
- ૮ ખુદ્દી નિમેષો-મેષ રહિત દષ્ટિએ પ્રતિમાજી સન્મુખ જોઈ રહેવું. કેટલીકવાર થવા પછી દષ્ટિ ત્યાંથી ઉપાડી બ્રહ્મરંધ્રમાં મૂકવી અને ત્યાં સ્થિરતા અનુભવવી.
- ૯ વિચારોદ્ધારા આ દુનિઆતું અનિત્યપણું સારી રીતે મનમાં ઠસાવી બ્રહ્મરંધ્રમાં ઉપયોગ આપી સ્થિરતા કરવી.
- ૧૦ દરેક પુદ્ગલીક આકૃતિઓનું ચૂલું બનાવી તેને પરમાણુરૂપે અનુભવી બ્રહ્મરંધ્રમાં ઉપયોગ આપી શાંતિ અનુભવવી.

- ૧૧ કેવળ કુંભક કેટલીકવાર શ્વાસોશ્વાસને ધીમા પાડી બ્રહ્મરંધ્રમાં ઉપયોગ આપી શાંતિ અનુભવવી તેથી મન સ્થિર થાય છે.
- ૧૨ હળવે હળવે શ્વાસોશ્વાસને મંદ કરી આત્મોપયોગમાં રહી સ્થિરતા અનુભવવી.
- ૧૩ કેવળ દૃષ્ટા તરીકે રહી પ્રેય પ્રેરકભાવ દૂર કરી આત્મ ભાવમાં લીન થવું,
- ૧૪ દરેક કાર્યમાં આત્મોપયોગથી જગૃત રહી પછી પ્રવૃત્તિ કરવી.
- ૧૫ કાંઈપણ બોલતાં પ્રથમ આત્મોપયોગમાં જગૃત થઈ સાવધાનતા પૂર્વક બોલવું.
- ૧૬ કાંઈપણ સચિત્તાચિત્ત જોવામાં આવે કે તત્કાળ જડ ચૈતન્યની લિન્નતાની છાપ મનમાં પાડી દેવી. પણ તેનો અનુભવ મિશ્ર ભાવમાં ન લેવો.
- ૧૭ કાંઈપણ વિચાર મનમાં આવે તો તત્કાળ જડ ચૈતન્યની લિન્નતા તે વિચારના સંબંધમાં કરી નાખવી. અથવા લાલાલાલની વિચારણા કરવી. અથવા અર્થ, અનર્થના સંબંધમાં તેને વહેંચી નિરૂપયોગી હોય તો તે વિચાર બહાર કાઢી નાખવો.
- ૧૮ કાંઈપણ શબ્દ સંભળાય, રૂપ જોવાય વિગેરે ઇન્દ્રિયોદ્ભૂત વિષયો અનુભવાય કે તત્કાળ તે જડ છે, નિરૂપયોગી છે, આત્મ ગુણુ ધાતક છે. વિગેરે દોષ દર્શનથી તો રાગ થતો અટકાવવો. ત્યાર પછી હું તે સર્વને

જોનાર, જાણનાર છું. તથા મનમાં ઉઠતા વિચારો તેને પણ હું જોનાર છું. સર્વનો દૃષ્ટા હું છું, દૃષ્ટા તે દૃષ્ટાજ છે અને દશ્ય તે દશ્યજ છે. આ વિચારણાથી રાગ દ્વેષ અટકાવી, સ્વરૂપમાં જાગૃત રહેવું.

૧૯ મનથી જો ભૂત ભવિષ્યના વિષયોના ચિંતનરૂપ અનુસંધાન મૂકી દઇ વર્તમાનકાળના વિષયોમાં પણ આશક્તિ રહિત પણે રહેવાનો અભ્યાસ રાખવામાં આવે તો ઘણા થોડા વખતમાં તે મન સ્વાધિન થઇ શકે. જ્યાંસુધી સંકલ્પની કલ્પનાઓ છે ત્યાંસુધીજ મનની વિભુતિઓ છે માટે સંકલ્પની કલ્પનાઓનું અનુસંધાન મૂકી દેવું.

૨૦ આત્માજ આત્માના અવલોકનમાં મુખ્ય કારણ છે. વાતચીત કરતાં, કાંઇ મૂકી દેતાં ગ્રહણ કરતાં, આંખો ઉઘાડતાં, અને આંખો મીંચવા જેટલા સ્વલ્પ વખત માટે પણ જેમાં કોઇ પણ પ્રકારની કલ્પના નથી એવા પોતાના અપરિચિન્ન સ્વરૂપના અનુસંધાનમાંજ તત્પર રહો, તેમાંજ સ્થિર થાઓ.

૨૧ આ દેખાતી દુનિઆમાંથી આપણે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય માનીએ તેવી કાંઇપણ વસ્તુ નથી. ગ્રહણ વિના ત્યાગ પણ ન સંભવે. સારા લાગતા પદાર્થો દેશકાળને લઇ પાછા તેજ વિરસ લાગે છે, એટલે નિંદા સ્તુતિનો અવકાશ પણ નથી. રાગ દ્વેષ સિવાય પ્રવૃત્તિ થવી જોઇએ. માંસ, હાડકાં, લાકડાં, માટી અને પથ્થરથી

જોડવાયલા વિચાર માત્રથી વિરામ પામે તેવા અને જેમાં કોઇપણ પદાર્થ ઇચ્છવા યોગ્ય નથી તેવા જગતમાં શાની આરથા? શા માટે વિશ્વાસ? નિરંતર આત્માનું અનુસંધાન રાખવું તેજ મનને શાંત કરવાનો ઉપાય છે.

૨૨ જડ પદાર્થોકાર લાવના કરવાને લીધે ચૈતન્ય દિત્વને પ્રાપ્તિ થોતાના અખંડ પણાને ભૂલી જાય છે. અને સુખ-દુઃખાદિથી (જડ ચૈતન્યથી) મિશ્રિત થયેલી ઉપાધિરૂપ (મિથ્યારૂપ) સ્થિતિને ધારી લે છે વળગી રહે છે.

૨૩ અદ્વૈત=કેવળ આત્મ સ્વરૂપ.

દ્વૈત=જડ ચૈતન્ય મિશ્રિત.

બ્રહ્માકાર વૃત્તિ=અખંડ ઉપયોગની ભાગૃતિવાળી સ્થિતિ.

ગ્રાહ્ય ગ્રાહક અંશથી રહિત.

જીવન મુક્ત=સમલાવવાળો. ઇષ્ટા નિષ્ટામાં રાગ દ્વેષની મંદ સ્થિતિ વાળો.

માયા=એકલી જડની ખનેલી આકૃતિઓ તથા જડ

ચૈતન્ય મિશ્રિત વિવિધ પ્રકારની આકૃતિઓ.

૨૪ કોઈ વિષય ઉપર સંપૂર્ણ ન રાખવી એ મનને છૂતી લેવાની ઉત્તમ યુક્તિ છે. મદોન્મત હાથીની માફક મનને આ યુક્તિથી વશ કરી શકાય છે. અભ્યાસ નહિ કરનારને આ યુક્તિ કઠણ લાગે છે. સારી રીતે તેનો અભ્યાસ કરવાથી આ યુક્તિ સરલ બધ પડે

છે વિષયોની લાલસાવાળાને આ ચુકિત નકામી થઈ પડે છે. જ્યાંસુધી વિષયોમાં નિસ્પૃહપણું પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાંસુધી પરિભ્રમણ ચાલુજ રહેવાનું.

૨૫ લેહ=પુદ્ગલાકારે ઉપયોગનું તથા મનનું પરિણમવું.
અલેહ=આત્માકારે મનનું પરિણમવું અથવા આત્મામાં તદ્રૂપ થવું. જ્ઞાનીઓનો માર્ગ અલેહ છે.
અજ્ઞાનીઓનો માર્ગ લેહ મય છે. લેહ ત્યાં સંસાર અને અલેહ ત્યાં મુક્તિ છે.

સર્વ વ્યાપક=સર્વ કાળમાં સર્વ સ્થળે મનનું અખંડ આત્માકાર પછે પરિણમવું આત્મ ઉપ-યોગમાંજ રહેવું તે.

૨૬ આત્માના અવલોકનથીજ-આત્મામાં મનને પરિણમ-વવાથીજ ભોગો ઉપરથી અરૂચિ થાય છે. તે સિવાયની ક્રિયાથી ભોગોની પ્રાપ્તિ રૂપ શુભાશુભ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

સ્વભાવ=આત્મ સ્વરૂપમાં સ્થિરતા અથવા આત્મ ભાવ.
વિભાવ=પુદ્ગલાદિ આકારે પરિણમવું અથવા પુદ્ગલો.

૨૭ મનને તેની ઇચ્છાનુસાર ભટકવા દેવું. પછી મન ક્યાં લમે છે તે તરફ લગાર લક્ષ આપવું. મનને ભટકવા દેવાથી અને આપણે તટસ્થ રહી જોયા કરવાથી તેની ચપળતા ધીમે ધીમે મંદ પડે છે. વધારે દિવસ આ અભ્યાસ ચાલુ રાખવાથી એકદમ તેની અચળતા મંદ થશે અને મન આપણી સત્તામાં

આવવા માંડશે અને છેવટે તેને દોરવવા માગશું ત્યાં દોરાશે. જે ધ્યાન બતાવીશું તેમાં તદ્દાકાર થઈ રહેશે.

૨૮ સિદ્ધાસને બેસી બે બ્રમરો વચ્ચે અથવા નાભની બાજુ ઉપર લગાર માત્ર પણ પલકારો માર્યો સિવાય સ્થિર દૃષ્ટિએ જોવાથી મન સ્થિર થાય છે.

૨૯ માનવો ! જાગૃત થાઓ. બોધ પામો. બંધનને જાણી તેને તોડી નાખો. હું અનુભવથી કહું છું કે સજીવ કે નીરજીવ થોડો પણ પરિગ્રહ ગ્રહણ કરે છે તેમાં આશક્ત થાઓ છો. યા તે જાળતમાં અન્યને અનુ-મોદન આપો છો ત્યાંસુધી તમે દુઃખથી મુક્ત થઈ શકશો નહિ. તમે તમારામાંજ સ્થિર થાઓ.

૩૦ પરિગ્રહને માટે અન્ય જીવોને હણો છો અથવા બીજા પાસે હણાવો છો અથવા હણનારને અનુમોદન આપો છો. ત્યાંસુધી તમે વૈર વધારો છો અને ત્યાંસુધી તમે બંધનથી મુક્ત થઈ શકશો નહિ.

૩૧ જે કુળમાં તમે ઉત્પન્ન થયા છો, જેની સાથે તમે વસ્યા છો, તેઓની સાથે અન્યો અન્ય મમત્વ કરીને મમત્વ લાવથી બંધન પામો છો. ધન અને સહોદરો એ સિવાયના બીજા પણ પ્રતિબંધન હેતુઓ તમારું રક્ષણ નહિંજ કરી શકે, માટે બંધનને જાણીને તોડી નાખો અને તમે તેથી છૂટા થાઓ.

૩૨ મનુષ્યો ! બોધ પામો. બોધ પામો. શા માટે બોધ

પામતા નથી? આગામી જન્મમાં યોધી (સચ્ચર જ્ઞાન) ની પ્રાપ્તિ હુલ્લે થશે. ગયેલી રાત્રી પાછી આવતી નથી. માનવ જીવન ફરી ફરી સુલભ નથી. જીવ્યો તો ખરા? આ બાળકો, વૃદ્ધો, યુવાનો અને ગર્ભમાં રહેલાઓ સર્વ અવસ્થામાં આ દેહનો ત્યાગ કરે છે. સીંચાણો જેમ તેતરનો પ્રાણ લે છે તેમ મૃત્યુ આયુષ્યનો નાશ કરે છે.

૩૩ વિચારવાનો! વિરામ પામો. આગળ ભય તરફ નજર કરો. જેનાથી આગળ જતાં અટક્યા છો તેજ તમારો નાશ કરનાર છે. સદ્ગતિ હુલ્લે છે.

જગત પૃથક્ પૃથક્ સ્થાનપર જવો હુળી થાય છે તે પોતાના કરેલ કર્મ વડેજ. તે તેનો અનુભવ આપ્યો વિનમ્ર છોડવાના નથીજ.

૩૪ દેવ, ગાંધર્વ, રાક્ષસ, અસુર, ભૂમિચર, માહુણ તે સર્વે હુળ પૂર્વક સ્થાનનો (આયુષ્યનો) ત્યાગ કરે છે. કામ અને સંબંધમાં આશક્ત જીવો, અવસરે કર્મનાં ફળ સહન કરી ખીંટથી જીવ પડેલા ફળની માફક આયુષ્યથી જીવ પડે છે.

૩૫ બહુ શુભવાળો ધર્મિષ્ઠ માહુણ કે કિશુ હોય તે પણ શુભ અનુષ્ઠાનમાં મૂકિત (આશક્ત) રહેવાથી કર્મથી અત્યંત પીડાય છે. શિષ્યો તપાસો, જ્ઞાનક્રિયા

ગિના તેમજ નિર્વાણ પામતા નથી.

ગમે તો નગ્ન કરો, અથવા તો મહિને મહિને સ્નેહન કરી શરીરને દુર્બળ કરો, તથાપિ માયા ન મૂકનાર મનુષ્ય અનંતવાર ગર્ભમાં પરિભ્રમણ કરે છે.

માનવો ! પાપ કર્મથી વિરામો. અશુભ સ્વસ્થ છે. દુઃખમાં આસક્ત મનુષ્યોના આશ્રવ દ્વાર ખુલ્લાં રહે છે તેથી મોહ કર્મ મજબુત બંધાય છે.

૩૬ મુનિઓ ? પરનિંદા મહા પાપ છે. તેમાં કાંઈ પણ કહ્યાણુ નથી. જે પરનો પરાભવ કરે છે તે સંસારમાં પચાંટન કરે છે. મદથી નિંદાની ઉત્પત્તિ છે. તમે મદ ન કરો.

૩૭ મેં કયું, મેં કરાવું, મેં અનુમોદન આપ્યું, હું કરું છે, હું કરાવું છું, હું અનુમોદન આપું છું. હું કરીશ, હું કરાવીશ, હું અનુમોદન આપીશ. મનથી, વચનથી, અને શરીરથી. આટલાજ આ લોકમાં કર્મ બંધવાનાં કારણ ભૂત ક્રિયાના લેહો છે.

૩૮ લોકો લાંબુ જીવવા માટે, કીર્તિ માટે, માન પામવા માટે, જન્મ મરણથી મુક્ત થવા માટે, દુઃખ દૂર કરવા માટે પોતે જીવોની હિંસા કરે છે, બીજા પાસે કરાવે છે, કરનારને અનુમોદન આપે છે પણ આ સર્વ તેમને અહિત કરનાર અને અજ્ઞાન વધારનાર છે.

इतिश्री पंन्यास कमलविजय गणि शिष्य पंन्यास
 केशरविजय गणि संग्रहित नीतिविचार रत्नमाला
 सप्तत्युत्तर एकोन विंशति विक्रमिय वत्सरे मार्गशीर्ष
 शुक्ल एकादश्यां समाप्ताः

શુદ્ધિ પત્રક.

અશુદ્ધતા	શુદ્ધ	કહેવત નંબર	પેઢા	લાઘન
સુખા	સુખી	૩૯	૮	૩
વિકાર	વિકારી	૪૪	૯	૧૭
ચતા	ચવા	૫૯	૩૬	૧૦
હમેશાં	હમેશાં	૮૬	૪૨	૨૩
સામ	સામા	૯૭	૪૫	૯
શાત	શાન્ત	૯૯	૪૫	૨૦
રસ્તામા	રસ્તામાં	૧૦૨	૪૬	૧૮
મર્થાથ	મર્થાર્થ	૫	૪૯	૧૪
પોતાનં	પોતાનું	૨૮	૫૪	૧૯
આપણું	આપણું	૩૪	૫૬	૧૨
વ્યતિલ	વ્યતિત	૩૪	૫૬	૧૭
હાહાપણુ	હાહાપણુ	૪૧	૫૮	૧૦
ઉલ્લંઘન	ઉલ્લંઘન	૪૭	૫૯	૧૨
ખીને	ખીજે	૫૬	૬૧	૨૧
પોતાની	પોતાની	૬૩	૬૪	૧૮
રાખે	રાખી	૭૧	૬૭	૪
ચવા	ચમા	૯૪	૭૨	૧
બનનો	બનશો	૪૨	૮૨	૮
કૃતધ્રતા	કૃતધ્નતા	૮૯	૯૧	૧૨
સુંદરતા	સુંદરતા	૧	૯૫	૧
ચથી	ચતી	૩૯	૧૦૧	૮

અશુદ્ધતા	શુદ્ધ	કહેવત નંબર	પૃષ્ઠ	લાઠન
બનાવવાનું	બનાવવાનું	૪૬	૧૦૩	૨
સમમનું	સમમનું	૨૦	૧૩૩	૬
મનખો	મનખો	૭૭	૧૩૬	૧૨
અન	અને	૭૮	૧૩૭	૧૧
મ	મટે	૭૩	૧૪૩	૨૨
દર	દૂર	૭૬	૧૪૫	૭
બંધનથી	બંધનથી	૬૮	૧૪૬	૧૩
વતન	વર્તન	૨	૧૫૧	૪
અધિકાર	અધિકાર	૧૦	૧૫૨	૧૧
કેટ	કેટલા	૪૮	૧૫૭	૧૬

